

ΕΡΑΣΤΕΣ ΤΩΝ ΑΓΡΑΦΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΤΕΠΕΣ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ | Νο 10 | ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ 2025 | 5€

Cloud

ενέργεια από | ποιους | και | για | ποιους | ;

Πετρίλια Αργιθέας: τα σχέδια υφαρπαγής του νερού για εμφιάλωση

Συνέντευξη με τον σύλλογο «Ζωντανός Ασπροπόταμος»

Η ιστορία των αυτόνομων περιβαλλοντικών αγώνων στη Μαγνησία

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Βαγγέλης Τσέτσας

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

Γραφικές Τέχνες Ζώρζος,
Μεσολογγίου 10, Αθήνα

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

Βιβλιοδέτείο Νίκου Λυράκη,
Καλλικλέους 4-6, Αθήνα

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Ελευθερία Ανδριανοπούλου, Σοφία Ντ.

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

Χρησιμοποιήθηκαν οι γραμματοσειρές
Sans και Sophia της οικογένειας CF
και RockwellBlack της οικογένειας UB

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

email : erastestwnagrafwn@gmail.com

site: erastestwnagrafwn.gr

facebook: Εραστές των Αγράφων

instagram: [erastes_twn_agrafwn](https://www.instagram.com/erastes_twn_agrafwn)

Τα ενυπόγραφα κείμενα εκφράζουν την
άποψη του συντάκτη ή της συντάκτριάς τους.

ΑΡΧΕΙΟ ΤΕΥΧΩΝ

Αρχείο των παλαιότερων τευχών του
περιοδικού μπορείτε να βρείτε στην Λαϊκή
Βιβλιοθήκη «Η Αθηνά» (Αρτεσιανού 1, πρώην
δημαρχείο) και στην βιβλιοθήκη του Μουσείου
της Πόλης της Καρδίτσας (Σακελλαρίου 35).

Οι Εραστές των Αγράφων είναι ένα αυτόνομο
εκδοτικό εγχείρημα που σκάει χαμόγελα στους
οργανωμένους από τη βάση περιβαλλοντικούς αγώ-
νες. Τυπώνονται από το 2020 στην Καρδίτσα και δεν
έχουν σχέση με κρατικούς ή δημοτικούς φορείς και
από θέση αρχών δεν δέχονται χρηματοδότηση από
κανέναν τέτοιο θεσμό ή μη κυβερνητική οργάνωση.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Marina Dimo (Μαρίνα Δημοπούλου)

behance.net/marinadimo

Χαλίκι Ασηροποτάμου. Άνθρωποι μπροστά στα μηχανήματα.
Φωτό / Χρήστος Σκρέκας

9

Αρθρογραφία

Γράφουν Κωνσταντίνος Ηλιούδης, Τάκης Ντάσιος,

17

Συνέντευξη: Ζωντανός Ασπροπόταμος

«Η συμμετοχική σχέση όλων των μελών του συλλόγου είναι αυτοσκοπός».

23

Πετρίλια Αργιθέας. Μία τρύπα στο νερό

Τα σχέδια εμφιάλωσης και εμπορικής εκμετάλλευσης των νερών της πηγής «Κεφαλόγουρνο».

27

Ενέργεια από ποιους και για ποιους

Θέτουμε το ερώτημα από ποιους και για ποιους προκύπτουν οι αυξημένες ανάγκες για ενέργεια.

33

Ψηφιοποίηση, μία διαδικασία της κυβερνητικής

Το πολύ υλικό αποτύπωμα του ψηφιακού κόσμου.

39

Planned Obsolescence

Σκέψεις για τη σχεδιασμένη βραχυβιότητα των εμπορευμάτων, τη σχέση μας μαζί τους και με το σύστημα που τα παράγει.

45

Αποανάπτυξη και τοπικοποίηση

Μία κριτική στην έννοια της προόδου για να οδηγηθούμε σε άλλα νοήματα ζωής.

54

Το antinero και το δάσος

Η οικολογική υποβάθμιση των διαχειριζόμενων δασικών περιβάλλοντων.

58

Τα δέντρα πεθαίνουν όρθια (μέρος 3ο)

Για το φαινόμενο ξήρανσης της ελάτης το οποίο παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις.

61

Η ρομαντικοποίηση της ορεινής ζωής: ένας δίχασμένος κόσμος

64

«Η τέχνη του να μη κυβερνιέσαι. Μία αναρχική ιστορία της ορεινής νοτιοανατολικής Ασίας»

70

Ευρωπαϊκά και εθνικά μονοπάτια

73

Η ιστορία των αυτόνομων περιβαλλοντικών αγώνων στον νομό Μαγνησίας

ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ

ΚΑΡΔΙΤΣΑ Βιβλιοπωλείο Παιδεία (Ηρώων Πολυτεχνείου 6-8, κεντρική πλατεία) | Κοινωνικός χώρος Αλληλεγγύης και Αγώνα Καρδίτσας (Μ. Αλεξάνδρου 44) | καφενείο Τα φιλαράκια (Διάκου 11, Νέα Αγορά) | Vithoroulos outdoor (Κουμουνδούρου 92) | Διαδρομές (Ιεζεκιήλ 3) | καφεκοπτείο Μελισσός (Αβέρωφ 24) | βιβλιοπωλείο Σελίδες (Δ. Τερτίπη 4) | Σουρτούκα (Αρτεσιανού 10) | Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Καρδίτσας (Αντιμάχου 3, δίπλα στο θερινό κινηματογράφο) **ΠΑΛΑΜΑΣ** Βιβλιοπωλείο Απόπειρα - Μπαρτζιώκας (Καραϊσκάκη 31) **ΑΓΡΑΦΑ** Ορειβατικό καταφύγιο Αγράφων | Βοτανικός Κήπος Νεοχωρίου | Καλύβια Πεζούλας (φούρνος Χαντζόπουλος, φαρμακείο Κυρίτση) | Ρεντίνα (μελισσοκομικό εργαστήριο Χαϊδός) | Καρίτσα (καφενείο Οι Δόλοπες) | Βραγγιανά (καφενείο Η καλύβα του Μπέη) **ΒΟΛΟΣ** Εργαστήριο μουσικών οργάνων Ruricapra (Ροζού 48) | καφέ-βιβλιοπωλείο Χάρτα (Σκενδεράνη 16) **ΤΡΙΚΑΛΑ** Αυτοδιχειριζόμενο κοινωνικό στέκι RossoNero (Αμαλίας 18) **ΧΑΛΙΚΙ ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟΥ** Καφενείο Καπράρια **ΛΑΡΙΣΑ** Συνεργατικό καφενείο Εντροπία (Κενταύρων 8) **ΑΘΗΝΑ** Βιβλιοπωλείο Κομπραί (Διδότου 34) | βιβλιοπωλείο των Εκδόσεων των Συναδέλφων (Καλλιόρομίου 30) | καφέ-παντοπωλείο Λακαντόνα (Ηπίτου 4, Πλάκα) | Εντευκτήριο Ευτοπίας (Ναυαρίνου 17) | βιβλιοπωλείο εκδόσεων Ανάβαση (Βουλής 32) **ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ** Βιβλιοπωλείο Το Κεντρί (Γούναρη 22) | βιβλιοπωλείο Ακυβέρνητες Πολιτείες (Αλ. Σβώλου 28) | βιβλιοπωλείο κατάληψης Φάμπρικα Υφανέτ **ΓΙΑΝΝΙΝΑ** Κοινωνικός χώρος Αλιμούρα (Αραβαντινού 6, εντός στοάς Σκόρδου) | βιβλιοπωλείο Αναγνώστης (Πυραινέλα 11) **ΚΟΖΑΝΗ** Βιβλιοπωλείο Συνεταιριστικό (Ρήγα Φεραίου 10) **ΠΑΤΡΑ** Βιβλιοπωλείο Πίξελ books (Κανακάρη 185) **ΗΡΑΚΛΕΙΟ** Καφενείο Ο χοχλιός (Μαστραχή 8).

ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Μέσω της υπηρεσίας Box Now στις πόλεις όπου αυτή υποστηρίζεται ή μέσω της υπηρεσίας αντικαταβολής των ΕΛΤΑ.

70

Ήβη Αδαμακοπούλου

Χαρτογράφος στις εκδόσεις Ανάβαση, ασχολείται με την πεζοπορία και τον Αλпинισμό και είναι έφορος μονοπατιών στην Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβάσις και Αναρρίχησης.

61

Βαρθολομαίος Γκρίμερ

Μεγάλωσε ανάμεσα σε χάρτινες σελίδες μάνγκα, όπου μιλούσαν τα βουνά και οι άνθρωποι που ο συγγραφέας συνάντησε, φέρνοντας μαζί του κριτική ματιά και μια βαθιά αίσθηση ελευθερίας.

9

Κωνσταντίνος Ηλιούδης

Ελεύθερος στα δεσμά των Αγράφων.

54

Αντώνης Καπετάνιος

Δασολόγος-περιβαλλοντολόγος. Συγγραφέας μίας σειράς βιβλίων για το δάσος και το δίκαιό του, το τοπίο και την οικολογία.

39

Θόδωρος Καρώνης

Παρ' ότι μηχανικός ο ίδιος, είναι αδιάλλακτος επικριτής κάθε επιστημονικού ή τεχνοκρατικού ορθολογισμού που γίνεται εργαλείο εξουσίας για τη χειραγώγηση, την εκμετάλλευση ή την καταπίεση των ανθρώπων. Παθιασμένος, παράλληλα, με τις δυνατότητες που ο τεχνικός ορθολογισμός μπορεί να προσφέρει στη ζωή τους, εφόσον αποδέχεται τέτοιο σκοπό με σαφή επίγνωση των ανθρωπίνων και των γήινων ορίων.

58

Τάσος Κ.

Αγαπούσε πάντοτε τα βουνά και τα μικτά δάση. Με τα πολλά κατάφερε να ζήσει δίπλα τους.

33

Νίκος Κορόμπος

Μικρός ήθελα να γίνω χάκερ. Μεγαλώνοντας έπιασα δουλειά στα κομπιούτερ και τα σικάθηκα.

64

Γιάννης Μανέτας

Ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Πατρών και συγγραφέας. Από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης κυκλοφορούν τα βιβλία του *Τι θα έβλεπε η Αλίκη στη χώρα των φυτών* (2010), *Περί φυτών αφηγήματα. Μικρές ιστορίες για φυτά που άλλαξαν τον κόσμο* (2014), *Η ζωή σήμερα, άλλοτε, αλλού και στο μέλλον. Η λογική των βιολογικών συστημάτων* (2019), *Η συμβιωτική περιπέτεια. Η καταγωγή της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, και οι βιολογικές και κοινωνικές τους συνέπειες* (2023) και *Τα Δαρβινικά δεινά* (2025).

45

Γιάννης Μπίλλας

Εκπαιδευτικός-βιοκαλλιεργητής και ζει στα Τρίκαλα Θεσσαλίας. Έχει γράψει μαζί με τον Γιώργο Κολέμπα τα βιβλία, «Ο Ανθρωπολογικός Τύπος της Αποανάπτυξης-Τοπικοποίησης» (Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων) και «Για την Κοινότητα των Κοινοτήτων - Με το πρόταγμα της αυτονομίας, της αποανάπτυξης, του κοινοτισμού και της άμεσης δημοκρατίας» (Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων).

11

Τάκης Ντάσιος

Διδάκτωρ πολιτισμού. Γράφει το μπλογκ «Ορεινογραφίες: άνθρωποι και βουνά, βουνά και άνθρωποι» (oreinografies.wordpress.com), Είναι συγγραφέας του βιβλίου-λευκώματος *Στ' Άγραφα*, εκδόσεις Μίλντος (1998) και του βιβλίου *Σαρακατσαναίοι Αγραφιώτες* στη στράτα (2025)

Αθώοι οι κατηγορούμενοι για τη συμμετοχή τους σε διαδήλωση στον Τύμπανο

ΝΕΑ

Τον Μάιο ολοκληρώθηκε ακόμη μία δίκη ανθρώπων που αγωνίζονται για την υπεράσπιση των βουνών και των νερών των Αγράφων, με την πλήρη αθώωσή τους. Η υπόθεση αφορούσε την πανελλαδική διαδήλωση που είχε καλέσει η Ανοικτή Συνέλευση Εναντίον στην Πράσινη Ανάπτυξη και τα Αιολικά στα Άγραφα, τον Ιούνιο του 2021, στον Τύμπανο της Αργιθέας και ενώ είχαν ξεκινήσει οι εργασίες καταστροφής του τόπου για την εγκατάσταση του αιολικού εργοστασίου. Η αστυνομία είχε στήσει φραγμό απαγορεύοντας τη διαδήλωση να προσεγγίσει το σημείο των εργασιών και επιτέθηκε με χημικά προκειμένου να τη διαλύσει. 17 άνθρωποι συμπεριλήφθηκαν σε μία δικογραφία η οποία στήθηκε εκ των υστέρων, τρεις μήνες μετά την διαδήλωση, και ενημερώθηκαν γι' αυτήν μέσω κλητεύσεων στα σπίτια τους. Η σαθρότητα του κατηγορητηρίου φάνηκε και στη διάρκεια της δίκης, με τον μοναδικό μάρτυρα από τη μεριά της αστυνομίας να μην μπορεί να υποστηρίξει τις

απαγγελλόμενες κατηγορίες και με τον εισαγγελέα να αναφέρεται σε λάθος της αστυνομίας που απαγόρευσε μία διαδήλωση στα 1.500 μέτρα την οποία είχαν κάθε δικαίωμα να πραγματοποιήσουν οι συγκεντρωμένοι. Πρόκειται για το τρίτο συνεχόμενο δικαστήριο που αφορούσε κινητοποιήσεις ενάντια στην εγκατάσταση αιολικών στα Άγραφα και το οποίο έληξε με αθωωτικές αποφάσεις. Είχε προηγηθεί η δίκη για τις κινητοποιήσεις έξω από το δημαρχείο της Καρδίτσας το καλοκαίρι του 2019 και η δίκη για την ανταντακλαστική διαδήλωση και πάλι στον Τύμπανο, όταν ξεκίνησε η μεταφορά των εξαρτημάτων των ανεμογεννητριών. Τελικά, μήπως ήρθε η ώρα να βάλουμε στο επίκεντρο της συζήτησης και την Ασφάλεια της Καρδίτσας με τις (κακο)στημένες δικογραφίες της, ικανές μόνο για να κρατούν σε ομηρία ανθρώπους που αγωνίζονται, και οι οποίες στα δικαστήρια καταρρέουν;

Αγώνας και θεσμικές μετατοπίσεις

Για τον αγώνα ενάντια στην κατασκευή μικρού υδροηλεκτρικού εργοστασίου στο ρέμα Καπράρια, στο Χαλίκι του Ασπροποτάμου, γράψαμε αναλυτικά στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού, τον Δεκέμβριο του 2024. Από τότε μέχρι σήμερα ο εργολάβος επιχείρησε να ξεκινήσει εργασίες στην θέση «Ελατάκια», προκάλεσε ζημιές στο δίκτυο υδροδότησης του χωριού, ενώ κάποιοι από τους κατοίκους που μπλόκαραν την διέλευση των

μηχανημάτων προσήχθησαν στο αστυνομικό τμήμα της Καλαμπάκας. Ως απάντηση σε όλες αυτές τις εξελίξεις, στις αρχές Απριλίου διοργανώθηκε από τον σύλλογο Ζωντανός Ασπροπόταμος συγκέντρωση στο Χαλίκι, με εκατοντάδες κόσμου να δίνουν το παρών και να ακολουθεί πεζοπορία μέχρι το σημείο των εργασιών. Η δυναμική συγκέντρωση διατήρησε στο προσκήνιο το δίκαιο αυτού του αγώνα που δίνεται στην περιοχή, ξαναθέτοντας το ζήτημα με όρους νομιμότητας της αδειοδότησης αυτού του έργου από την Αποκεντρωμένη Διοίκηση στην Λάρισα. Μέσα στον απόηχο εκείνης της κινητοποίησης, το Πρωτοδικείο Τρικάλων τις επόμενες ημέρες εξέδωσε προσωρινή διαταγή διακοπής των εργασιών μέχρι στις αρχές Ιουνίου, ενώ στα μέσα του Μάη η Διεύθυνση Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος του υπουργείου «άδειασε» την Αποκεντρωμένη λέγοντας ότι έκανε σειρά σοβαρών λαθών στη διαδικασία αδειοδότησης του έργου και ζητά να επαναληφθεί ξανά από την αρχή η διαδικασία εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων (η οποία προηγείται της περιβαλλοντικής αδειοδότησης). Υπενθυμίζουμε ότι ήδη από το καλοκαίρι του 2024 ο ΟΦΥΠΕΚΑ (ο Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος του υπουργείου που είναι υπεύθυνος για τις προστατευόμενες περιοχές) υποστήριζε ότι μέρος του έργου κωροθετείται εντός της ζώνης του εθνικού πάρκου Τζουμέρκων, Περιστερίου και Χαράδρας Αράχθου, όπου τέτοια έργα απαγορεύονται.

Όλες αυτές οι παλινδρομήσεις και οι μετατοπίσεις των υπηρεσιών του υπουργείου είναι αποτέλεσμα ενός πεισματικού αγώνα που έδωσαν και δίνουν οι άνθρωποι της περιοχής εδώ και δύο χρόνια. Σε ανακοίνωσή του ο Ζωντανός Ασπροπόταμος μεταξύ άλλων αναφέρεται σε «μια ακόμη σημαντική απόφαση, που μας χαρίζει τη νίκη μιας ακόμη μάχης. Η περιοχή Ελατάκια στο Χαλίκι Ασπροπόταμου θα παραμείνει πανέμορφη! Αυτή η απόφαση μας συγκινεί και μας κάνει να νιώθουμε περήφανοι, διότι αποδεικνύει ότι κανένας αγώνας δεν πάει χαμένος. Δίνει θάρρος σε περισσότερους ακόμη Ασπροποταμίτες να μας πλαισιώσουν και απαντά στο δυστυχές λογόδιο: "αν θέλουν αυτοί θα το κάνουν"».

Το ξέπλυμα της ΑΓΕΤ

Στις αρχές της άνοιξης τα αθηναϊκά ραδιόφωνα, οι τηλεοράσεις, τα μέσα μαζικής μεταφοράς και οι στάσεις των λεωφορείων γέμισαν με μία ατάκα, ολίγον μυστήρια και πιπεράτη. «Εσύ το κάνεις; Και το κάνεις σωστά;» ήταν η ερώτηση που ακούγαμε και διαβάσαμε παντού, με τα ανάλογα γελάκια και υπονοούμενα από τον κάθε ραδιοφωνικό παραγωγό. Για να ακολουθήσει μετά από κάποιες εβδομάδες η απάντηση σε αυτό ερώτημα, και πάλι μέσα από τα ίδια διαφημιστικά μέσα, «μα που πήγε το μυαλό σου; Για την ανακύκλωση μιλάμε». Έτσι, λοιπόν, μάθαμε ότι πρόκειται για μία καμπάνια ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για την ανακύκλωση που έτρεξε η Περιφέρεια Αττικής με τον Όμιλο Ηρακλή. Την ονομάσανε και πρότυπη, την παρουσίασαν και σε ένα ξενοδοχείο στο κέντρο της Αθήνας και όλα καλά. Κάπου όμως το ξέπλυμα πρέπει να έχει και ένα όριο, έτσι; Γιατί δεν μπορούμε να ακούμε τον διευθύνοντα σύμβουλο του Ομίλου Ηρακλής, του ομίλου δηλαδή που σκορπάει καρκίνο και αναπνευστικές παθήσεις δεκαετίες τώρα στον Βόλο, μέσα από το εργοστάσιο της ΑΓΕΤ, να δίνει συμβουλές σωστής ανακύκλωσης και να μιλάει για «περιορισμό της επιβάρυνσης του περιβάλλοντος από ρυπογόνους και μολυσματικούς παράγοντες». Η ΑΓΕΤ Ηρακλής κάθε χρόνο καίει χιλιάδες τόνους RDF, δηλαδή σκουπίδια που περιλαμβάνουν χαρτί, γυαλί και πλαστικό, για να παράγει τοιμέντο και είναι υπεύθυνη για πολλαπλά καταγεγραμμένα σοβαρά επεισόδια ατμοσφαιρικής ρύπανσης στον Βόλο. Μόνο το 2020 καταγράφηκαν υπερβάσεις των ορίων των επιβαθών αιωρούμενων σωματιδίων τις 178 ημέρες

ΝΕΑ

του χρόνου! Ενώ πολύ πρόσφατα τα πρωτοσέλιδα των τοπικών εφημερίδων ενημέρωναν για το «κοινό μυστικό» της πόλης, ότι κάθε χρόνο διαγιγνώσκονται στην Μαγνησία πάνω από 1.000 περιστατικά καρκίνου κάθε είδους. Ε, την επόμενη φορά, η οποία καμπάνια ξεπλύματος του Ομίλου Ηρακλής να γίνει στον Βόλο. Και που ξέρεις, αν είναι τόσο «πρότυπη» μπορεί να καταφέρουν να πείσουν τους ντόπιους ότι οι καρκίνοι και τα αναπνευστικά στην πόλη δεν έχουν καμία σχέση με το εργοστάσιό του.

Οι υγειονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις του Ντάνιελ

Τον Μάρτιο του 2025 δημοσιεύτηκε από το Κέντρο Έρευνας και Εκπαίδευσης στην Δημόσια Υγεία, την Πολιτική Υγείας και την Πρωτοβάθμια Φροντίδα μία έκθεση για τις επιπτώσεις της κακοκαιρίας Ντάνιελ, που εκδόθηκε τον Σεπτέμβριο του 2023, στην Θεσσαλία και στην Στερεά Ελλάδα. Πρόκειται για την πρώτη έρευνα η οποία επιχειρεί να καταγράψει όχι μόνο τις άμεσες αλλά και τις έμμεσες μακροπρόθεσμες συνέπειες εκείνων των πλημμυρικών φαινομένων. Σύμφωνα με αυτήν, λοιπόν, είχαμε μία ραγδαία υγειονομική επιδείνωση τους επόμενους τρεις μήνες στην Θεσσαλία. Καταγράφηκαν 45 περιστατικά λεπτοσπείρωσης, όταν το χρονικό διάστημα 2004-2022 τα αντίστοιχα περιστατικά ήταν μόνο τρία. Παρομοίως, είχαμε αύξηση των λοιμώξεων από ιό του δυτικού Νείλου με 6.7 κρούσματα/100.000 κατοίκους όταν στην υπόλοιπη χώρα η αντιστοιχία είναι 1.1 κρούσματα. Συνολικά, σε βάθος τριών μηνών μετά τον Ντάνιελ, είχαμε μία αύξηση της πλεονάζουσας θνησιμότητας στην Θεσσαλία και στην Φθιώτιδα κατά 335 άτομα! 335 δηλαδή περισσότεροι θάνατοι σε σχέση με τους αναμενόμενους βάσει των ιστορικών δεδομένων θνησιμότητας στις εν λόγω περιοχές από τα έτη 2015-19. Η έρευνα κάνει την υπόθεση, βάσει της διεθνούς βιβλιογραφίας, «πως το μεγαλύτερο μέρος της πλεονάζουσας θνησιμότητας προήλθε από καρδιαγγειακά ή/και αναπνευστικά νοσήματα, κύρια λόγω της γενικευμένης

επιδείνωσης των κοινωνικοοικονομικών καθοριστών της υγείας στους πληγέντες πληθυσμούς ή/και της διατάραξης της πρόσβασης τους σε υπηρεσίες υγείας».

Όσοι και όσες ζήσαμε εκείνες τις ημέρες, βουτήξαμε στις λάσπες και στήσαμε με αυταπάρνηση αυτόνομες δομές και δίκτυα αλληλεγγύης για την στήριξη των πληγέντων μπορούμε να φέρουμε στο μυαλό μας πολλές ξεχωριστές βιωματικές ιστορίες που οι υγειονομικές τους προεκτάσεις επιβεβαιώνουν τα συμπεράσματα της παραπάνω μελέτης. «Οι ανθρωπογενείς πλημμυρικές καταστροφές κατά κανόνα αντιμετωπίζονται ως επείγουσες καταστάσεις, των οποίων μάλιστα η βαρύτητα αξιολογείται από το οικονομικό ύψος των ζημιών ή τον αριθμό των άμεσων θανάτων που αυτές προκαλούν», αναφέρει στο καταληκτικό της συμπέρασμα η ομάδα συγγραφής της μελέτης. «Η διεθνής εμπειρία αλλά και τα ευρήματα από την καταστροφή που επήλθε με τον κυκλώνα "Ντάνιελ" υποδεικνύουν ότι ο τρόπος αυτός αντιμετώπισης δεν είναι επαρκής. Οι πλημμύρες έχουν πολυεπίπεδες, άμεσες και μεσο/μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στην υγεία των πληγέντων πληθυσμών και ιδίως των οικονομικά ασθενέστερων και εύάλωτων ομάδων. Απαιτούν μακρόπνοο σχεδιασμό, συνεχή επιδημιολογική επιτήρηση των πληγέντων κοινοτήτων, διαρκή παρακολούθηση της νοσηρότητας και θνησιμότητας τους (από όλα τα νοσήματα και όχι μόνο από τα λοιμώδη), διαρκή επιτήρηση της πρόσβασης τους σε υπηρεσίες υγείας και ενδυνάμωση των τοπικών δημόσιων συστημάτων υγείας καθώς και γενικευμένες παρεμβάσεις για την ταχεία και πλήρη κοινωνικοοικονομική ανάταξη και αποκατάστασή τους». Και εμείς ακόμα θυμόμαστε όταν, επτά μήνες μετά τον "Ντάνιελ", στα φτωχόσπιτα του κάμπου του Παλαμά οι άνθρωποι είχαν καθαρίσει ένα δωμάτιο στα σπίτια τους και είχαν βάλει μία σόμπα στην μέση για να βγάλουν τον χειμώνα, τη στιγμή που το υπόλοιπο σπίτι ήταν κατεστραμμένο από τις πλημμύρες. Αλλά είπαμε, η εποχή που διανύουμε δεν προσφέρεται για προνοιακή κοινωνική πολιτική. Κρατική προτεραιότητα είναι οι στρατιωτικές δαπάνες. Και ας επιβιώσει ο πιο κανίβαλος.

Του Κωνσταντίνου Ηλιούδη

Εξωτερικές και εσωτερικές αναζητήσεις σε περίοδο εγκλεισμού

Λένε πως όταν χάσεις κάτι, τότε εκτιμάς την αξία του! Τι ισχύει και τι δεν ισχύει σίγουρα είναι υποκειμενικό αλλά στη περίπτωση μου κι έχοντας ξεπεράσει κατά πολύ τα όρια μου, έπρεπε με κάποιο τρόπο να ξαναβρώ την ελευθερία μου. Την ελευθερία, που λόγω της πρώτης καραντίνας (2020) αποφάσισαν να μας τη στερήσουν, μην υπολογίζοντας τις συνέπειες που θα έχει αυτό σε κάθε ανειρηνευτη ψυχή όπου κι αν αυτή βρίσκεται, είτε στην επαρχία είτε στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Υπό αυτή τη τρομερή πίεση και με μοναδικό σύμμαχο το έντυπο μετακίνησης, στέλνοντας μήνυμα στο κινητό ή υπογράφοντας χειρόγραφα, άρχισα να φτιάχνω σχέδια διαφυγής ! Έτσι λοιπόν είχα πάνω μου ένα χαρτί με μόνιμη σημείωση το B4 για όσους θυμούνται, που έλεγε << κίνηση για παροχή βοήθειας σε ανθρώπους που βρίσκονται σε ανάγκη >> και ένα δεύτερο χαρτί με προορισμούς εντός νομού Καρδίτσας ή και λίγο παραπέρα που ήθελα να επισκεφτώ.

Και πιστέψτε με, ήταν τόσοι πολλοί...

Το μόνο που έλειπε ήταν να βρεθούν οι κατάλληλοι δρόμοι για να μην γίνομαι αντιληπτός, για αυτό και ο ορεινός όγκος ήταν η πρώτη επιλογή και όχι οι ομορφιές του κάμπου. Τα βουνά είναι πάντα πιο ελεύθερα, εκεί δεν πιάνουν οι έλεγχοι, ούτε κάνουν κουμάντο οι μπλε στολές, ούτε καμιά στολή. Εκεί ισχύει ένας μόνο νόμος, ο νόμος της φύσης. Δυστυχώς για μένα οι χωματόδρομοι και οι δασικοί δρόμοι δεν βοηθούσαν πολύ μιας και η θεομηνία του Ιανουάριου είχε πλήξει τη περιοχή την ίδια περίοδο άλλαζε συνεχώς τα πλάνα. Δεν βαριέσαι όμως για αυτό έχουμε τα πόδια !

Και κάπως έτσι η <<κίνηση για παροχή βοήθειας σε ανθρώπους που βρίσκονται σε ανάγκη >> με έκανε να συναντήσω ψυχές που υπό άλλες συνθήκες δεν θα είχα γνωρίσει. Ανθρώπους που όχι απλά δεν είχαν ανάγκη κανέναν αλλά η ζωή στα βουνά τους έκανε ολιγαρκείς και δυνατούς. Κάθε μικρή κουκίδα στο χάρτη είχε να μου διηγηθεί τη δική της ιστορία που κράτησα βαθειά μέσα μου, όλα αυτά τα μέρη που είχα σημειώσει στο χαρτί με χωριά σκαρφαλωμένα σε απόκρημνες πλαγιές, τα πέτρινα γεφύρια πάνω από αφρισμένους ποταμούς, οι κρύες πηγές με τις νεράιδες τους και τα μονοπάτια που χάνονταν στα βάθη του δάσους, με έκαναν να αγαπήσω πραγματικά το τόπο μου. Περιοχές που παρότι το γκρίζο της εποχής του εγκλεισμού στα μάτια μου έλαμπαν. Τα ψηλά έλατα και οι απόηχοι κορυφών των Αγράφων

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

σου έδιναν μια αίσθηση ελευθερίας που δεν την είχα ξανασυναντήσει, αφήνοντας τον εαυτό μου στη βαθειά σιωπή του βουνού, λυτρωμένος από κάθε σκέψη ήρθα σε επαφή με την ομορφιά και την αγνότητα.

Μέσα στα ειδυλλιακά τοπία που μου δώριζε η φύση, πότε οδηγώντας και πότε δρασκελίζοντας από εδώ και από εκεί για να αποφεύγω τις τυχόν ανεπιθύμητες συναντήσεις, ήρθα σε επαφή με την αστυφιλία και τη λησμονιά. Βρέθηκα έξω από εκκλησίες που οι καμπάνες τους έχουν χρόνια να χτυπήσουν χαρμόсуна και κοντοστάθηκα σε χορταριασμένα νεκροταφεία ανάβοντας κερί στις άυλες μορφές των προγόνων. Περιπλανήθηκα σε άδειους δρόμους και πετρόχτιστα μονοπάτια που παλιά είχαν ζωή και τώρα τα έκλεισε η αγριόδα. Εκεί που υπήρχαν λουλουδιασμένες αυλές με αρχοντόσπιτα, στέκουν τώρα μισογκρεμισμένα αφήνοντας μέσα όλη τη πραγματία τους. Τα παιδιά και τα εγγόνια τους φαίνεται διάλεξαν άλλους δρόμους και σε εκείνο το γλυκό χωριουδάκι που άνοιξαν για πρώτη φορά τα μάτια τους, το άφησαν να στέκει πλέον έρημο. Ανοιχτές πόρτες, πεσμένοι τοίχοι και σπασμένα παράθυρα... μέσα εκεί μπορούσες να δεις τον παλιό αργαλειό που ήταν πολυτέλεια κάποτε, τα ρούχα στα ντουλάπια, ακόμη και κάδρα με φωτογραφίες από στιγμές της οικογένειας. Ποιος να τους έλεγε ότι μετά από χρόνια όλο το νοικοκυριό θα έστεκε εκεί μαραμένο ! Τα χωραφάκια που έθρεψαν γενιές και γενιές έγιναν δάσος, τα εργαλεία τους στέκουν εκεί παρατημένα όπως και τα μαντριά μακριά στο δάσος με τα σκουριασμένα ράντζα που τρίζουν, δεν θα ξανακοιμήσουν ποια τσοπάνη... Μονάχα οι ξερολιθιές μείναν όρθιες ακόμη, δίνοντας μορφή στη γη αυτά τα γεμάτα ρόζους χέρια, εκείνα τα καμπουριασμένα κορμιά με τα ρυτιδιασμένα πρόσωπα θυμίζοντας πως κάποτε εκεί είχε ζωή. Και τι ζωή... με αίμα και ιδρώτα αλλά αληθινή.

Με όλα αυτά τα έντονα συναισθήματα, αυτό το εσωτερικό ταξίδι άρχισε να μου στριφογυρίζει το μυαλό ωστόσο φτάσω ξανά σπίτι μου για να οργανώσω το επόμενο σχέδιο διαφυγής. Φτάνοντας ήρθα αντιμέτωπος με τη δική μου πραγματία ! Αυτό το αμάξι που με κόπους απέκτησα ποιος θα το οδηγάει όταν πεθάνω, σε αυτό το σπίτι που έχω δώσει χιλιάδες ευρώ για να το εξοπλίσω ποιος θα κατοικεί, τα ρούχα μου άραγε ποιος θα τα φοράει και τα προσωπικά μου αντικείμενα που έχουν πάνω τους όλη μου τη ζωή τυλιγμένη σε ποια γωνιά θα στέκουν αραχνιασμένα ; Τότε μου ήρθε στο μυαλό και το σπίτι των δικών μου παππούδων, όταν έφυγε η αγαπημένη μου γιαγιά για το μακρινό ταξίδι, όλα της τα πράγματα μείναν εκεί κλεισμένα και σκοτισμένα στα ντουλάπια...

Και έτσι οι σκέψεις με οδήγησαν στα συμπεράσματα. Οι άνθρωποι των βουνών μεγαλωμένοι με τα λίγα και εμείς μην μπορώντας να ελέγξουμε τις καταναλωτικές μας ορέξεις θέλουμε ακόμη πιο πολλά, αν και στο τέλος όλα εδώ θα τα αφήσουμε δεν θα πάρουμε τίποτα μαζί μας !

Άντε ας ετοιμαστώ ξανά για τα βουνά, έχω ακόμη αρκετά μαθήματα να πάρω...

Καλό μας ταξίδι και έξω και στο μέσα μας.

Του Τάκη Ντάσιου

«Έχεις καμιά καλή πληροφορία»;

Η χώρα μας είναι πλούσια σε φυσικούς και όχι μόνον θησαυρούς. Χώρα με ψηλά βουνά που σβήνουν σε μαγευτικά ακρογιάλια, είναι ένας υπέροχος συνδυασμός. Στα νεότερα χρόνια, αν οι δαντελένιες ακρογιαλιές και τα όμορφα νησιά μας τράβηξαν το ενδιαφέρον των περισσότερων επισκεπτών, τα βουνά απ' την άλλη μεριά κράτησαν για τον εαυτό τους την απομόνωση, γιατί η προσέγγισή τους απαιτούσε κάποια «φυσική» δυσκολία. Έτσι τα βουνά έμειναν «απόμακρα - άγνωστα». Αυτά όμως τα ορεινά συμπλέγματα είναι οι τελευταίοι φυσικοί παράδεισοι που έχουν απομείνει..

Όταν μιλάς για τα ορεινά της χώρας μας, δεν μπορείς να μην σκεφθείς την οροσειρά της Πίνδου και μετά όλα τ' άλλα βουνά μας. «Πίνδος» (1), μια λέξη που ταυτίζεται με την φυσική ομορφιά, ένας μοναδικός επίγειος παράδεισος, κοντά μας και συγχρόνως αρκετά άγνωστος. Η επαφή με την Πίνδο, με όποιο τρόπο κι αν την προσεγγίσεις, θα αφήσει πάνω σου ανεξίτηλα το αποτύπωμά της. Η είσοδός σου για τον επίγειο παράδεισο περνά απ' αυτήν και στην προσπάθειά σου να κατανοήσεις τον κόσμο της, «πράγματα» που έχεις ακούσει από παιδί, για μακρινούς μαγικούς κόσμους, για νεράιδες και ξωτικά, για ανθρώπους που...[...]

Είμαστε για ώρες στα ορεινά, στο μονοπάτι για τα ψηλά. Να, τώρα έχουμε χαμηλώσει στη ρεματιά με στόχο να περάσουμε στην απέναντι πλαγιά. Μας προλαβαίνει η νύχτα καθώς κατεβαίνουμε κουρασμένα το παλιό μονοπάτι του χωριού Αργιθέα (2) και αποκαμωμένοι αποφασίζουμε να σταματήσουμε. Στήνουμε το αντίσκηνο πάνω στο μονοπάτι — δεν είχε άλλο μέρος, δεν βρήκαμε — και σωριαζόμαστε για ύπνο. Μετά από ώρα, ποιος ξέρει πόση, ο ήχος κουδουνιών μας ξύπνησε. Πριν προλάβω να ανοίξω τα μάτια πετάγομαι έξω και βλέπω ξαφνιασμένος ένα κοπάδι γίδια να μας έχουν περικυκλώσει. Φυσικό ήταν. Είχαμε στήσει το αντίσκηνο πάνω στο πέρασμά τους. Ευτυχώς πέρασαν χωρίς να ρίξουν το αντίσκηνο, αφήνοντας πίσω τους τη σκόνη και τη χαρακτηριστική μυρωδιά. Ο τσοπάνης που ακολουθούσε το κοπάδι από απόσταση απάντησε στον χαιρετισμό μου μ' ένα κούνημα του χεριού. Πλησιάζοντας, κοίταξε καλά-καλά να δει εάν είμαστε «ανθρωποειδή» και σα να δυσκολεύτηκε, οπότε και εγώ βρήκα την ευκαιρία να τον ρωτήσω: «για το πέτρινο, μονότοξο γεφύρι, εάν είμαστε κοντά του και εάν είμαστε στο σωστό όρδο γι' αυτό...»! και ο άνθρωπος έγνεψε καταφατικά, χωρίς να μιλήσει. Είχα μείνει μετέωρος μέσα σ' αυτό το σκηνικό, όταν ο τσοπάνης που σίμωσε περισσότερο το αντίσκηνο για να προσπεράσει, μου ψιθύρισε: «μπας κι' έχουμε καμιά καλή πληροφορία»; Ξαφνιάστηκα, αλλά γρήγορα συνήλθα, αφού κατάλαβα για τί πράγμα ρωτούσε. «Όχι βρε αδελφέ, στα βουνά απλώς περπατάμε..», απάντησα. Ο άνθρωπος, ποιος ξέρει τι κατάλαβε, το άλλαξε και σιγομουρμουρίζοντας λόγια «δικά» του ξεμάκρυνε. Όταν είχε φύγει αρκετά, γύρισε το κεφάλι του πίσω και έριξε μια ματιά.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Στο μονοπάτι (Αργιθέα)

Στο γεφύρι στο Λεσκοβίτικο (Λιασκοβίτικο) ρέμα

Τον χαιρέτησα για άλλη μια φορά πριν καθεί πίσω απ' την πλαγιά. Μετά, βγήκα ολόκληρος έξω από τ' αντίσκηνο κι κάθισα στην άκρη του βράχου. Σκέφθηκα, ο τόπος είναι διάσπαρτος με κρυμμένους θησαυρούς, κιβώτια και ντενεκέδες με λίρες, που εμείς πατάμε εδώ και εκεί.. Τα χρόνια του εμφυλίου δεν είναι και τόσο μακριά και τούτα τα χώματα δεν έχουν ανασκαλευτεί τελείως. [...]

Μετά από καιρό ξανά-περπατάμε στην Πίνδο. Κατεβαίνουμε τον Ασπροπόταμο, όπως οδηγεί το μονοπάτι και περνάμε το μικρό μονότοξο Λιασκοβίτικο (3) γεφύρι. Ακολουθούμε πορεία για το διάσελο «Πέντε αδέρφια» για να χαμηλώσουμε στον οικισμό Συκιά Πετρωτού. Πιάνουμε το παλιό μονοπάτι που οδηγεί στην γέφυρα του Κοράκου. Καθώς προχωράμε, οι φωνές μας ακούγονται ολόγυρα και σίγουρα, εάν υπήρχε κάποιος, θα μας είχε προσέξει από ώρα. Πράγματι ακουγόμασταν, γιατί όταν βρεθήκαμε κοντά στο μονοπάτι, ένας μπάρμπα μας μίλησε, ξαφνιάζοντάς μας. Του είπαμε ότι ψάχνουμε το παλιό γεφύρι του Κοράκου. Μπήκε μπροστά και μας οδήγησε χωρίς πολλά λόγια στο μέρος όπου θα έπρεπε να βρίσκεται το γεφύρι. Το ιστορικό γεφύρι, όμως, δεν υπάρχει πλέον. Υπάρχουν μόνο τα ερείπια των δύο σταθμών (φυλακίων) στις αντίπερα όχθες, καθώς εδώ ήταν παλαιότερα τα σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας. Αυτό δεν μας εμπόδισε να στήσουμε συζήτηση για αρκετή ώρα με τον μπάρμπα, για το γεφύρι και την ιστορία του. Η ώρα περνούσε, η στράτα ήθελε πόδια και ο δρόμος ήταν μακρύς. Είπαμε να χαιρετηθούμε, σφίγγουμε τα χέρια, και ο μπάρμπα-Θωμάς, μας ρωτά για «τις λίρες»! «Πώς»;! «Εδώ οι αντάρτες είχαν κρύψει κιβώτια, λένε οι φήμες, όταν υποχωρώντας ανατίναξαν το γεφύρι τον Μάρτη του '49» συμπλήρωσε. «Μα» κάνω, «τί μου λέτε τώρα εσείς.. Εδώ περνά κόσμος και κοιτάζει κάθε τόσο». Πού να χωρέσει ο νους του ανθρώπου ότι περπατάμε απλώς στα βουνά επειδή μας αρέσουν (αφελής εκδοχή, είμασταν αλλού γι' αλλού). Χαμογελάσαμε στον μπάρμπα-Θωμά για άλλη μια φορά, χωρίς να έχουμε λόγια να απαντήσουμε, αφού ότι και να λέγαμε θα το κάναμε χειρότερο, απλώς δείχναμε χαζοχαρούμενοι βλάκες.

Το θέμα για τους λιγοστούς κατοίκους του τόπου είναι μπας και τίποτα «ξένοι», με τα μέσα και τις πληροφορίες που διαθέτουν απ' τις πόλεις, βρεθούν με θησαυρούς, που στην τελική ανήκουν στο χωράφι τους. Γι' αυτό και τους «ξένους» τους

Κουβέντες (με τον μπάμπα θωμά, Συκιά Πετρωτού)

Στο μοναστήρι (Αγίου Γεωργίου Μυρόφυλλου)

βλέπουν με επιφύλαξη, φοβούμενοι την «εξυπνάδα» των πρωτευουσιάνων. Πόσα δεν έχουν δει τα μάτια τους.[...]

Η Πίνδος τελειωμό δεν έχει και αυτή τη φορά μας βρίσκει στις πλαγιές της. Τώρα ανηφορίζουμε αντίθετα με την ροή του Άσπρου, ψηλότερα απ' το χωριό Μυρόφυλλο (4), που είχαμε αφήσει από ώρα. Υπάρχουν στιγμές στο μονοπάτι που αφουγκράζεσαι τους κτύπους του χώρου και ανοίγονται μέσα σου άλλης φύσεως όρδοι. Το μονοπάτι οδηγεί από οικισμό σε οικισμό με άξονα το ποτάμι. Κατεβαίνει χαμηλά και περνά απέναντι με περάσματα/γεφύρια, ψηλώνει σε διάσελα και όλα αυτά κάτω απ' το βλέμμα των ψηλών κορφών. Φτάνουμε στο επόμενο χωριό, που είναι το Πολυνέρι. Το διασχίζουμε, περασμένα μεσημέρι, και λίγο έξω απ' αυτό σταματάμε στο ύψος της πανέμορφης εκκλησίας, όπου και η βρύση με το όροσερό νερό. Απ' την άλλη μεριά φάνηκε ένας άνθρωπος, που πλησίαζε. Χαιρετηθήκαμε και συστηθήκαμε απαντώντας γρήγορα στη μόνιμη κατ' αρχάς κουβέντα των ντόπιων: «από που είστε» και «τί δουλειά κάνετε». Μετά ρωτήσαμε με την σειρά μας για την εκκλησία και το χωριό τους. «Τούτη η πηγούλα είναι από την κανονική πηγή που υπήρχε ψηλότερα. Λένε ότι υπάρχει θησαυρός του Όθωνα κρυμμένος σ' αυτή, πολύ χρυσάφι. Τελευταία έχει έρθει ένα Εγγλέζος και έψαχνε. Είχε πληροφορίες, έλεγε, ότι εάν βρεθεί ο θησαυρός είναι τόσος, που θα ντύσει σε χρυσάφι τον κάθε κάτοικο και όλο το χωριό μαζί. Δεν μπόρεσε να τη βρει (αρχική πηγή) όμως θα ξαναγυρίσει πιο διαβασμένος. Έχουν πέσει τα βράχια του βουνού χατζή και σκέπασαν τον τόπο. Έχει πολύ χρυσάφι ο τόπος αλλά πού είναι η χαμένη βρύση;». Ξανακοιταχτήκαμε. Ο άνθρωπος μας χαιρέτησε και έφυγε προς το χωριό και εμείς μείναμε αγάλματα! «Τι να 'θελε ο Όθωνας εδώ πέρα, καταλάβαμε καλά; Ο άνθρωπος μας μίλησε για παλάτι του Όθωνα πάνω απ' το κεφάλια μας, που σαν σκώσεις τα μάτια βλέπεις βράχια γυμνά», σιγομουρμούρισα σαν να μίλαγα στον εαυτό μου.. Φορτωθήκαμε τα σακίδια μας και πήραμε το μονοπάτι, που οδηγούσε στο επόμενο χωριό, Μοσχόφυτο, φτάνοντας την ώρα που έδυε ο ήλιος. Βρήκαμε ένα μέρος σε ξέφωτο κατάλληλο

για διανυκτέρευση και ριχτήκαμε στην δουλειά, προετοιμάζοντας τη βραδιά που ερχόταν. Καθώς κοιτάζαμε ολόγυρα για νερό, ξεπρόβαλλε ένας άνθρωπος, βοσκός από τα ψηλά. Χαιρετηθήκαμε, ρώτησα για νερό και τα γνωστά. «Από πού είσαστε και τί δουλειά κάνετε»; μας ρώτησε και του απαντήσαμε, χωρίς να δώσει και πολύ σημασία. Σαν πλησίασε σιμότερα, μας ρώτησε: «Έχουμε καμιά καλή πληροφορία για κάνα ντενεκέ λίρες»; Καθώς γινόταν θόρυβος δεν άκουσα καλά-καλά και τού 'πα να μου επαναλάβει τι είπε. «Τίποτα βρε αδελφέ, ένα αστείο έκανα».

Τόση φυσική ομορφιά πού 'χει τούτος ο τόπος και εμείς ψάχνουμε για τ' άλλα. Στο «βασίλειο» της Πίνδου, οι άνθρωποι λες και βαρέθηκαν να βλέπουν ξωτικά και νεράιδες, δράκους και γίγαντες και μιλούν-παραμιλούν για κρυμμένους θησαυρούς. Η νεότερη ιστορία του τόπου που γράφτηκε πάνω δω, πέρα από τα ολέθρια και οδύνηρά αποτελέσματα που άφησε ο εμφύλιος σπαραγμός, άφησε και τους «θησαυρούς» της. Τι ειρωνεία! Λες και τόσοι φυσικοί θησαυροί δεν έφταναν και χρειάζονταν και αυτές οι χρυσές λίρες για να μην μπορέσουμε να ξεχάσουμε ποτέ. Όμως, η οροσειρά της Πίνδου με την φυσική δυσκολία προσέγγισης, στο πέρασμα των χρόνων, δείχνει να ζει στο δικό της κόσμο.

Υστερόγραφο: Ένα φιλαράκι πού 'ναι τώρα στην Αμερική, που «κάναμε» μαζί βουνά, μου τηλεφώνησε μια μέρα απ' εκεί για να μου διαβάσει ένα κομμάτι, που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα Εθνικός Κήρυκας: «Δύο τύποι, στο 67ο χιλιόμετρο της Εθνικής οδού Ιωαννίνων-Φλώρινας βρήκανε σε ένα χωράφι, δίπλα σε καφενείο, δύο κιβώτια διαστάσεων 25x30 εκατοστών, γεμάτα με λίρες απ' την εποχή του εμφυλίου. Η καφετζού τους πήρε χαμπάρι, αυτοί απείλησαν να την σκοτώσουν και το θέμα έφτασε στην χωροφυλακή, όπου η δουλειά χάλασε...».

Παραπομπές

- (1) «Η οροσειρά της Πίνδου, τραβώντας από τα ΒΔ προς τα ΝΑ συνεχίζει και κατεβάζει από τη Βόρεια Ήπειρο τις Δυναρικές Άλπεις ίσαμε τα βουνά της Νότιας Ρούμελης. Η Πίνδος είναι η ραχοκοκαλιά της Ελλάδας. Η μορφή της ανάγλυφη χτυπάει αμέσως στο μάτι μας, που την αγκαλιάζει ολόκληρη. Το περίγραμμα του όγκου της είναι τυπικό: ανέβασμα, κορυφή, κατέβασμα. Το περίγραμμα αυτό τα ξεχωρίζει ξεκάθαρα από το περιβάλλον τους. Τα κάνει μονάδες. Η Πίνδος είναι σύνθετη. Το μάτι δε μπορεί να συλλάβει συγκεκριμένα τη μορφή της: ένας ατέλειωτος συμπαγής όγκος, που από πάνω του τινάζονται εκατοντάδες ράχες. Πολλές είναι αυτές που ξεπερνούν τα 2.000 μέτρα. Κυριότερες στη σειρά απ' το βορρά: ο Γράμμος, ο Σμόλικας, η Βασιλίτσα, το Αυγό, το Περιστέρι στη Βόρεια Πίνδο. Οι κορυφές του Ασπροποτάμου στην κεντρική και η κορυφογραμμή των Αγράφων, στη Νότια. Ράχες, που οι πλαγιές τους μπερδεύονται και χωνεύονται σ' ένα κοινό βάθρο. Εάν τα άλλα Ελληνικά βουνά είναι μία μονωδιά, η Πίνδος είναι μια συμφωνία βουνών» (Αναστασιάδης Σοφία, 1955: 9-10).
- (2) «Η Αργιθέα της Καρδίτσας επεκτείνεται στο βορειοδυτικό τομέα των Αγράφων, σ' ένα χώρο που πάντα αποτελούσε τη καρδιά της Ελλάδας. Όταν βλέπει κανείς την Αργιθέα στον χάρτη αντιλαμβάνεται ότι πρόκειται για έναν ορεινό τόπο, που περιβάλλεται από θεογενή βουνά με πανύψηλες κορφές και βαθύσκωτα φαράγγια, τα

οποία διατρέχονται από ρυάκια, χείμαρρους και ποτάμια, που ιχνηλατούν το παρελθόν αλλά και το μέλλον της. Θαρρείς ότι είναι αδιάβαστα και απρόσιτα τούτα τα μέρη και πολλές φορές έχεις δίκιο, όταν ενσκήπτει ο βαρύς χειμώνας» (Στάθη Γεωργίου, 1971: 18-19).

«Παλαιότερα, τέλη δεκαετίας '60 όταν ζούσα στη πόλη της Καρδίτσας, κατά τη διάρκεια του χειμώνα, ακούγαμε συχνά στο ραδιόφωνο, ότι αποκλεισμένα παραμένουν για μέρες τα 24 χωριά της ορεινής Αργιθέας» (Τάκη Ντάσιου).

Με τις τελευταίες διοικητικές συγχωνεύσεις, η περιοχή συγκροτεί ένα ενιαίο δήμο, τον Δήμο Αργιθέας νομού Καρδίτσας με έδρα το χωριό Ανθηρό (Σινάνη Άγγελου, 2010:6-7).

«Εάν ο επισκέπτης στρέψει το βλέμμα του προς δυσμάς, προς την Αργιθέα, θα δει να την σκεπάζει εις όλη την έκτασή της, σκότος αδιάπέραστο. Πρέπει ο ήλιος να υψωθεί αρκετά εις τον ορίζοντα, να φωτιστούν από τις ακτίνες του τα βουνά και απ' εκεί με την αντανάκλασή του, να αρχίσει να διαλύει και εις την Αργιθέα το σκότος. "Αργεί η θέα προς τα εδώ", θα αναφωνούσε ο παρατηρητής. Αυτή η κραυγή, πλήρους θαυμασμού και εκπλήξεως, συνθέτουν και μας δίδουν την λέξη Αργιθέα!» (Στάθη Γεωργίου, 1971: 18-19).

- (3) «Κοράκου γέφυρα, γεφύρωνε αντίπερα όχθες πάνω στον Αχελώο (Ασπροπόταμο) ποταμό απ' όπου διέρχονταν μία από τις βασικές αρτηρίες που συνέδεαν την Άρτα με τη Θεσσαλία (Μουζάκι). Η διαδρομή αυτή ξεκινούσε από τα Μηλιανά Άρτας, Πηγαί (Βρεστενίτσα), Άγιος Βασίλειος — νοτιότερα από το γεφύρι του Κοράκου, όταν τα νερά του ποταμού ήταν αβαθή — Συκιά, διάσελο Πέντε Αδέλφια Πετρωτού (Λιάσκοβο), κάστρο Χαϊντούτη, Αγορασιά, Αργιθέα (Κνίσσοβο), διάσελο 1.460μ. στα νότια του όγκου της Καραβούλας, Βατσουινιά ή Δρακότρυπα (Σκλάταινα), Πορτή και Μουζάκι.» (Σινάνη Άγγελου, 2010: 66).

«Το γεφύρι του Κοράκου υπήρξε το μεγαλύτερο μονότοξο μέσα σ' ολόκληρη την Ήπειρο. Χρειάστηκε να σκωθεί και να ανοιχτεί η καμάρα του πολλά μέτρα πάνω από το νερό, για να μπορέσει έτσι να υπερπηδήσει τον Αχελώο και να ανακουφίσει τα χωριά της περιοχής. Μέσα σε ένα φοβερό βραχοστένωμα του Αχελώου, έστεκε το θρυλικό γεφύρι πάνω από 400 χρόνια, ενώνοντας τη Θεσσαλία με την Ήπειρο. Ανατινάχτηκε τον Μάρτη του 1949, από ανταρτικά σώματα. Είχε χτιστεί το 1515 από τον αρχιεπίσκοπο Λάρισας Βησσαρίωνα» (Μαντά Ι. Σπύρου, 1984:88-9).

- (4) Μυρόφυλλο το, (έως 1928 Μυρόκοβο), υψ.700μ., οικισμός της Θεσσαλίας στις πλαγιές της Νότιας Πίνδου, κοινότης Μυροφύλλου νομού Τρικάλων. Στα 1928 είχε 796 κατοίκους, 1940 > 851, 1951 > 630, 1961 > 618, 1971 > 535, 1981 > 128, 1991 > 249.

Χωριό Πολυνέρι έως το 1955 Κοθώνιον, ύψ. 760 μ. στις πλαγιές του όγκου Χατζή της Νότιας Πίνδου νομού Τρικάλων. Στα 1928 είχε 481 κατοίκους, 1940 > 626, 1951 > 278, 1961 > 373, 1971 > 364, 1981 > 212, 1991 > 221. Ο οικισμός βρίσκεται στα ΝΑ του ορεινού όγκου Χατζή και στις όχθες του ρέματος Αρέντα. Πάνω από τον οικισμό και ανάμεσα στις κορφές Ήεροβούνι, ύψ. 1.833 μ. και την ψηλότερη ονόματι Κορυφή ύψους 2.038 μ. τοποθεσία Κάστρο. Δεξιά της

τοποθεσία κτίσματα και αριστερά της τοποθεσία Χατζή — απ' όπου ονοματίζεται και ολόκληρο το βουνό με την ψηλότερη κορφή — με κτίσματα.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη Σοφία, 1955: *Πίνδος* (πρώτη δημοσίευση στη «Νέα Εστία», Γενάρη, 1941), εκδοτικός οίκος «Αστήρ».
- Χατζηγάκη Κ. Αλεξ., 1961: *Τ' Ασπροπόταμο Πίνδου*, ιστορικά, εκδ. Μαυρίδης.
- Leake William, 1969: *Η Θεσσαλία (1805-1810) από το ημερολόγιον του Άγγλου περιηγητού William Leake*, μτφρ. Αιδ. Γεωργίου Δ. Στάθη, εν Βόλω.
- Στάθη Γεωργίου, 1971: *Από τ' Άγραφα, ήτοι η άγραφη ιστορία παλαιά, νεωτέρα και σύγχρονος των θρυλικών Αγράφων της Πίνδου, της Αργιθέας και των χωριών της*, 2α έκδοση, Detroit, Michigan Η.Π.Α.
- Χάρτης Γ.Υ.Σ. 1971, φύλλον *Μυρόφυλλον*, 1: 50.000, Γενικής χρήσεως.
- Χάρτης Γ.Υ.Σ. 1971, φύλλον *Μουζάκι*, 1: 50.000, Γενικής χρήσεως.
- Καρτζένη Δημητρίου 1974: *Αι επαναστάσεις της Άρτης του 1866 και του 1878*, Αθήνα [πληροφορίες πολλές για τις μάχες γύρω και πάνω στο γεφύρι του Κοράκου].
- Τόσκα-Κάμπα Σούλα, 1981: *Λαογραφικά Αργιθέας Θεσσαλικών Αγράφων*, Αθήνα.
- Τσιτσός Κ. Σεραφείμ, 1981: *Τα Άγραφα της Πίνδου (Θεσσαλικά και Ευρυτανικά Άγραφα) με ειδικό χάρτη των Αγράφων, γεωγραφία, ιστορία, λαογραφία, τουρισμός, όδση, ορεινή οικονομία*. 1η έκδοση 1967, επανέκδοση υπό συλλόγου των εν Λαρίση Καρδίτσιωτών «Ο Καραϊσκάκης», Λάρισα.
- Μιτάκης Διονύσιος, 1983: *Αχελώος, γλωσσολογία, μυθολογία, ιστορία, τέχνη*, Πάτρα.
- Μαντάς Ι. Σπύρος, 1984: *Τα Ηπειρώτικα γεφύρια... για να καλύψουν μια ανάγκη προέκτειναν τη φύση*, εκδ. Λαϊκό πολύπτυχο, Τεχνικές εκδόσεις Α.Ε.
- Ψημμένου Τάκης, 1985: *Αντάρτες στ' Άγραφα (1946-1950), αναμνήσεις ενός αντάρτη*, 2η έκδοση, εκδόσεις «Σύγχρονη εποχή», Αθήνα.
- Μαντάς Ι. Σπύρος, 1987: *Το γεφύρι κι ο Ηπειρώτης, 24 οδοιπορικά, «τομές» στα... ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΕΦΥΡΙΑ*, εκδ. Λαϊκό πολύπτυχο, Τεχνικές εκδόσεις Α.Ε.
- Κόρλου Χ. Κωνσταντίνος, 1988: *Παναγιά η Σπηλιώτισσα Αργιθέας (παράδοση-ιστορία)*, Θεσσαλονίκη.
- Τσίππρας Κώστας, 1992: *Στα Ελληνικά βουνά, οι 50 ωραιότερες πεζοπορικές και οικολογικές διαδρομές*, εκδ. Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Γοργοέτας Σωτήρης, 1994: *Φύση & παράδοση, 7 οδοιπορικά στα βουνά της Πίνδου*, σειρά: *Πεζοπορία-ορειβασία*, εκδ. Λιβάνη ΑΒΕ-Νέα Σύνορα.
- Δεσούλλας Νίκος, 1994: *Ήπειρος αισθητική περιπλάνηση στο χώρο*, εκδ. «ΣΥΝΟΛΟ», Μ. Καρατάσσου & Σία Ο.Ε.
- Βερτόδουλου Απόστολος, 1995: *Ήπειρος, πολιτιστική κληρονομιά και φύση, από το φωτογραφικό αρχείο του Απόστολου Βερτόδουλου*, σειρά: *Ηπειρωτική βιβλιοθήκη*, εκδ. «ΔΩ-ΔΩΝΗ» Ε.Κ. ΛΑΖΟΣ, Αθήνα-Γιάννινα.
- Salmon Tim, 1995: *The Unwritten Places*, ed. Lycabettus Press.
- Τσίππρας Κώστας, 1997: *Στα Ελληνικά βουνά, (Γ' μέρος), 50+1 άγνωστες πεζοπορικές και ορειβατικές διαδρομές*, εκδ. Νέα Σύνορα, εκδοτικός οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα.
- Μπαλάφας Κώστας, 2002: *Τα αντίρροπα ρεύματα του Αχελώου*, εκδ. Μουσείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης.
- Στερεά Ελλάδα Οδικός και περιηγητικός χάρτης 2009, κλίμακας 1:50.000, Ψηφιακοί Άτλαντες της Ελλάδας υπό την διεύθυνση του Τριαντάφυλλου Αδάμακόπουλου, εκδ. ΑΝΑΒΑΣΗ.
- Σινάνης Άγγελος, 2010: *Αργιθέα, Αχελώος, περιήγηση στον τόπο και τα μνημεία*, σειρά: *Ταξίδια στην άλλη Ελλάδα*, εκδ. Ελάτη Τρικάλων.
- Σταματελάτος Μιχαήλ, Βάμβα-Σταματελάτου Φωτεινή, 2012: *Γεωγραφικό λεξικό της Ελλάδας, τόμοι Α,Β,Γ*, εκδ. Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, ΤΑ ΝΕΑ.

ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΑΓΩΝΑ

ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟΣ

Ζωντανός Ασπροπόταμος: «Η συμμετοχική σχέση όλων των μελών του συλλόγου είναι αυτοσκοπός»

Συνέντευξη στον Βαγγέλη Τσέτσα

Διασχίζοντας προς τον νότο την οροσειρά της Πίνδου, ενώ πιστεύεις ότι έχεις ήδη δει και ζήσει τα πάντα, συναντάς τον Ασπροπόταμο και εδώ όλα ματακινούν από την αρχή. Οριοθετημένος από τον Λάκμο, την Καρκαδίτσα, το Αυγό, το Δοκίμι και τον Κόζιακα, γεμάτος σαλατούρες και λιβάδια, στάνες και ελάτια, εδώ οι όδρομοι των ανθρώπων ανέκαθεν συμβάδizαν με τους όδρους του νερού. Χείμαρροι, μικρά και μεγαλύτερα ποτάμια αναβλύζουν μέσα από τη γη και ακολουθούν πορείες χωρίς μέση και τέλος. Πηγές στα 1.900 μέτρα και ένας επιβλητικός Άσπρος που ονοματοδοτεί την περιοχή, συγκεντρώνει όλα αυτά τα νερά και επιμένει να κυλάει ορμητικός — ονομαζόμενος πια Αχελώος από την γέφυρα του Κοράκου και πέρα — για 225 χιλιόμετρα παρά τις συνεχείς ανθρώπινες βιομηχανικές επεμβάσεις στον ρου του, για να εκβάλλει τελικά στο Ιόνιο στα δυτικά του Αιτωλικού. Ο Ασπροπόταμος, ξεχασμένος από την κεντρική εξουσία μετά τα πλημμυρικά γεγονότα του «Ντάνιελ» αλλά όχι από τα επενδυτικά λόμπυ της πράσινης ανάπτυξης τα οποία απειλούν τα νερά και τις βουνοκορφές του, αφημένος από τον χρόνο αλλά όχι από τους ανθρώπους του, είναι εκεί και οργανώνεται για να υπερασπιστεί, να διεκδικήσει, να προτείνει. Ο νεοσυσταθείς σύλλογος Ζωντανός Ασπροπόταμος αποτελεί ένα εργαλείο προς αυτήν την κατεύθυνση. Και συζητάμε με δύο μέλη του, τον Σωκράτη Κωνσταντό και τον Αποστόλη Καψάλη, για να τον γνωρίσουμε καλύτερα.

Η κοινωνική γεωγραφία του Ασπροποτάμου

Το χειμώνα η περιοχή του Ασπροποτάμου είναι έρημη, με ελάχιστους μόνιμους κατοίκους σκορπισμένους στο σύμπλεγμα των χωριών του. Οι υλοτομικοί συνεταιρισμοί, κάποια μεροκάματα σε χωματουργικές εργασίες και μία τυροκομική βιοτεχνία στο Χαλίκι, σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να εξασφαλίσουν σταθερή εργασία και εισόδημα σε κάποιον για να μείνει μόνιμα εδώ πάνω. Δευτερογενής τομέας, όπως η μεταποίηση του ξύλου ή των προϊόντων της κτηνοτροφίας, δεν υπάρχει. Το καλοκαίρι, βέβαια, η εικόνα είναι εκ διαμέτρου αντίθετη. «Τα χωριά γεμίζουν. Υπάρχει η νομαδική κτηνοτροφία, το Χαλίκι έχει πολλές κτηνοτροφικές οικογένειες, τα υπόλοιπα έχουν γελάδια ή πρόβατα. Ανοίγουν επίσης περισσότερα καφενεία στα χωριά. Η οικονομική κρίση ανέβασε αρκετό κόσμο πάνω, όπως και η κρίση της πανδημίας, γιατί υπήρχε μία μεγαλύτερη ελευθερία και ασφάλεια τότε», λέει ο Σωκράτης Κωνσταντός, γραμματέας του Συλλόγου και κάτοικος της Κρανιάς.

Η δημιουργία του Ζωντανού Ασπροποτάμου

Το 2012, τα επενδυτικά σχέδια για αιολικά εργοστάσια στην Τριγγιά, πάνω από την Κρανιά, κινητοποιούν αρχικά μία ομάδα κατοίκων της περιοχής, οι οποίοι προσπαθούν να οργανωθούν και να δουν σε ποιες νομικές κινήσεις μπορούν να προχωρήσουν για να τα μπλοκάρουν. Δημιουργείται το Δίκτυο Φορέων και Πολιτών για την Προστασία του Ασπροποτάμου, εκείνα τα σχέδια αποσύρονται (τόσο στην Τριγγιά όσο και στον άξονα από το δάσος της Ρόνας μέχρι το Χιόλι), ωστόσο μέσα από την επαφή όλων αυτών των ανθρώπων διαφορετικών χωριών — από την Καλλιρρόη, το Χαλίκι, το Κατάφυτο, την Τζούρτζια, την Κρανιά και από πολλά άλλα — προκύπτει η ανάγκη δημιουργίας ενός συλλόγου με νομικό πρόσωπο. Το καλοκαίρι του 2022, μία ενημερωτική εκδήλωση για τα αιολικά που διοργανώθηκε από το Δίκτυο στα «Τρία Ποτάμια» συγκέντρωσε πάνω από 100 άτομα της περιοχής και έκανε εμφανή την ανάγκη αυτό το δίκτυο να μετεξελιχθεί σε μία συλλογικότητα. Ένα χρόνο

αργότερα, δημιουργείται ο Ζωντανός Ασπροπόταμος, ο οποίος νομικά θα αναγνωριστεί τον Σεπτέμβριο του 2024 και δύο μήνες μετά θα οργανώσει τις πρώτες εκλογές του.

Γιατί επιλέχθηκε, όμως, η μορφή ενός Συλλόγου; «Η νομική προσωπικότητα του συλλόγου εντάσσεται σε μία πολιτική κουβέντα για το πόσο αποτελεσματικός θέλεις να είσαι στο τέλος της ημέρας. Καλοί οι αγώνες και τα κινήματα αλλά θέλεις και μία θεσμική εκπροσώπηση εφόσον σε πάρα πολλές περιπτώσεις αυτό μπορεί να σε διευκολύνει σε κάποια πράγματα», λέει ο Αποστόλης Καψάλης, συντονιστής του τμήματος μελετών και τεκμηρίωσης του συλλόγου, από την Καλλιρρόη. «Είναι αρκετά δύσκολο σε ένα δημοτικό συμβούλιο, σε μία Περιφέρεια να σε δεχτούν. Έπειτα όταν έχεις περιγράψει στο καταστατικό σου τί κάνεις έχεις έννομο συμφέρον να κάνεις πρόσθετη παρέμβαση σε μία όικη, να ζητήσεις έγγραφα ή να κάνεις μία καταγγελία. Όταν δεν έχεις αυτήν την νομική μορφή θα πρέπει να ζητήσεις από κάποιον άλλον σύλλογο να τα κάνει». Ο Σωκράτης θα προσθέσει ότι «παρόλο που ασχολούμαστε γραφειοκρατικά και με νομικές διαδικασίες δεν έχουμε αφήσει πίσω τις κινηματικές, τις πορείες, τις εκδηλώσεις και τις συγκεντρώσεις».

«Δεν θυμάμαι στην ιστορία των κινημάτων, αυτά να έχουν κερδίσει στα δικαστήρια. Υπάρχουν μόνο εξαιρέσεις που επιβεβαιώνουν τον κανόνα», συμπληρώνει ο Αποστόλης. «Νομίζω ότι πρέπει να σκεφτούμε και λίγο πιο πονηρά. Από το 2010 και μέχρι σήμερα, συμπεριλαμβανομένων και των Τεμπών, από νομικής άποψης θα έπρεπε να καθόμαστε εδώ στην Κρανιά με τον Σωκράτη, να πίνουμε τσίπουρα, να συντάσσουμε αγωγές και προσφυγές και να κερδίζουμε πάντα. Δεν ζούμε σε μία κανονική συνθήκη, έχουμε μπει σε μία λογική που έχει δηλητηριάσει όλο τον πληθυσμό της χώρας, ότι είναι πολύ φυσιολογικό να ζούμε σε καθεστώς παρανομίας. Αυτό είναι πάρα πολύ δύσκολο να ξεριζωθεί. Το πλεονέκτημα που έχουν οι κινήσεις για το περιβάλλον είναι ότι υπάρχει μία οριζόντια γραμμή που πατάει σε όλα αυτά. Πιστεύει

κανείς ότι αν δεν έβγαινε ο κόσμος στον δρόμο θα είχαμε όλες αυτές τις εξελίξεις; Οι Δήμοι έκαναν ότι δεν ξέρουν. Τώρα όχι μόνο ξέρουν αλλά δηλώνουν και αντίθετοι. Ίερούμε ότι γι' αυτούς αυτό είναι όωρεάν, ξέρουμε ότι έχουν εκτεθεί, αλλά με αυτή την μετατόπισή τους εμείς αποκτάμε επαφή με τον κόσμο ο οποίος λειτουργεί κάτω από το βάρος που έλεγα πριν, ότι έχουμε όλοι μας εθιστεί στην κανονικότητα της παρανομίας. Η αγωνία η όική μου είναι ότι τα κινήματα για το περιβάλλον δεν πρέπει να επαναλάβουν τα λάθη των προηγούμενων κινήματων. Από άποψη τακτικής. Πρέπει να έχουμε άλλον τρόπο προσέγγισης, εξωστρέφεια. Να πιάσουμε τον νέο κόσμο και να πετυχαίνουμε νίκες και στον δρόμο για να αντιστρέφεται αυτό το κλίμα τρομοκρατίας ότι παιδιά "θα τα φάτε τα λεφτά μας στο ΣΤΕ και ότι αν δεν κάτσει στην Κρανιά θα κάτσει στο Στεφάνι ή κάπου αλλού". Αν γίνει η αρχή μετά πάει αλυσιόδα. Θα χτυπάνε παντού γιατί έχουν την οικονομική δύναμη. Εμείς δεν μπορούμε να αντέξουμε σε πολλά μέτωπα αν δεν γίνει υπόθεση όλων των κινήματων και όχι μόνο του Ασπροποτάμου».

Ο τρόπος λειτουργίας του Συλλόγου

Στο καταστατικό του Συλλόγου αντικατοπτρίζεται η κουλτούρα των ανθρώπων του, το οποίο έχει στηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μη θυμίζει την συνηθισμένη δομή αντίστοιχων οργανισμών. Ο Αποστόλης μας λέει ότι «έχουμε δύο ανοιχτές γενικές συνελεύσεις, μία κοντά στο Πάσχα στα Τρίκαλα και μία τον Αύγουστο πάνω στον Άσπρο όταν είναι γεμάτα τα χωριά. Και μπορεί να προκύψει ανά πάσα στιγμή και μία έκτακτη γενική συνέλευση όπως αυτή που προηγήθηκε της κινητοποίησης στο Χαλίκι. Επίσης έχουμε προβλέψει την κυκλικότητα. Η θητεία είναι τριετής, αλλά στον ενάμιση χρόνο τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου μπορούν να αλλάξουν όλα τις μεταξύ τους θέσεις. Τέλος, υπάρχουν τρία τμήματα του Συλλόγου. Το τμήμα μελετών και τεκμηρίωσης με ήδη 30 μέλη. Τα 30 μέλη αυτής της ομάδας συνεδριάζουμε αυτόνομα, με τους δικούς μας ρυθμούς, μόνο

3 άτομα από τα 30 είμαστε στην διοίκηση, οι υπόλοιποι 27 είναι απλά μέλη. Η δεύτερη ομάδα είναι της νομικής υποστήριξης και μία τρίτη ομάδα έχει να κάνει με τα μέσα μαζικής επικοινωνίας με αντίστοιχες διαδικασίες και ρυθμούς αυτόνομης δουλειάς. Επίσης, το καταστατικό μας προβλέπει ότι 5 μέλη μπορούν να πάρουν την πρωτοβουλία και να φτιάξουν μία δική τους αυτόνομη ομάδα».

«Δεν το έχουμε προβλέψει απλά στο καταστατικό αλλά η συμμετοχική σχέση των μελών με το διοικητικό συμβούλιο είναι αυτοσκοπός, να μην είμαστε 7 άτομα που παίρνουμε τις αποφάσεις», προσθέτει ο Σωκράτης. Αυτήν την στιγμή τα μέλη του Ζωντανού Ασπροποτάμου είναι 220.

Τα ανοιχτά περιβαλλοντικά μέτωπα

Τέσσερα είναι τα ανοιχτά περιβαλλοντικά μέτωπα στην περιοχή και αφορούν την κατασκευή μικρών υδροηλεκτρικών εργοστασίων στις κοίτες ποταμών. Στην Δέση, στην Πολυθέα, στο Χαλίκι και στην Κρανιά. Το καθένα από αυτά βρίσκεται σε διαφορετική φάση αδειοδότησης και κινητοποιεί με διαφορετικούς τρόπους τους κατοίκους των περιοχών.

Για το έργο στο Κρανιώτικο ρέμα πριν δυο μήνες έληξε η δημόσια διαβούλευση. «Εκεί έχουμε το γεφύρι του Γκίκα, αρχαιολογικό μνημείο, τους πάμε κόντρα και τους λέμε ότι απαγορεύεται να φτιάξεις εργοστάσιο δίπλα από το μνημείο. Πατάμε κάπως έτσι προς το παρόν αλλά αυτά ξέρουμε ότι τα προσπερνάμε εύκολα έτσι και αλλιώς», λέει ο Σωκράτης Κωνσταντός.

Στην Δέση το έργο είναι σε πιο προχωρημένο στάδιο. «Μας έσωσε ο "Ντάνιελ", γιατί έγιναν κάποιες κατολισθήσεις στα σημεία που είναι να περάσει ο δρόμος και υπάρχουν καθυστερήσεις. Επίσης έχουν κάνει και κάποιες παρανομίες, όπως ότι ο αγωγός πρέπει να περνάει στα 50 μέτρα από τον οικισμό ενώ περνάει στα 10». Ωστόσο στο χωριό υπάρχει ένας δραστήριος πολιτιστικός σύλλογος, ενώ και ο Ζωντανός Ασπροπόταμος έχει αρκετά μέλη εκεί, οπότε οι συνομιλητές μας προβλέπουν ότι θα δοθεί μία δυνατή μάχη γι' αυτό το έργο.

«Στο Χαλίκι, μία ομάδα ανθρώπων χωρίς τον σύλλογο, γύρω στα 15 άτομα, τρέχουν 2 χρόνια τώρα την ιστορία με το υδροηλεκτρικό», μας λέει ο Σωκράτης.

Στην Πολυθέα, στην ιστορία κατασκευής

| Μάρτιος 2025, έκτακτη γενική συνέλευση του Συλλόγου στα Τρίκαλα για να οργανωθεί η κινητοποίηση στο Χαλίκι.

του μικρού υδροηλεκτρικού, αποτυπώνονται οι δυνατότητες που ανοίγονται όταν οι κάτοικοι ενημερώνονται και οργανώνονται. Εικάζεται ότι ένας μικρός κύκλος ανθρώπων γνώριζαν για τα σχέδια κατασκευής του μικρού υδροηλεκτρικού και τα αποσιωπούσαν. «Πέρυσι τον χειμώνα είχα κάποιες πληροφορίες, πήγα και είδα ότι όντως έχουν ξεκινήσει έργα. Είχαν σκάψει και είχαν περάσει ήδη κάποιο μέρος αγωγού από τα συνολικά 2 χλμ.. Όλα αυτά τα βρήκαμε πολύ εκπρόθεσμα», λέει ο Σωκράτης. «Αφού μαθεύτηκε στους Πολυθεάτες ότι έχει αρχίσει το έργο, ξεκίνησε μεταξύ τους μια συζήτηση για το αν πρέπει να γίνει ή όχι. Υπήρχε μερίδα ανθρώπων που πίστευε στο επιχείρημα ότι δεν θα πειράξουν το νερό της ύδρευσης, θα αλλάξουν ένα κομμάτι του αγωγού που είναι πεπαλαιωμένο και θα κάνουν κάποια ακόμα ωράκια όπως τη στέγη της εκκλησίας και μία παιδική χαρά, οπότε ας γίνει το έργο. Και μία μεγαλύτερη μερίδα ανθρώπων η οποία πίστευε ότι το έργο δεν πρέπει να γίνει διότι καταστρέφει το περιβάλλον και δεν έχει κανένα όφελος».

Όταν άρχισε να δημοσιοποιείται και να αποκτά έκταση η αντίστοιχη περίπτωση με το μικρό υδροηλεκτρικό στο Χαλίκι και παράλληλα να υπάρχει ενημέρωση και για τα σχέδια στην Πολυθέα, ένα μέρος του πολιτιστικού συλλόγου του χωριού ενδιαφέρθηκε να ασχοληθεί με το ζήτημα ζητώντας και την βοήθεια του Ζωντανού Ασπροπόταμου. Άρχισε να ενημερώνει τους συγχωριανούς και το κλίμα σιγά-σιγά να αλλάζει. Αποδείχθηκε ότι η συντριπτική πλειοψηφία του χωριού κάθε άλλο παρά το ήθελε το έργο. Υπό τις νέες συνθήκες τον Απρίλιο η πρόεδρος της Πολυθέας καλεί συμβούλιο κατοίκων στα Τρίκαλα με τη συμμετοχή εκπροσώπων της εταιρείας για να ενημερώσουν σχετικά. Μέλη του Ζωντανού Ασπροπόταμου θα είναι παρόντα σε αυτήν τη συνάντηση. Η άμεση δημόσια αντιπαράθεση με τα επιχειρήματα του επενδυτή που λαμβάνει χώρα έρχεται να προστεθεί στο κλίμα αντίθεσης που ήδη διαμορφώνεται εδώ και καιρό από τους ανθρώπους της περιοχής για το συγκεκριμένο έργο, στοιχείο που θα κατοχυρωθεί

και θεσμικά μέσα από την αναγκαστική αλλαγή στάσης της τοπικής μικροεξουσίας και την αρνητική εισήγηση για το έργο της προέδρου του χωριού στο Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου Μετεώρων.

«Η μεγάλη νίκη στην Πολυθέα είναι ότι ο κόσμος εκδηλώθηκε, πήγε απέναντι στα συμφέροντα, αισθάνεται μία ασφάλεια χάρη στον Ζωντανό Ασπροπόταμο, ξέρει ότι στην χειρότερη περίπτωση δεν θα τους πειράξει κανείς και αυτό είναι μεγάλη κατάκτηση», λέει ο Αποστόλης Καψάλης. «Αυτό είναι και ένα άγχος δικό μας. Σε αυτές τις κοινωνίες κακώς ή καλώς, κάποια πράγματα έχουν σημασία. Όταν ξέρουν ποιοι είμαστε στον Σύλλογο, ποιοι είναι οι άνθρωποι που δραστηριοποιούνται, ξέρουν ότι εμείς μόνους τους δεν τους αφήνουμε ποτέ. Αυτό είναι κατακτημένο χρόνιο και στα περιβαλλοντικά και στα κοινωνικά και στα εργασιακά και σε πολλά άλλα μέτωπα που έχουν ανοίξει κατά καιρούς. Ο άλλος νιώθει μια ασφάλεια να πει ότι δεν θέλει κάτι».

Μία θετική αφήγηση για τον τόπο

Ο Ζωντανός Ασπροπόταμος είναι ένας σύλλογος ο οποίος δεν δημιουργήθηκε για να τρέχει αποκλειστικά περιβαλλοντικά ζητήματα, ωστόσο η συγκυρία έριξε τους ανθρώπους του κατευθείαν στα βαθιά. «Είναι πάρα πολύ μεγάλη η ευθύνη που πέφτει πάνω στον Ζωντανό Ασπροπόταμο πριν ακόμη σταθεί στα πόδια του και πριν καλά-καλά γνωριστούμε μεταξύ μας. Ζούμε σε άλλες πόλεις, ανταμώνουμε 15-20 μέρες το καλοκαίρι και όχι κάθε μέρα γιατί είμαστε από άλλα χωριά, το επίτευγμα είναι τεράστιο», λέει ο Αποστόλης. Στο καταστατικό του Συλλόγου υπάρχουν συγκεκριμένοι θεματικοί άξονες και μας τους απαριθμεί ο Σωκράτης: «1) Η προστασία του Ασπροποτάμου, όπου εκεί εμπίπτουν και οι περιβαλλοντικοί αγώνες, 2) η ανάπτυξη του Ασπροποτάμου, 3) η αποκατάσταση από τον "Ντάνιελ" και 4) η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς». «Εμείς δεν το ξέραμε πριν έναν χρόνο ότι θα επιτεθούν ταυτόχρονα στην περιοχή μας με τέσσερα

Άνοιξη 2025, Χαλίκι Ασπροποτάμου. Μηροστά, τα μηχανήματα του εργολάβου. Πίσω, η τοποθεσία «Ελατάκια», όπου σχεδιάζόταν η κατασκευή μικρού υδροηλεκτρικού εργοστασίου στο ρέμα Καρραρία. Φωτό / ΕτΑ.

υδροηλεκτρικά. Εμείς δεν έχουμε μόνο αμυντικό πρόσημο, έχουμε και μία θετική αφήγηση για τον τόπο. Έχει ερμηνύσει έτσι κι αλλιώς, η καταστροφή του "Ντάνιελ" έδωσε μία χαριστική βολή. Θέλουμε να ξαναζωντανέψουν αυτές οι περιοχές, να βρει ο κόσμος δουλειά, αν είναι δυνατόν να επιστρέψει η παραγωγή και η οικονομική δραστηριότητα στον τόπο. Έχουμε και μία μεγάλη αφήγηση, δεν είναι βιώσιμη μία κοινωνία και μία χώρα που στηρίζεται μόνο στον τουρισμό και στις υπηρεσίες. Όταν ο μισός πληθυσμός μιας χώρας είναι σε μία πόλη. Όταν ερμηνώνουν τα χωριά, τα νησιά, οι ορεινές και ημιορεινές περιοχές», λέει ο Αποστόλης. «Εγώ και κεφάλαιο να είχα, δεν θα μπορούσα εύκολα να γίνω κτηνοτρόφος στην Κρανιά» τονίζει ο Σωκράτης. «Ποιος θα μου παραχωρήσει μέρος, που θα βρω ρεύμα, νερό, πού θα βρω βοσκότοπο. Δεν θέλουμε η Κρανιά να έχει όλα τα κοπάδια

του Ασπροποτάμου. Δύο κοπάδια εδώ και μία πεζοπορία για την Τριγγιά, από το Χαλίκι για την Βερλίγκα, από το Γαρδίκι για την Καρκαβίτσα, από το Στεφάνι για το πυροφυλάκιο και τα όρια με το Ανήλιο. Αυτό είναι ένας ήπιος και συνδέτικός τουρισμός. Έχει γίνει μονοπώλιο η Βερλίγκα, ένας ινσταγκραμικός τουρισμός».

Στα τέλη του Μάη, και ενώ είχε κλείσει η ύλη του περιοδικού, ο Ζωντανός Ασπροπόταμος οργάνωσε μία ημερίδα στα Τρίκαλα όπου οι παραπάνω τέσσερις θεματικοί άξονες τέθηκαν και συζητήθηκαν δημόσια με σκοπό να βγει από εκεί η πρώτη ύλη των εκδηλώσεων που θα γίνουν το καλοκαίρι στα χωριά της περιοχής. Μία διαδικασία η οποία είναι δυνατόν να παράξει συνοδοιπόρους και συμμετόχους και όχι αναθέσεις. Κάτι που λείπει τόσο πολύ από την πολιτική κουλτούρα μας και που αναπόφευκτα αντικατοπτρίζεται και στους τόπους μας.

► **Κλικ**

Ζωντανός Ασπροπόταμος, σελίδα facebook

ΝΕΡΟ

ΠΕΤΡΙΛΙΑ ΑΡΓΙΘΕΑΣ

Μία τρύπα στο νερό

Του Βαγγέλη Τσέτσα

Τον περασμένο Αύγουστο, μία ενορχηστρωμένη προσπάθεια εμπορευματοποίησης του νερού της πηγής «Κεφαλόγουρνο» στα Πετρίλια της Αργιθέας, στέφθηκε από απόλυτη αποτυχία. Μέσα από αυτήν την ιστορία αναδεικνύονται αφενός οι συμπαιγνίες των τοπικών μικροεξουσιών, και αφετέρου οι δυνατότητες που δημιουργούνται όταν οι κοινότητες ενημερώνονται και οργανώνονται. Τα σχέδια προς στιγμήν αποσύρθηκαν μπροστά στο σούσουρο που ξεσηκώθηκε, ωστόσο οι πληροφορίες που φτάνουν από διαφορετικά σημεία των ευρυτανικών και θεσσαλικών Αγράφων απαιτούν οξυμένη προσοχή.

Η ιστορία

Στα τέλη Αυγούστου του 2024 το δημοτικό συμβούλιο της Αργιθέας είχε προγραμματισμένη την τακτική του συνεδρίαση, αυτή τη φορά στα Πετρίλια. Ένα από τα θέματα της ημερήσιας διάταξης του συμβουλίου ήταν η χορήγηση έγγραφης άδειας στην εταιρεία «ΑΒΓ Γκρουπ Δροσάτο» για να προβεί σε ποσοτικές και ποιοτικές μετρήσεις του νερού της πηγής «Κεφαλόγουρνο» προκειμένου να το εκμεταλλευτεί εμπορικά. Είχαν προηγηθεί στις 7 του Αυγούστου σχετική αίτηση της εταιρείας, στις 20 Αυγούστου ομόφωνη απόφαση του τοπικού συμβουλίου του χωριού να δώσει την σχετική άδεια και στις 28 Αυγούστου αντίστοιχη πλειοψηφική απόφαση από το δημοτικό συμβούλιο. Όλα μέχρι τότε γίνονταν εν κρυπτώ. Ενώ κάθε Αύγουστο που το χωριό είναι γεμάτο κόσμο, είθισται να καλείται μία λαϊκή συνέλευση όπου γίνεται ενημέρωση και συζητούνται διάφορα θέματα που απασχολούν τον τόπο, αυτήν τη φορά, όμως τυχαίως, αυτό δεν έγινε. Αντιθέτως, ελάχιστες μέρες πριν την συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου ανακοινώνονται τα θέματα ημερήσιας διάταξης και εκεί γίνεται αντιληπτό ότι κάτι σοβαρό συμβαίνει. Ως άμεση απάντηση πραγματοποιείται παρέμβαση κάποιων κατοίκων στη συνεδρίαση, κυκλοφορεί ενημερωτικό κείμενο και ξεκινάει μία διαδικασία συλλογής υπογραφών, στα Πετρίλια, στην Καρότσα και στο Σχηματάρι όπου ξεχειμωνιάζουν πολλοί ντόπιοι. Όλη αυτή η κινητοποίηση θα αναγκάσει τόσο την τοπική κοινότητα όσο και τον Δήμο Αργιθέας να αναδιπλωθούν τακτικά, επιμένοντας ωστόσο, με την ερμηνεία και την επιχειρηματολογία που αναπτύσσουν γύρω από το ζήτημα, να στηρίζουν τις μέχρι τότε επιλογές τους.

Η πηγή

Η πηγή του «Κεφαλόγουρνου» πηγάζει από το Βουτσικάκι και υδροδοτεί σχεδόν τους μισούς οικισμούς των Πετρινίων. Το φθινόπωρο, λόγω των περιορισμένων βροχοπτώσεων του περασμένου χειμώνα, η ποσότητα του νερού στην πηγή ήταν εμφανώς μειωμένη. Ο Βασίλης Αργύρης,

διαχειριστής του petrilia.blogspot.com μας αναφέρει ότι «ο Ρώσσης, ένας άλλος οικισμός του Πετρίλου, φέτος όλο το καλοκαίρι είχε πρόβλημα. Στην Κρανιά, όπου είμαι εγώ, οι δύο πηγές έχουν αρχίσει και στερεύουν. Το Χαλκινόπουλο φέρνει το νερό από τα "Τρία Σύνορα" και κάποιες φορές έχει πρόβλημα. Αντί λοιπόν ο Δήμος να κάνει μία μελέτη να υδροδοτηθεί όλο το χωριό και να βρούμε λύσεις εκεί όπου υπάρχουν ελλείψεις, κάνει αυτά τα πράγματα».

Επιλεκτική ανάγνωση

Σύμφωνα με το μπρώο του Επιμελητηρίου Καρότσας, η εταιρεία «ΑΒΓ Γκρουπ Δροσάτο» που έκανε την αίτηση ανήκει στον Βασίλη Τσέλιο, ιδιοκτήτη της εταιρείας εμφιάλωσης «Θεόνη», η οποία έχει το εργοστάσιό της εδώ και χρόνια στην Βατσουινιά. Ενώ η εταιρεία στην αίτησή της ζητά ξεκάθαρα να προβεί «σε ποσοτικές μετρήσεις και δειγματοληψία για χημικές, φυσικοχημικές και μικροβιολογικές αναλύσεις της πηγής Κεφαλόγουρνο, προκειμένου να διαπιστώσουμε εάν ικανοποιούνται οι κατάλληλες συνθήκες εκμετάλλευσης της πηγής με κάθε νόμιμο από την οικία νομοθεσία τρόπο», οι τοπικές αρχές παραπλανητικά απομονώνουν τις ποιοτικές και ποσοτικές μετρήσεις από τον σκοπό τους που αναφέρεται ρητά και δεν είναι άλλος από την εμπορική εκμετάλλευση του νερού.

Τόσο ο δήμαρχος Αργιθέας Α. Στεργίου όσο και ο πρόεδρος της κοινότητας Πετρίλου Δ. Αργυρός θα συνεχίσουν να υποστηρίζουν για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα ότι η άδεια που έδωσαν αφορά μόνο τις μετρήσεις της ποιότητας και της ποσότητας του νερού, χωρίς να απαντούν όμως γιατί αυτές πρέπει να γίνουν από μία ιδιωτική εταιρεία ενώ κάτι τέτοιο είναι θεσμική υποχρέωση των Δήμων. Ακολουθώντας μία τακτική που αγγίζει τα όρια του κλαυσίγελου, οι δύο θεσμικοί παράγοντες θα βάλουν φαρδιά πλατιά την υπογραφή τους — και θα το διαφημίσουν — σε κείμενο που διακινούν οι κάτοικοι του χωριού και μαζεύουν υπογραφές ενάντια στην απόφαση αυτών των δύο για την εμπορική χρήση της πηγής. Στην πραγματικότητα τα

πράγματα είναι πολύ απλά: η αντίδραση και η κινητοποίηση των κατοίκων έθεσε ξεκάθαρους όρους στο ζήτημα και προκάλεσε τις ανάλογες θεσμικές αναδιπλώσεις.

Η εταιρεία

Η «Θεόνη», μία από τις τρεις μεγαλύτερες εταιρείες του κλάδου στην ελληνική αγορά, με εξαγωγές σε 20 χώρες του εξωτερικού και με αναμενόμενο τζίρο το 2024 κοντά στα 33 εκατομμύρια ευρώ (από 24 εκ. ευρώ το 2023), κατασκευάζει εδώ και δύο χρόνια ένα logistic center στο Μουζάκι έκτασης 36.000 τ.μ. (με προοπτική να λειτουργήσει το 2025), επένδυση η οποία καταδεικνύει τον στόχο της εταιρείας να αυξήσει επιπλέον τον κύκλο εργασιών της. Για να συμβεί αυτό χρειάζεται περισσότερη πρώτη ύλη, δηλαδή τρεχούμενο νερό. Πριν από την αίτηση για εμπορική χρήση του «Κεφαλόγουρνου», ανάλογη επιθυμία υπήρξε — χωρίς να προχωρήσει — και για πηγή στην περιοχή του Δροσάτου, ενώ προσεγγίσεις έχουν γίνει και στον Δήμο Αγράφων. Την ίδια στιγμή, εδώ και καιρό κυκλοφορεί η πληροφορία ότι η προοπτική εμφάνισης ακόμη μίας ανταγωνιστικής εταιρείας εμφιάλωσης στην περιοχή των Αγράφων, έχει κινητοποιήσει την ήδη υπάρχουσα εδώ και δεκαετίες Θεόνη ώστε να προλάβει να «καπαρώσει» πηγές προς εμπορική εκμετάλλευση.

Το νερό ως κοινό αγαθό

Τα τελευταία χρόνια, και έπειτα από μία κάμψη την περίοδο των lock down, ο κύκλος κερδοφορίας της βιομηχανίας της εμφιάλωσης νερού συνεχώς διευρύνεται έχοντας δημιουργήσει ένα προνομιακό εμπορικό πεδίο με όξυνση του ανταγωνισμού, με συγχωνεύσεις και εξαγορές εταιρειών. Σε μία πρόσφατη συνέντευξή του στο διαδικτυακό κανάλι της Ναυτεμπορικής ο Π. Κατριβάνος, διευθύνων σύμβουλος της εταιρείας «Νερά Πηγών Γράμμου», επιχειρηματολόγησε με περηφάνια για την καθαρότητα των συστατικών του εμφιαλωμένου νερού που παράγει η εταιρεία του καθώς προέρχεται από

μία «περιοχή Natura, στο βουνό του Γράμμου, απάτητη». Και ενώ η αμέσως επόμενη αυτονόητη ερώτηση θα ήταν τί δουλειά έχει μία βιομηχανία να παίρνει το νερό από μία τέτοια περιοχή, η συζήτηση συνεχίστηκε με όρους μάρκετινγκ και προοπτικών κερδοφορίας. Η συνεχής αύξηση των τουριστικών ροών και η χρονική επιμήκυνση της περιόδου με υψηλές θερμοκρασίες αποτελούν ιδανική συνθήκη για τους εμπόρους του νερού. Μέχρι τον Φλεβάρη του 2025 οι πωλήσεις εμφιαλωμένου νερού στα σούπερ μάρκετ έφτασαν τα 77,4 εκατομμύρια λίτρα, αυξημένες κατά 7,6% σε σύγκριση με το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2024, χωρίς ακόμα να έχει φτάσει η θερινή περίοδος. Την στιγμή που τα δημόσια συστήματα ύδρευσης μεγάλων πόλεων σκόπιμα υποβαθμίζονται και σε κάποιες περιπτώσεις δεν είναι σε θέση να υδροδοτήσουν με ποιοτικό πόσιμο νερό τους κατοίκους τους (βλ. το παράδειγμα του Βόλου), η τιμολογιακή διαφορά μεταξύ του νερού της βρύσης και του εμφιαλωμένου κυμαίνεται από 250 έως και 457 φορές πιο ακριβό!

Το νερό είναι ένα κοινό αγαθό, απαραίτητο όχι μόνο για τις ανθρώπινες κοινότητες και δραστηριότητες αλλά επιπλέον και πρωτίστως για το σύνολο των ζωντανών οικοσυστημάτων (φυτών και ζώων) που εξαρτώνται από αυτό. Στη διασφάλιση της ελεύθερης ροής του αποτυπώνεται όχι μόνο η μοναδικότητα και η αυταξία του φυσικού κόσμου αλλά και η δυνατότητά μας να ζούμε ελεύθεροι σε έναν κόσμο που δεν θα τον αντιλαμβανόμαστε και δεν θα τον ερμηνεύουμε με έναν ανθρωποκεντρικό τρόπο. Τα μικρά υδροηλεκτρικά φράγματα σε ποτάμια και χειμάρρους, η εμπορική χρήση των πηγών από εταιρείες εμφιάλωσης, τα σχέδια για την διαχείριση της άρδευσης του θεσσαλικού κάμπου από έναν ιδιωτικό οργανισμό, αποτελούν όψεις της εμπορευματοποίησης του νερού, του ελέγχου της ροής του, της περιφραξης της δυνατότητας της ελεύθερης πρόσβασης σε αυτό, της κυριαρχίας της αντίληψης ότι όλα γύρω μας πρέπει να λογίζονται με όρους κέρδους και χασούρας.

Το κείμενο ενάντια στην ιδιωτικοποίηση της πηγής Κεφαλόγουρνο

Αγαπητοί συγχωριανοί, σας καλούμε να αντιταχθούμε στην ιδιωτικοποίηση του νερού της πηγής Κεφαλόγουρνο του τόπου μας. Το νερό δεν είναι εμπορεύσιμο προϊόν. Το νερό της πηγής Κεφαλόγουρνο είναι για όλους μας και όλοι οι κάτοικοι της περιοχής μας καθώς και οι επισκέπτες αυτής πρέπει να έχουν πρόσβαση σε αυτό ελεύθερα και ανά πάσα στιγμή.

Σας καλούμε να βροντοφωνάξουμε ΟΧΙ ΣΤΗ ΠΩΛΗΣΗ/ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ ΚΕΦΑΛΟΓΟΥΡΝΟ έναντι οποιασδήποτε τιμήματος σε οποιαδήποτε ιδιωτική εταιρεία. Είναι προς όφελός μας και προς όφελος των παιδιών μας το νερό της πηγής του τόπου μας να προστατευθεί από την εμπορευματοποίηση.

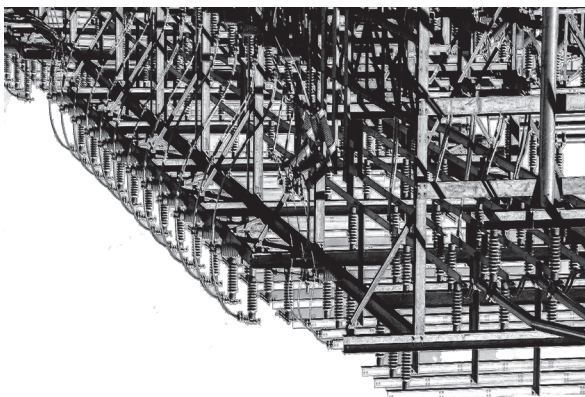
Το νερό είναι φυσικό αγαθό και ως τέτοιο δεν πρέπει να τυγχάνει οικονομικής εκμετάλλευσης από οποιαδήποτε ιδιωτική εταιρεία ή πολυεθνική. Για να πίνουμε όλοι μας φθινό νερό και να έχουμε όλοι πρόσβαση σε αυτό. Για να αποτρέψουμε την εξάντληση των υδάτινων αποθεμάτων της πηγής Κεφαλόγουρνο μέσω της υπερεκμετάλλευσης από την ιδιωτική εταιρεία που το «ορέγεται». Το νερό του τόπου μας είναι η οικολογική και βιολογική βάση της ζωής μας και όχι εμπόρευμα «ανυπολόγιστης αξίας» και πεδίο-δυνάμει τεράστιας κερδοφορίας οποιασδήποτε εταιρείας.

Το νερό του τόπου μας είναι ανθρώπινο δικαίωμα και όχι μέσο πλουτισμού οποιασδήποτε εταιρείας. Δεν θα πρέπει να ενδώσουμε στις πιέσεις των εταιρειών που επιθυμούν την εκμετάλλευση της πηγής Κεφαλόγουρνο, τιμώντας με αυτόν τον τρόπο την μνήμη των προγόνων μας, που μας κληροδότησαν τον υδάτινο πλούτο του τόπου μας και εξασφαλίζοντας στις μελλοντικές γενιές ικανά υδάτινα αποθέματα στον τόπο μας.

Ας εγγυηθούμε όλοι μαζί στα παιδιά μας ότι θα προστατεύσουμε το νερό της πηγής του τόπου μας και ότι δεν θα αποτελέσει αυτό ιδιοκτησία οποιασδήποτε ιδιωτικής εταιρείας. Η παροχή νερού σε όλους τους κατοίκους του Πετρίλου είναι μια υπηρεσία και δεν πρέπει να παράγει κέρδος για οποιαδήποτε εταιρεία. Ας προστατεύσουμε όλοι το νερό των πηγών του τόπου μας και ας αποτρέψουμε με όλες μας τις δυνάμεις την εμπορευματοποίησή του.

Το παρόν κείμενο έχει υπογραφεί από 315 δημότες και κατοίκους του Πετρίλου Αργιθέας και τα ονόματά τους είναι στην διάθεση κάθε ενδιαφερόμενου με δήλωσή του στο email: stam.chontzia@icloud.com.

Μετά τιμής,
Ομάδα Πρωτοβουλίας Κατοίκων Πετρίλου
για την μη ιδιωτικοποίηση του νερού της πηγής Κεφαλόγουρνο

ΤΟ ΘΕΜΑ

Εδώ και κάποια χρόνια, τόσο στον ελλαδικό χώρο όσο και στο εξωτερικό, διεξάγονται πολύμορφοι αγώνες υπεράσπισης της φύσης και των τοπικών κοινοτήτων από τη βιομηχανική επέλαση του καπιταλισμού, με την κατασκευή εργοστασίων παραγωγής ενέργειας σε κάμπους, σε κοιλάδες, σε βουνά και σε ποτάμια. Ενώ όλοι αυτοί οι αγώνες στη βάση τους προφανώς και έχουν κάποιους πολύ καλούς λόγους για να οργανωθούν και να διεκδικήσουν, συνήθως αποφεύγουν να ανοίξουν μία δύσκολη συζήτηση, για ποιον λόγο χρειαζόμαστε όλη αυτή την ενέργεια στην σημερινή κοινωνία. Η υπεράσπιση της κοινωνικής και πολιτιστικής ιστορίας των τόπων, το ξεπέρασμα της ανθρωποκεντρικής αντίληψης για τον κόσμο γύρω μας και η ανάδειξη της αυτοξίας του φυσικού κόσμου, τα τεκμηριωμένα

>>

ΕΝΕΡΓΕΙΑ: ΑΠΟ ΠΟΙΟΥΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΠΟΙΟΥΣ;

επιχειρήματα απέναντι στις περιβαλλοντικές μελέτες που καταθέτουν οι εταιρείες και η ανάδειξη των επαναλαμβανόμενων παρανομιών τους, είναι αναπόσπαστα στοιχεία αυτών των αγώνων και μπορούμε να πούμε ότι γίνονται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Αυτό που λείπει, όμως, από το επίκεντρο της οργανωμένης κριτικής είναι η σχέση κεφάλαιο. Και όσο δεν τοποθετούμαστε με σαφήνεια στο ερώτημα *από ποιους και για ποιους προκύπτουν οι αυξανόμενες ανάγκες για ενέργεια*, τόσο οι απαντήσεις μας μπορεί μεν να είναι νικηφόρες στο εύρος των τοπικών αγώνων, γρήγορα όμως θα γίνουν αφομοιώσιμες και πιθανόν αδύναμες. Στις παρακάτω σελίδες, με μία σειρά κειμένων θα επιχειρήσουμε να ανοίξουμε αυτήν τη συζήτηση. Θα μιλήσουμε για την ενέργεια που απαιτεί η πολεμική βιομηχανία και η ψηφιοποίηση των ζώων μας. Για τη σχεδιασμένη βραχυβιότητα των εμπορευμάτων και για την διαρκή ανάπτυξη της παραγωγής και της κατανάλωσης. Θα μιλήσουμε δηλαδή για τον καπιταλισμό. Και πως εκεί μέσα διαπραγματευόμαστε τις κοινωνικές μας ανάγκες.

Του Βαγγέλη Τοέτσα

ΤΟ ΘΕΜΑ

Το χειμώνα που μας πέρασε ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (IEA) δημοσίευσε την ετήσια έκθεσή του Global Energy Review 2025, σύμφωνα με την οποία τα επόμενα τρία χρόνια η παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας αναμένεται να σημειώσει μία «άνευ προηγούμενου» αύξηση κατά 3.500 τεραβατώρες (TW). Ποσοστιαία η ετήσια αύξηση αναλογεί σε 3,9% για την περίοδο 2025-2027, με τις ΗΠΑ, την Ευρωπαϊκή Ένωση, την Κίνα και την Ιαπωνία να διεκδικούν ένα σημαντικό μερίδιο σε αυτήν την τάση. Βέβαια, εάν κάποια διαβάσει σχετικές ανακοινώσεις του Οργανισμού τα προηγούμενα χρόνια, ανάλογες προβλέψεις θα συναντήσει, οι οποίες όχι απλά έπεσαν μέσα αλλά ξεπεράστηκαν κιόλας σε κάποιες περιπτώσεις. Όταν την περίοδο 2013-2023 η μέση ετήσια παγκόσμια αύξηση της ζήτησης ενέργειας κινήθηκε στο 1,3%, το 2024 η αντίστοιχη ζήτηση αυξήθηκε κατά 2,2%. Εάν προχωρήσουμε λίγο ακόμα στην ανάγνωση της έκθεσης θα βρούμε και τους τρεις βασικούς λόγους που συμβαίνει αυτό: 1) η διακύμανση των θερμοκρασιών, 2) η υψηλότερη ζήτηση από την βιομηχανία και 3) η τεχνητή vonησούν και τα data centers.

Σε αυτό το σημείο, λοιπόν, τα κράτη έρχονται και θέτουν το ερώτημα με ποιον τρόπο θα καλύψουμε αυτήν την αυξημένη ζήτηση σε ενέργεια. Και αυτό το ερώτημα απευθύνεται κατά βάση, με το ανάλογο «σπρώξιμο», σε όσους και όσες αντιδρούν στην εγκατάσταση βιομηχανικών ΑΠΕ σε πεδιάδες, βουνά και ποτάμια, προσπαθώντας να ενεργοποιήσει ανταντακλαστικά κοινωνικού αυτοματισμού, χτίζοντας μία αντιπαράθεση μεταξύ του «λογικού» και του «παράλογου». Η απάντηση, όμως, που αναλογεί σε αυτό το ερώτημα δεν είναι τεχνική — το πώς θα γίνουν περισσότερα εργοστάσια — αλλά ξεκάθαρα πολιτική.

Ένα πολιτικό ζήτημα

Η ενέργεια παρουσιάζεται ως ένα τεχνοκρατικό ζήτημα το οποίο λόγω της πολυπλοκότητάς του απαιτεί λύσεις τις οποίες μπορεί να προσφέρει μόνο μία εξειδικευμένη επιστημονική γνώση. Καθώς ζούμε σε μία καθιερωμένη κοινωνική δομή και το ζήτημα της διαχείρισης της ενέργειας τίθεται σε μία τεράστια παγκόσμια κλίμακα, a priori ο καθένας και η καθεμία από εμάς, αποκλειόμαστε από την ικανότητα και τη

δυνατότητα να εκφράσουμε οποιαδήποτε σχετική άποψη. Στην πραγματικότητα η ενέργεια είναι ένα βαθιά πολιτικό ζήτημα: πόλεμοι, γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί, εκτοπισμοί ολόκληρων κοινοτήτων, καταστροφή της φύσης. Όλα αυτά συνιστούν ένα πολιτικό πλέγμα μέσα στο οποίο υφαίνεται η διαχείριση του εμπορεύματος που ονομάζεται ενέργεια. Η αύξηση της ζήτησης της καθρεφτίζει τις δυνατότητες κερδοφορίας που ανοίγονται για το κεφάλαιο, είτε μέσα από τις λεγόμενες ενεργειακές μεταβάσεις, είτε μέσα από την υποτίμηση της εργασίας και των συνθηκών διαβίωσης, κυρίως στις χώρες της Αφρικής και την νοτιοανατολικής Ασίας. Γι' αυτό, λοιπόν, δεν βλέπουμε τίποτα το τεχνικό στις αποφάσεις γύρω από το ζήτημα ενέργεια. Το ενεργειακό είναι ένα πολιτικό ζήτημα με σημαντικές τεχνικές παραμέτρους.

Προσθήκες και όχι μεταβάσεις

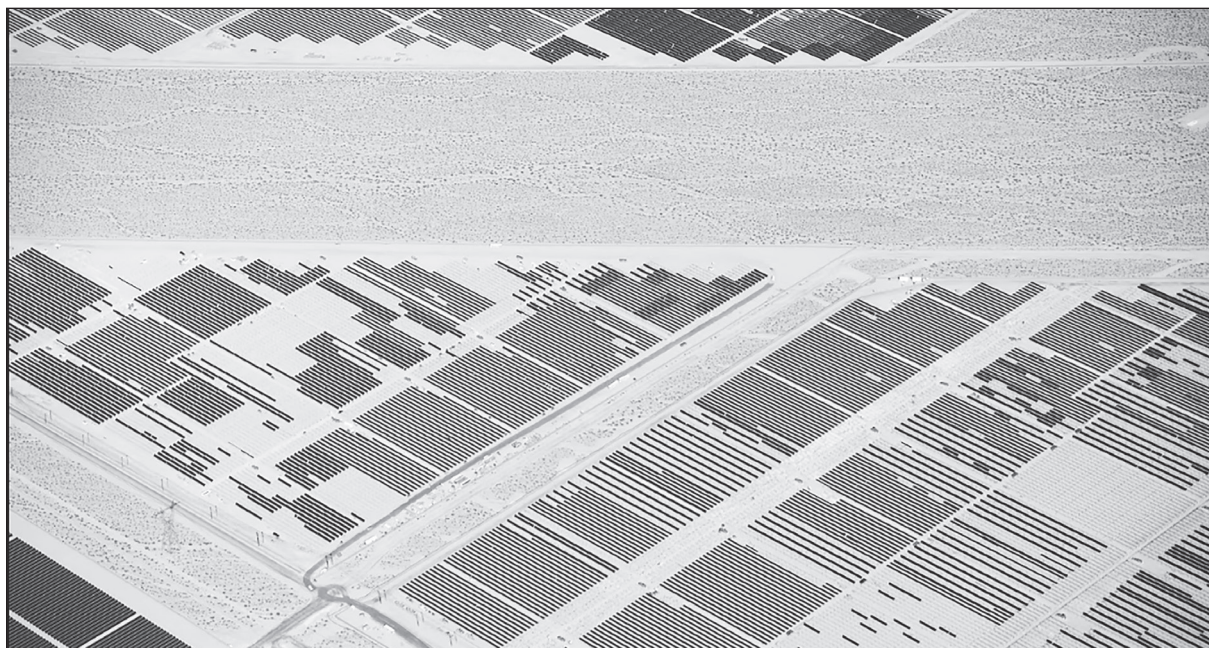
Στην ιστορία της ενέργειας υπάρχει ένα μικρό ψέμα, το οποίο όμως αποφέρει μεγάλα κέρδη στο κεφάλαιο. Δεν υπήρξαν, ούτε υπάρχουν, ενεργειακές μεταβάσεις, παρά μόνο προσθήκες. Ποτέ δεν περάσαμε από το ξύλο στον άνθρακα, από τον άνθρακα στο πετρέλαιο, από το πετρέλαιο στην πυρηνική ενέργεια και τις ΑΠΕ.

Κάθε καινούργιος κρίκος σε αυτήν την αλυσίδα δίνει καινούργια προστιθέμενη αξία στις επενδύσεις του κεφαλαίου. Η αλλαγή ενεργειακού παραδείγματος, συνεπάγεται όξυνση των γεωπολιτικών και εμπορικών ανταγωνισμών και σε αυτό το πλαίσιο υποτιμούνται — αλλά δεν ξεπερνιούνται — προηγούμενες πηγές ενέργειας, μέχρις ότου ξαναέρθουν στο προσκήνιο. Τα σχετικά παραδείγματα μας έρχονται από ολόκληρο τον κόσμο: την επιστροφή των ΗΠΑ στα ορυκτά καύσιμα — στο πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, της Γερμανίας στην πυρηνική ενέργεια, της Ε.Ε. στο φυσικό αέριο.

Ερωτήματα και απαντήσεις

Η αλλαγή των κριτηρίων στη βάση των οποίων γίνεται η διαχείριση της ενέργειας αποτελεί ένα ζητούμενο. Όσο αυτό δεν συμβαίνει, αυτή συνεχίζει να παράγεται με όρους κερδοφορίας και όχι κάλυψης των κοινωνικών αναγκών ή μείωσης στο ελάχιστο του οικολογικού αποτυπώματος. Από τη στιγμή που δεν ορίζουμε εμείς πόση ενέργεια θα καταναλώνεται, το να μας τίθεται το ερώτημα πώς θα παράγεται αυτή η ενέργεια είναι σαν μία πολυεθνική, που εκχερσώνει τα δάση στον Αμαζόνιο και τα αντικαθιστά με μονοκαλλιέργειες, να ρωτάει έναν

| Φωτοβολταϊκό εργοστάσιο στην έρημο Νεβάδα, στις ΗΠΑ. Φωτό / Jassen T., National Geographic, @jassensf.

ιθαγενή που διαμαρτύρεται, τί προτείνει αυτός για την αύξηση της παραγωγής του φοινικέλαιου. Υπάρχουν εκείνες οι περιπτώσεις που οι κάτοικοι κάποιων περιοχών, όπως στην Τήλο, κάθισαν και συζήτησαν σε μικρή τοπική κλίμακα εάν θα έπαιρναν την επιλογή να εγκατασταθούν δύο ανεμογεννήτριες στο νησί οι οποίες θα κάλυπταν τις ανάγκες της κοινότητας σε ρεύμα. Στο επόμενο ερώτημα που προέκυψε, πώς θα καλύπτεται η αυξημένη ζήτηση ενέργειας τους καλοκαιρινούς τουριστικούς μήνες, την οποία απάντηση αναλογεί να την δώσει η κεντρική εξουσία η οποία παρακάμπτοντας τη φέρουσα ικανότητα του κάθε νησιού, έχει προωθήσει ως μοναδική επαγγελματική διέξοδο σε αυτά την μονοκαλλιέργεια του τουρισμού. Και στην απάντηση αυτή δεν χωράει καν ως επιλογή η εγκατάσταση περισσότερων ανεμογεννητριών.

Ακόμη κι αν είχαμε τις τεχνικές γνώσεις να καταθέσουμε κάποια συγκεκριμένη πρόταση για την παραγωγή της ενέργειας, αυτή απλά θα προσπερνούσαν. Η εξουσία είναι σε θέση να καθορίζει η ίδια τους συνομιλητές της και σίγουρα σε αυτούς δεν συμπεριλαμβάνονται αυτοί οι οποίοι δημιουργούν κωλύματα στην ίδια την αναπαραγωγής της και στην επέκταση της κερδοφορίας του κεφαλαίου. Οι δημόσιες διαβουλεύσεις στη διαδικτυακή πλατφόρμα του υπουργείου, καλλιεργούν μία παραμορφωτική εικόνα συμμετοχικότητας στο πλαίσιο της κοινωνίας των πολιτών, τη στιγμή που ήδη η κάθε εταιρεία έχει θέσει μονομερώς τους όρους αυτής της διαβούλευσης, κάνοντας αίτηση για την κατασκευή έργων σε όποια ραχούλα και σε όποιο ποτάμι βρήκε μπροστά της. Το κράτος εσκεμμένα καθυστερεί εδώ και χρόνια την αναθεώρηση του υπάρχοντος — παρωχημένου — χωροταξικού σχεδίου για την εγκατάσταση ΑΠΕ ανά την επικράτεια, αποδυναμώνοντας την ικανότητα να καταθέσει κάποια συγκεκριμένη πρόταση, καθώς το κάθε έργο δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται απομονωμένα αλλά σωρευτικά με βάση τα αντίστοιχα που βρίσκονται στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή.

Καθώς τα αφεντικά μας κουνούν το δάχτυλο και ζητούν τεχνικές απαντήσεις σε πολιτικά ζητήματα, η αντιστροφή αυτού του ερωτήματος είναι μία καλή αρχή τοποθέτησης πάνω σε μία βεντάλια πολιτικών θεμάτων: την παραγωγή και τη διαχείριση της ενέργειας, την αντιμilitarιστική στάση μας απέναντι στους γεωστρατηγικούς ανταγωνισμούς του σήμερα, την αποδόμηση της ιερότητας και της αντικειμενικότητας της επιστημονικής γλώσσας. Επιστροφή στα βασικά σα να λέμε, τάξη εναντίον τάξης. Κάπως έτσι καθορίζονται οι επιλογές, κάπως έτσι παίρνονται οι αποφάσεις.

Ο πράσινος μιλιταρισμός

Η Rheinmetall είναι μία γερμανική εταιρεία η οποία, εάν διαβάσεις την ιστοσελίδα της, συστήνεται ως «ένας όμιλος αναβαθμισμένης τεχνολογίας για κινητικότητα φιλική προς το περιβάλλον», η οποία έως το 2035 ενημερώνει ότι θα έχει ουδέτερο αποτύπωμα CO2. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μία γνωστή πολεμική βιομηχανία η οποία έκανε δουλειές με τον γερμανικό στρατό στους δύο παγκόσμιους πολέμους, εφοδίαζε με εξοπλισμό τον αμερικανικό στρατό στον πόλεμό του στην Κορέα, ενώ σήμερα κατασκευάζει τεθωρακισμένα, αντιαεροπορικά συστήματα και drones, εξοπλισμό υποβρυχίων, βλήματα για τα όρματα μάχης Leopard και ένα δικό της tank, το Panther. Γιατί, λοιπόν, μία πολεμική βιομηχανία να πλασάρει τον εαυτό της ως φιλήλου-του-περιβάλλοντος;

Οι οικολογικές πολεμικές βιομηχανίες τα τελευταία χρόνια κερδίζουν συνεχώς όλο και περισσότερο χώρο στην «πράσινη αφήγηση» του καπιταλισμού. Αυτή, στον πυρήνα της δεν απαντάει σε κάποια κλιματική κρίση αλλά δημιουργεί καινούργια πεδία κερδοφορίας για το κεφάλαιο και τεχνολογικούς μετασχηματισμούς στις κοινωνικές σχέσεις, αφήνοντας την καρδιά του καπιταλισμού να πάλλεται παράγοντας εκμετάλλευση της εργασίας και εκτεταμένη καταστροφή του φυσικού κόσμου. Η Rheinmetall

δεν είναι η μόνη πολεμική βιομηχανία που συστήνεται προς τα έξω με φιλοπεριβαλλοντικούς όρους. Ένα από τα αφεντικά της σουηδικής Saab — η οποία κατασκευάζει πολεμικά αεροσκάφη — λέει ότι η πολεμική βιομηχανία έχει ήδη αποδείξει ότι μπορεί να μεγαλώνει, ενώ ταυτόχρονα να μειώνει τους κλιματικούς ρύπους. Η γαλλική Naval Group — κατασκευάζει τορπίλες — καυχιέται ότι «συμμετέχει ενεργά στη συλλογική προσπάθεια για τη διατήρηση του πλανήτη». Η πολυεθνική Airbus — παραγωγός των πολεμικών αεροσκαφών Eurofighter Typhoon και Tornado — θεωρεί τον εαυτό της «πρωτοπόρο στη βιώσιμη αεροδιαστημική για έναν ασφαλή και ενωμένο κόσμο». Η βρετανική Babcock International — υπεύθυνη για τα υποβρύχια που μεταφέρουν τους πυρηνικούς πυραύλους του Ηνωμένου Βασιλείου — στο πλαίσιο μίας από τις σημαντικότερες εκθέσεις όπλων στον κόσμο, οργάνωσε ένα πάνελ με τίτλο «Παροχή παγκόσμιας υποστήριξης με έναν βιώσιμο, περιβαλλοντικά συμβατό και οικονομικά αποδοτικό, τρόπο». Στην ίδια έκθεση όπου συμμετείχαν περίπου 2.000 εταιρείες όπλων, το θέμα «Βιωσιμότητα και κλιματική αλλαγή» υπήρξε για πρώτη φορά στην αντζέντα της. Μία μελέτη της βρετανικής οργάνωσης «Action on Armed Violence» σε 25 από τους μεγαλύτερους παραγωγούς όπλων ανά τον κόσμο, διαπίστωσε ότι κάτι παραπάνω από τους μισούς αναφέρουν το ηγρε της εποχής, την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, τόσο στα βιογραφικά τους όσο και στις καμπάνιες μάρκετινγκ που κάνουν. Το ερώτημα και πάλι επανέρχεται, γιατί όλες αυτές οι πολεμικές βιομηχανίες πλάσσουν τον εαυτό τους ως φίλες-του-περιβάλλοντος;

Πράσινα σχήματα

Μία αυθόρμητη απάντηση, γιατί είναι τόσο καθίκια που μπορούν. Μία πιο εκλεπτυσμένη απάντηση, γιατί ο πράσινος καπιταλισμός όλα μπορεί να τα αλέθει αρκεί να παραμένουν στον πυρήνα τους αυτό: καπιταλισμός. Μπορείς να

ισοπεδώνεις βουνά και ποτάμια, αρκεί τα εργοστάσιά σου να είναι «πράσινα». Μπορείς να καταστρέφεις εκατομμύρια στρέμματα στον Αμαζόνιο για μονοκαλλιέργειες, αρκεί το περιτύλιγμα των εμπορευμάτων των πολυεθνικών να είναι ανακυκλώσιμο. Μπορείς να εκτοπίζεις ολόκληρες κοινότητες, να τους κλέβεις τη γη και το νερό, γιατί έτυχε να ζουν πάνω από ένα κοίτασμα σπάνιων γαιών, αρκεί με αυτό να κατασκευάζεις μπαταρίες για ηλεκτροκίνητα αυτοκίνητα. Μπορεί χιλιάδες κάθε μέρα να γίνονται κρέας στις πολεμικές μηχανές των κρατών, αρκεί όμως αυτές οι μηχανές να έχουν το μικρότερο δυνατό οικολογικό αποτύπωμα. Μπορεί η γενοκτονία που συντελείται από το ισραηλινό κράτος στην Λωρίδα της Γάζας να συνεχίζεται, αρκεί να δημοσιεύονται συγκριτικές έρευνες για την περιβαλλοντική επιβάρυνση που προκαλούν οι συνεχείς βομβαρδισμοί των ισραηλινών μαχητικών και drones και οι ρουκέτες της Χαμάς. Μέσα από τέτοια σχήματα, όλα βγαλμένα από τη ζωή, φτάσαμε σήμερα ο πράσινος милитаризмός να αποτελεί αίτημα και πραγματώση συνάμα των αφεντικών.

Το 1997, σε εκείνη την παγκόσμια διαπραγμάτευση καπιταλιστικών συμφερόντων και γεωπολιτικών στρατηγικών που διήρκεσε 11 ημέρες και κατέληξε στην υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο, το αμερικάνικο κράτος έθεσε έναν πολύ συγκεκριμένο όρο: να εξαιρεθεί η πολεμική του μηχανή από την υποχρέωση καταγραφής των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα καθώς αυτό, με κάποιον τρόπο, θα έθετε σε κίνδυνο την άμυνα της χώρας. Ο αμερικάνικος στρατός είναι ο μεγαλύτερος σε όλο τον κόσμο με πάνω από 750 υπερπόντιες στρατιωτικές βάσεις σε περίπου 80 χώρες, περισσότερες από οποιαδήποτε αυτοκρατορία έχει καταγραφεί στις σελίδες της παγκόσμιας ιστορίας. Υπό αυτό το δόλο-μένο δεν θα πρέπει να μας κάνει εντύπωση που ο David Vine, συγγραφέας του βιβλίου *Base Nation: How US Military Bases Abroad Harm America and the World*, τον έχει χαρακτηρίσει

ως «ένας ελέφαντας μέσα σε ένα δωμάτιο», θέλοντας να υποδηλώσει την τεράστια κατανάλωσης ενέργειας και ορυκτών καυσίμων για τις ανάγκες του, συνοδευόμενη αναπόφευκτα από απόβλητα και τη ρύπανση που προκαλούν. Οι διατυπώσεις εντυπωσιάζουν, ιδίως όταν εμπεριέχουν νούμερα και συγκρίσεις: Το 2006 το αμερικανικό υπουργείο Άμυνας κατανάλωσε 30.000 γιγαβατώρες με κόστος 2,2 δις δολαρίων. Η ίδια ηλεκτρική ενέργεια θα ήταν ικανή για να τροφοδοτήσει περισσότερα από 2 εκατομμύρια αμερικάνικα σπίτια. Ο μέσος όρος της ημερήσιας κατανάλωσης καυσίμου από τον στρατό ανέρχεται στα 12,6 εκατομμύρια γαλόνια. Αν και τα στοιχεία προέρχονται από αρκετά χρόνια πίσω, σήμερα με την ένταση της παραγωγής πολεμικού υλικού και την ψηφιοποίηση του πολέμου τα νούμερα που αποτυπώνουν την κατανάλωση ενέργειας έχουν τραβήξει την ανηφόρα.

Χιλιάδες γαλόνια

Τα κράτη-μέλη του NATO έδωσαν 1,34 τρις δολάρια στους στρατούς τους το 2023, μία αύξηση 126 δις δολαρίων σε σχέση με το 2022. Όταν αυξάνονται οι στρατιωτικοί προϋπολογισμοί, γιγαντώνεται η πολεμική μηχανή, μαζί και η κατανάλωση ενέργειας για τις ανάγκες της. Ένα στρατιωτικό όχημα Humvee χρειάζεται από 4 έως 8 γαλόνια καύσιμου ανά μίλι. Τα F-35 «πέμπτης γενιάς», που τόσο πολύ έχει κυνηγήσει και θα αγοράσει και το ελληνικό κράτος, καίει περίπου 2.100 λίτρα περισσότερο καύσιμο/ώρα σε σχέση με το προηγούμενο F-16. Ένα μαχητικό αεροπλάνο F-15 καίει 7.000 λίτρα κηροζίνης/ώρα και ένα βομβιστικό B-52 καίει 12.000. Μόνο το 2006 η αμερικανική αεροπορία κατανάλωσε 9,62 δισεκατομμύρια λίτρα κηροζίνης. Τα αεροσκάφη καταναλώνουν τεράστιες ποσότητες ορυκτών καυσίμων, όπως και οι στρατιωτικές βάσεις και οι βάσεις ανεφοδιασμού. Ο βρετανικός στρατιωτικοβιομηχανικός τομέας έχει ετήσιο αποτύπωμα άνθρακα περισσότερο από 60 χιλιάδων.

Τί χρώμα έχει ο πόλεμος;

Ενώ οι πολεμικές μηχανές ξερνούν τον θάνατο στα μήκη και τα πλάτη του πλανήτη και οι βιομηχανίες στα μετόπισθεν μετασχηματίζουν τις γραμμές παραγωγής τους για να ανταποκριθούν στην ολοένα και μεγαλύτερη ζήτηση σε πολεμικό υλικό, το φιλοπεριβαλλοντικό hype της εποχής περιλαμβάνει σχέδια για ηλεκτροκίνηση των στρατιωτικών οχημάτων, τροφοδοσία των πολεμικών αεροσκαφών και πλοίων με καύσιμα από μαγειρικό λάδι, οικιακά απόβλητα και φύκια, βιοδιασπώμενα εκρηκτικά, πυραύλους με μειωμένες τοξίνες, σφαίρες χωρίς μόλυβδο, λύσεις για την μετατροπή των αποβλήτων των εκρηκτικών σε κομπόστ. Αδίστακτα κράτη και ματαιόδοξες (δυτικές) κοινωνίες που πιστεύουν ότι οι συρράξεις είναι μία μακρινή εικόνα και ότι έτσι θα παραμείνουν, μετατοπίζουν τη συζήτηση από τον πόλεμο καθαυτό, στο χρώμα που αυτός θα έχει.

Τα υπουργεία άμυνας και οι ένοπλες δυνάμεις συνεργάζονται με την στρατιωτική βιομηχανία και με πανεπιστημιακά εργαστήρια για την προώθηση της έρευνας και της ανάπτυξης γύρω από την παραγωγή πράσινων τεχνολογιών. Είτε πράσινη, είτε οποιοδήποτε άλλο χρώμα, η στρατιωτική τεχνολογία είναι μία πολεμική τεχνολογία, που τροφοδοτεί τα παγκόσμια πεδία των μαχών, προετοιμάζει τις κοινωνίες για πόλεμο και τις κάνει πολύ, μα πολύ, ασφυκτικές και επικίνδυνες για όσες και όσους δεν ταυτίζουν τα ταξικά τους συμφέροντα με τα εθνικά. Ο πράσινος μιλιταρισμός είναι απάντηση του ίδιου του καπιταλισμού σε αυτό το εναλλακτικό και απολίτικο οικολογικό αφήγημα που ξεδιπλώθηκε την προηγούμενη δεκαετία μέσα από το περίφημο κίνημα της Γκρέτα, το οποίο ζητούσε έναν βιώσιμο (και πράσινο, να μην ξεχνιόμαστε) καπιταλισμό. Γι' αυτό, λοιπόν, είναι πολύ κρίσιμο σε αυτήν την κανιβαλική εποχή όπου ζούμε, οι ερωτήσεις (και οι κόντρες) που θα θέσουμε να μην μπορούν να αφομοιωθούν και να απαντηθούν με περισσότερο θάνατο.

Ψηφιοποίηση, μια διαδικασία της κυβερνητικής

Του Νίκου Κορόμπου

Η ψηφιοποίηση είναι μια δημοφιλής στις μέρες μας λέξη, κατά κύριο λόγο με θετικό πρόσημο. Συνδέθηκε για παράδειγμα με την εξάλειψη της γραφειοκρατίας στις συναλλαγές με το κρατικό μηχανισμό. Ή με τις ευκολίες που προσφέρουν τα ψηφιακά και διασυνδεδεμένα εργαλεία: από την εύρεση πληροφοριών σε μηχανές αναζήτησης, τις online παραγγελίες σε κάθε λογής πλατφόρμες, μέχρι το άνοιγμα του θερμοσίφωνα απομακρυσμένα με το κινητό. Ακόμα, με το εξωφρενικά εθιστικό παραθυράκι προς το παράλληλο σύμπαν της ψηφιακής αναπαράστασης που λέγεται social media. Με την υποθετικά απεριόριστη χωρητικότητα του «cloud» και αισίως με τις εξίσου, υποθετικά άπειρες, δυνατότητες της τεχνητής στατιστικής σούπας που καταχρηστικά τιτλοφορείται «νοημοσύνη» (AI).

| Datacenter του Facebook στην πόλη Lule της Σουηδίας. Φωτό / David Levene, The Guardian, @davidlevene.

Για να κατανοήσουμε, τεχνικά και μη, τι σημαίνει η διαδικασία της ψηφιοποίησης, μπορούμε να εξετάσουμε τις επιμέρους λειτουργίες και συστατικά της. Η ψηφιοποίηση μπορεί να νοηθεί ως μία συνεχής διαδικασία με δύο άξονες στο τεχνικό πεδίο: τη συσσώρευση δεδομένων (data accumulation — καθόλου ασύνδετης με τη συσσώρευση κεφαλαίου) και τον υπολογισμό (computation) πάνω στα δεδομένα αυτά για την εξαγωγή μοτίβων, συμπερασμάτων, νέων δεδομένων ή κέρδους. Ταυτόχρονα, μεταφέροντας τη ματιά μας στο κοινωνικό πεδίο, η ψηφιοποίηση είναι η εντεινόμενη διαμεσολάβηση των υπολογιστικών μηχανών σε πτυχές της ζωής μας. Συνήθως αυτό μεταφράζεται στην αντικατάσταση της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης με ψηφιακές διεπαφές (interfaces).

Ας φέρουμε ένα απλό παράδειγμα που απαντάται γύρω μας καθημερινά: τη χρήση του Google Maps για πλοήγηση ή/και αναζήτηση ενός συγκεκριμένου σημείου ενδιαφέροντος, π.χ. ενός πάρκου. Η υπόσχεση της ευκολίας ενός τέτοιου μέσου όρα ως θέλγητρο σε βαθμό που το «ρωτώντας πας στην πόλη» φαντάζει σήμερα ακατανόητο. Η εφαρμογή βασίστηκε σε ένα αρχικό σύνολο δεδομένων (τον χάρτη), αλλά η χρήση της προσφέρει συνεχώς καινούρια δεδομένα (και κέρδη) στην μεγα-εταιρεία. Πάνω σε αυτά πραγματοποιούνται υπολογισμοί (π.χ. μία διαδρομή στην πόλη), εξάγονται συμπεριφορικά μοτίβα και τελικά νέα δεδομένα προς οικονομική εκμετάλλευση. Ρίχνοντας κλεφτές ματιές στην οθόνη, κινούμαστε μεν στο χώρο αλλά εντός της ατομικής μας σφαίρας, «μια φούσκα που μας καθιστά άτρωτους απέναντι σε κάθε επαφή και επιπλέον αποτελεί τον τέλειο ρουφιδάνο»¹.

Η ανάπτυξη και η επίδραση της ψηφιοποίησης συναρτάται άμεσα με τη (δια)συνδεσιμότητα.

Δηλαδή, τη ροή της ψηφιακής πληροφορίας μεταξύ συνδεδεμένων μηχανών αλλά και μεταξύ ανθρώπου-μηχανής. Το ψηφιακό και η διασύνδεση μπορεί να εκκινούν ως ανεξάρτητες έννοιες, όμως περιπλέκονται, αλληλοενισχύονται και τελικά όρουν αδιαχώριστα.

Αναζητώντας τη γενεαλογία της ψηφιακής διασύνδεσης, θα μπορούσαμε να ξεκινήσουμε από την αυγή του μεταπολεμικού κόσμου όταν ο Robert Wiener εισάγει τον όρο cybernetics — κυβερνητική — μιλώντας για τη σημασία του ελέγχου και της επικοινωνίας στα όντα και τις μηχανές. Ο Wiener μαζί με τους Shannon, Bateson, Von Neumann έχοντας σημαντική συνεισφορά σε διάφορους επιστημονικούς κλάδους (μαθηματικά, θεωρία πληροφορίας, ανθρωπολογία, υπολογιστές) θέσαν τα θεμέλια της κυβερνητικής (cybernetics) ως μία νέα επιστήμη άσκησης εξουσίας. Η κυβερνητική θα επηρεάσει και άλλους κλάδους, όπως τη βιολογία, την πληροφορική, την κοινωνιολογία και τις γνωσιακές επιστήμες, και θα διαμορφώσει το επιστημο-ιδεολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εξελίχθηκε ο σύγχρονος ψηφιακός διασυνδεδεμένος κόσμος. Απότοκα αυτού είναι το διαδίκτυο, τα ολιγοπώλια του γνωσιακού καπιταλισμού², ο καπιταλισμός της επιτήρησης, οι τρέχουσες εξελίξεις στην τεχνητή «νοημοσύνη». Ακόμα, μία διάχυτη αίσθηση κορεσμού από τον όγκο πληροφορίας γύρω μας αλλά και απομόνωσης μέσω της εξατομικευμένης βίωσης του ψηφιακού.

Datacenters, το πολύ υλικό αποτύπωμα του ψηφιακού κόσμου

Ο ψηφιακός κόσμος συχνά αντιμετωπίζεται σαν κάτι άυλο. Σε ένα μεγάλο βαθμό αυτό οφείλεται στο ότι η ψηφιοποίηση, τεχνικά και σημασιολογικά, βασίζεται σε μια στοίβα από

1. Τώρα, Αόρατη Επιτροπή, 2017, ανάκτηση από theanarchistlibrary.org/library/the-invisible-committee-now

2. Πολιτική Οικονομία του Διαδίκτυακού Ολιγοπωλίου: από την ψηφιακή επανάσταση στον γνωσιακό καπιταλισμό, Νίκος Σμυρναιός, ανάκτηση από ephemeron.eu

θεωρητικές αφαιρέσεις (abstractions), όπως τα πρωτόκολλα και οι αλγόριθμοι. Αυτή η κοσμολογία του ψηφιακού προσπαθεί να εντυπώσει στο δημόσιο διάλογο τις, δίκως όρια, δυνατότητες και τον «πράσινο» χαρακτήρα του. Εξάλλου, η ψηφιοποίηση επισείεται σαν ένα από τα αποτελεσματικά μέσα για την αντιμετώπιση της «κλιματικής κρίσης». Το Παγκόσμιο Οικονομικό Φορούμ σημειώνει emphaticά «οι ψηφιακές λύσεις μπορούν να μειώσουν τις εκπομπές παγκοσμίως έως και 20%». Σχολιάζοντας το report της Παγκόσμιας Τράπεζας για τον «Πράσινο Ψηφιακό Μετασχηματισμό» ο διευθυντής της ανέφερε πως «εφαρμόζοντας ψηφιακές τεχνολογίες στη δράση για το κλίμα βοηθάμε στην εξάλειψη της φτώχειας σε ένα βιώσιμο πλανήτη».

Αυτή η φενάκη καταρρίπτεται εύκολα. Αρκεί να ανακαλέσουμε τα βασικά συστατικά της ψηφιοποίησης που προαναφέραμε και να αναζητήσουμε τα σημεία που πραγματοποιείται η συσσώρευση των δεδομένων και οι υπολογισμοί: τα datacenters (κέντρα δεδομένων).

Αν τα καλώδια που ζώνουν τον πλανήτη είναι το κυκλοφορικό σύστημα του internet, τα datacenters είναι τα ζωτικά του όργανα. Είναι εκεί που «ζουν» όλες οι ψηφιακές υπηρεσίες και πλατφόρμες που καταναλώνουμε καθημερινά, από το «cloud» μέχρι τα «social media», από το «Netflix» μέχρι το «AI». Πρόκειται για βιομηχανικές εγκαταστάσεις που ποικίλλουν σε μέγεθος και πυκνότητα υπολογιστικής ισχύος. Εκεί στοιβάζονται πολλές χιλιάδες μηχανήματα, κατά κύριο λόγο υπολογιστές ειδικού σκοπού (servers) για την αποθήκευση και επεξεργασία δεδομένων. Στα ιδιότυπα αυτά εργοστάσια παράγεται το ψηφιακό προϊόν.

Κεντρικό ζήτημα στα datacenter είναι η κατανάλωση ενέργειας, τόσο για τη λειτουργία των μηχανημάτων καθεαυτών όσο και για τη ψύξη τους. Σε ένα πλαίσιο όπου η αύξηση του κέρδους είναι αυτοσκοπός, οι μεγάλες εταιρείες περιοχόμενου στοχεύουν στην ανάπτυξη νέων υπηρεσιών και οι μεγάλες εταιρείες

που κατασκευάζουν υποδομές στην ανάπτυξη των datacenters και των διασυνδέσεων. Σε ό,τι αφορά τους τεχνολογικούς γίγαντες Microsoft, Google, Amazon, Meta (και όχι μόνο) αυτοί υποδύονται και τους δύο ρόλους, παράγοντας δυσθεώρητη υπεραξία από τις υπηρεσίες αλλά ταυτόχρονα ελέγχοντας τις υποδομές. Και καθώς οι μηχανικοί στοχεύουν στην αύξηση της πυκνότητας ισχύος ανά μηχανήμα ή συστοιχία μηχανημάτων, οι απαιτήσεις για ψύξη αυξάνονται αναλόγως, σε ένα ατέρμονο σπирάλ ενεργειακής σπατάλης. Σύμφωνα με (μάλλον μετριοπαθείς) εκτιμήσεις³, η ενεργειακή κατανάλωση για τη λειτουργία των datacenter μόνο στις ΗΠΑ αναμένεται να φτάσει τα 35 GW το 2030, διπλασιάζοντας τον αριθμό σε σχέση με το 2022.

Η ψύξη αποτελεί ξεχωριστή πρόκληση καθώς πέρα από την κατανάλωση ενέργειας απαιτεί και χρήση υγρού για την απαγωγή θερμότητας. Πολύ συχνά το υγρό αυτό είναι... νερό, αφού κατά όληση των επιχειρήσεων και των μηχανικών τους αποτελεί το πλέον αποδοτικό και φτηνό μέσο. Μεγάλα datacenter στις ΗΠΑ μπορεί να καταναλώσουν εκατομμύρια(!) κυβικά νερό την ημέρα⁴. Καθόλου τυχαία αυτό αποτελεί σημείο συγκρούσεων μεταξύ των καπιταλιστικών κολοσσών που κατασκευάζουν και διαχειρίζονται τα datacenter και των τοπικών κοινοτήτων που υφίστανται τις επιπτώσεις εντονότερων περιόδων ξηρασίας. Από τον ποταμό Colorado και την Αριζόνα μέχρι τον υπόγειο υδροφόρο στη Νότια Καρολίνα, και από την Αραγωνία της Ισπανίας μέχρι την Χιλή, τα υπάρχοντα ή σχεδιαζόμενα datacenter αποτελούν μια πραγματική απειλή για τα υδάτινα αποθέματα της κάθε περιοχής.⁵

3. McKinsey & Co, αναφορά του 2023.

4. *Data centers draining resources in water-stressed communities*, Eric Olson, Anne Grau, and Taylor Tipton, The Dallas Morning News.

5. *Big Tech's data centre push will take water from the world's driest areas*, ανάκτηση από source-material.org.

| Εσωτερικό datacenter στις ΗΠΑ. Φωτό / Brittany Greeson, New York Times, @brittanygreeson.

Ενδεικτικά, η Microsoft ανέφερε ότι η χρήση νερού για τα datacenters της αυξήθηκε κατά 34% μεταξύ 2021 και 2022, η Google κατανάλωσε 6 δισεκατομμύρια γαλόνια νερό το 2022 και το Facebook άλλο 1,5 δις. Σε παγκόσμια κλίμακα, τα datacenter φαίνεται να χρειάστηκαν 175 δις λίτρα νερού για το 2023, ενώ η προβλεπόμενη κατανάλωση μέχρι το 2030 θα είναι 3 ή 4 φορές πάνω.⁶

Αν και στον ελλαδικό χώρο δεν έχουμε το πλήθος και το μέγεθος των datacenter που συναντώνται στις ΗΠΑ και αλλού, το ελληνικό κράτος πασχίζει να προσελκύσει σχετικές επενδύσεις προσφέροντας γη, ύδωρ και φτηνή ενέργεια. Το ενδιαφέρον κολοσσών όπως η Microsoft που ήδη κατασκευάζει τέτοια μονάδα στα Σπάτα, φαίνεται να σχετίζεται με την

γενικότερη τοποθέτηση του ελληνικού κράτους ως κόμβου ροών (ενέργειας, καλωδίων, μεταναστών, φτηνού εργατικού δυναμικού) ανάμεσα στην Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή.

Σε μία εποχή που κυριαρχεί το ζήτημα της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη, της ξηρασίας αλλά και της διαχείρισης του νερού, τα datacenters και η περαιτέρω ανάπτυξή ανάλογων υποδομών, προεξέχουν ως ένας ακόμα παραλογισμός της καπιταλιστικής εποχής. Κατανάλωση ενέργειας και παραγωγή θερμότητας για τη λειτουργία τους και ακολούθως κατανάλωση ενέργειας και νερού για την ψύξη τους.

«[...] Από τη Google μέχρι τη Vinci, κι από την Amazon μέχρι τη Veolia. [...] Μέσα στο σύγχρονο χάος, τον θρυμματισμό των θεσμών, τον θάνατο της πολιτικής, υπάρχει μία απόλυτα επικερδής αγορά για τις δυνάμεις που κατασκευάζουν και εμπορεύονται υποδομές και για τους γίγαντες του Ίντερνετ. Ένας ολοκληρωτικά

6. *Environmental Impacts of Artificial Intelligence*, greenpeace.de

κατακερματισμένος κόσμος παραμένει πλήρως διαχειρίσιμος μέσω της κυβερνητικής (cybernetics). Η διάσπασή του είναι μάλιστα η προϋπόθεση για την παντοδυναμία αυτών που διαχειρίζονται τους διαύλους επικοινωνίας».^{7, 8}

Τεχνητή Νοημοσύνη - AI

Η τεχνητή «νοημοσύνη» είναι μία παλιά ιδέα, υποκλάδος της κυβερνητικής (cybernetics). Πολύ πρόσφατα, όμως, κάποιες ερευνητικές καινοτομίες, καθώς και η υπολογιστική ισχύς των μοντέρνων chips, επέτρεψαν την ανάπτυξη μεγάλων γλωσσικών μοντέλων που είναι αρκετά πειστικά στην αλληλεπίδραση. Υπεραπλουστεύοντας, οι μηχανές «εκπαιδεύονται» καταναλώνοντας τεράστιο όγκο δεδομένων ώστε να παράγουν δυναμικά απαντήσεις που στατιστικά είναι πολύ κοντά σε αυτές που θα ανέμενε ο άνθρωπος. Έτσι έχουμε τις δημοφιλείς πλέον εφαρμογές chat που επιστρέφουν αληθοφανείς για κάθε πιθανό θέμα, κάτι που με μία πρώτη ματιά παραπλανεί ως νοημοσύνη.

Οι mega-εταιρείες που αυτήν τη στιγμή οδηγούν τις εξελίξεις στο AI όρουν σε μεγάλο βαθμό ανεξέλεγκτα, επιδιόμβνες σε μία κούρσα εξοπλισμών (arms race). Οι συνέπειες αυτής της κούρσας αλλά και οι προεκτάσεις της ενσωμάτωσης του AI στην εργασία, στην διακυβέρνηση, στις κοινωνικές σχέσεις, στην επαλήθευση των πληροφοριών, ακόμα και στις γνωσιακές ικανότητές μας, ξεφεύγουν κατά πολύ από το παρόν άρθρο. Μπορούμε απλά να σημειώσουμε ότι η εφαρμογή του AI με τους

διαφαινόμενους όρους θα λειτουργήσει «ως ενισχυτής της υπάρχουσας ανισότητας και αδικίας, βαθαίνοντας τους υπάρχοντες διαχωρισμούς στο δρόμο προς έναν αλγοριθμικό αυταρχισμό». «Πέρα από είδος υπολογισμού, είναι επίσης ένας τύπος παραγωγής γνώσης, ένα παράδειγμα κοινωνικής οργάνωσης και ένα πολιτικό project».⁹

Εστιάζοντας στο περιβαλλοντικό του αποτύπωμα, είναι δεδομένο ότι το AI θα επιδράσει ενισχυτικά στην τάση ανάπτυξης datacenter και υποδομών, και συνεπώς θα επιδεινώσει όλες τις παραμέτρους που περιγράψαμε προηγουμένως, από την κατανάλωση ενέργειας μέχρι την έκλυση θερμότητας και την κατανάλωση νερού. Σύμφωνα με δημοσιεύματα της Google, «η Μηχανική Μάθηση (Machine Learning) θα απαιτεί περισσότερα από 500kW ανά ικρίωμα (rack) πριν το 2030. [...] Είμαστε ενθουσιασμένοι που μπορούμε να υποστηρίξουμε έως και 1MW ανά rack».^{10, 11} Και καθώς οι τεχνο-γίγαντες του διαδικτύου έχουν υποσχεθεί να είναι κλιματικά ουδέτεροι μέχρι το 2030, υπογράφοντας την ευρωπαϊκή συνθήκη για «Κλιματικά Ουδέτερα» datacenter, πρέπει να συγκεράσουν την αυξανόμενη ζήτηση για ενέργεια για τα AI μπλιχλιμπόδια, την αδιάλειπτη λειτουργία των datacenter και τη μείωση εκπομπών ρύπων CO2. Έτσι, επαναφέρουν στο τραπέζι το ζήτημα της πυρηνικής ενέργειας, ως μια «καθαρής ενέργειας», επιχειρώντας να λησμονηθούν οι ολέθριες συνέπειες της χρήσης της.¹²

Συνοψίζοντας, η ψηφιακή τεχνολογία και συνδεσιμότητα που κυριαρχούν στον κόσμο που φτιάχνεται γύρω μας έχουν ένα πολύ υλικό

7. Αόρατη Επιτροπή, ο.π.

8. Η Vinci είναι πολυεθνικός κολοσσός που δραστηριοποιείται σε όλο τον κόσμο στον κατασκευαστικό τομέα. Ανάμεσα σε άλλα, γνωστή για την απόπειρα καταστροφής οικότοπων στη Notre-Dame-des-Landes στη Γαλλία για την κατασκευή αεροδρομίου, στην οποία εναντιώθηκε ο αγώνας της ZAD. Η Veolia είναι πολυεθνική εταιρεία που κάνει μπίζνες με τη διαχείριση του νερού, τη διαχείριση αποβλήτων και την ενέργεια. Η ανάμειξή της εκτείνεται από περιβαλλοντικά εγκλήματα μέχρι συνέργεια σε εγκλήματα κατά του παλαιστινιακού λαού.

9. *Resisting AI: An Anti-fascist Approach to Artificial Intelligence*, McQuillan, 2022.

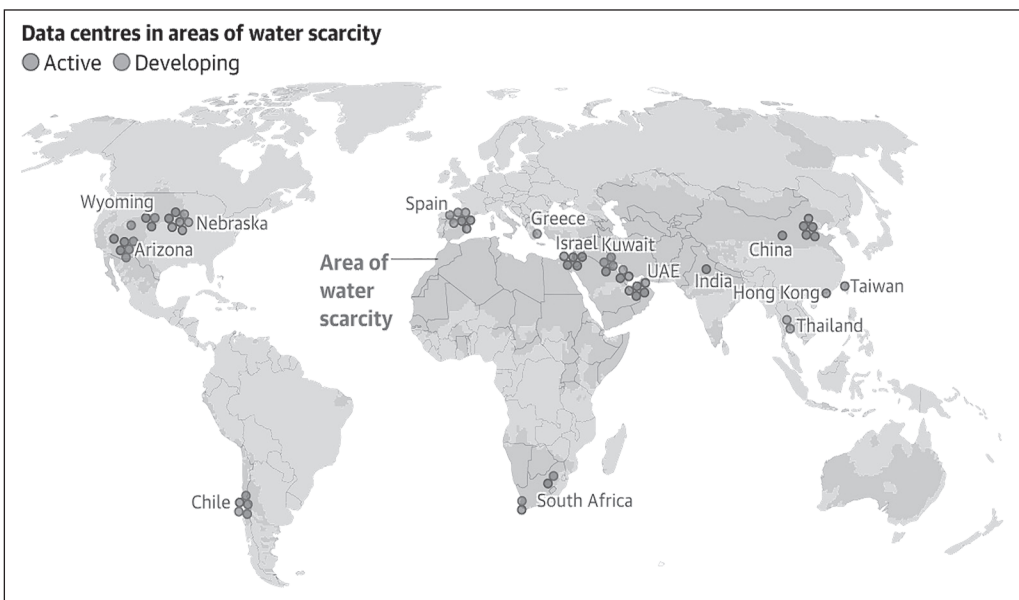
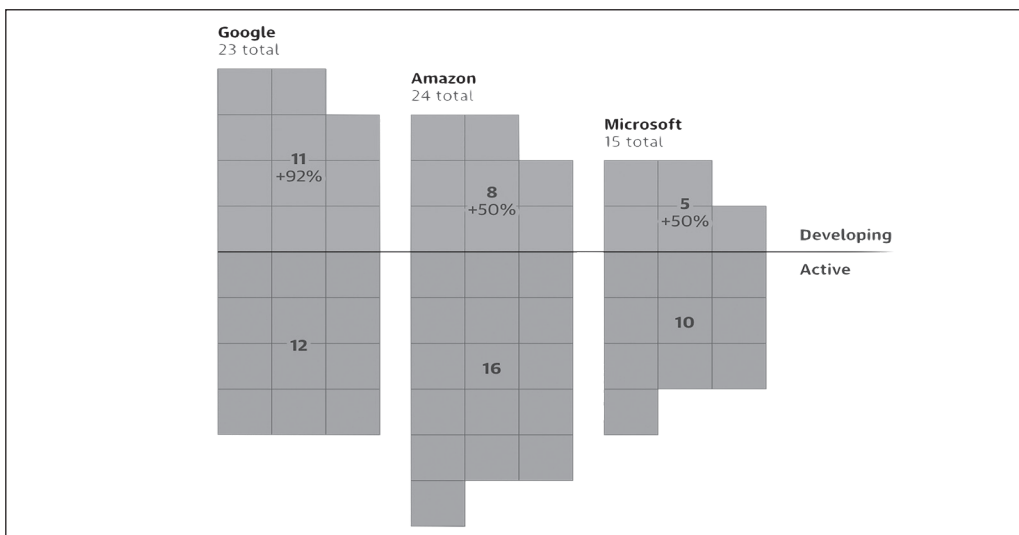
10. Το rack ή ικρίωμα είναι μονάδα οργάνωσης των datacenter. Σε ένα rack στοιβάζονται δεκάδες servers.

11. *AI infrastructure is hot. New power distribution and liquid cooling infrastructure can help*, Madhusudan Iyengar, Amber Huffman.

12. *Environmental Impacts of Artificial Intelligence*, greenpeace.de.

αποτύπωμα στον πραγματικό κόσμο. Η κατασκευή και λειτουργία τέτοιων υποδομών, συνδέεται άμεσα με τα επίδικα των αγώνων ενάντια στη λεηλασία της φύσης, με τα ερωτήματα που τίθεται για την ενέργεια και τη διαχείριση

του νερού. Αγνοώντας τις κραυγές για την ψηφιακή επαγγελία, επί της ουσίας καλούμαστε να απαντήσουμε σε τι κόσμο θέλουμε να ζήσουμε. Στην καπιταλιστική έρημο της ψηφιακής αναπάρστασης ή...

Πάνω, τα datacenter που λειτουργούν ήδη και αυτά τα οποία σχεδιάζεται να κατασκευαστούν σε περιοχές του πλανήτη με πρόβλημα λειψυδρίας (αύξηση 63%). Κάτω, γράφημα με την γεωγραφική κατανομή τους. Πηγή / The Guardian.

Planned Obsolescence

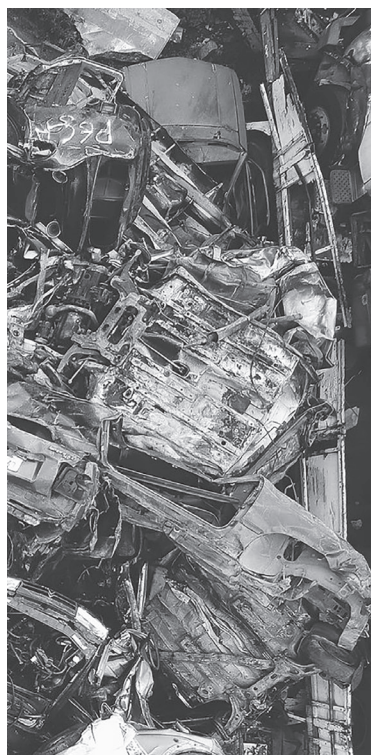
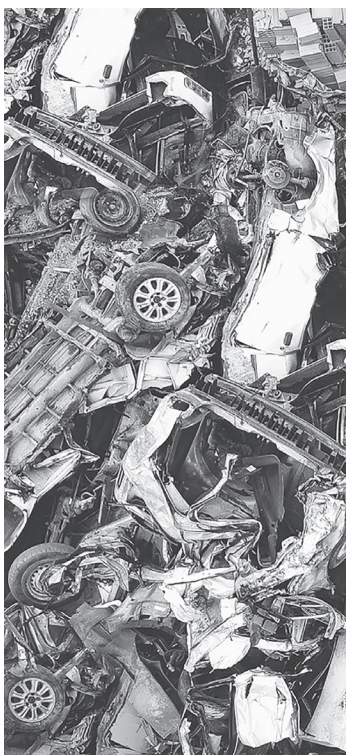
Του Θόδωρα Καρώνη

Σκέψεις για την σχεδιασμένη βραχυβιότητα/ απαξίωση, τις σχέσεις μας με εμπορεύματα διαρκείας και το σύστημα που τα παράγει.

Με τον όρο «Planned Obsolescence» προσδιορίζεται ο σχεδιασμένος περιορισμός της χρονικής διάρκειας ζωής-απαξίωση καταναλωτικών προϊόντων και συσκευών μεγάλης διάρκειας χρήσης, με σκοπό να οδηγηθεί ο χρήστης σε «πρώωρη» αγορά νέων αντίστοιχων, παρόλο που τα προηγούμενα θα μπορούσαν να συνεχίζουν (έστω και υπό λογικούς όρους συντήρησής τους) να καλύπτουν τις ανάγκες του.

Ή, όπως το έθεσε το 1954 ο αμερικανός εισηγητής του όρου, Brook Stevens: «να ενσταλάξεις στον αγοραστή την επιθυμία να κατέχει κάτι, λίγο νεότερο, λίγο καλύτερο, λίγο νωρίτερα απ' όσο είναι αναγκαίο...». Απ' αυτή τη χώρα ξεκίνησε, εξάλλου, η πρακτική εφαρμογή της ιδέας στις αρχές του '30.

Ή, σύμφωνα με τον μακροσκελή (και νομικίστικα γραμμένο, ως συνήθως) Κανονισμό 1781 του 2024, της διαβόητης Κομισιόν: «...χαρακτηριστικό σχεδιασμού προϊόντος ή μεταγενέστερη ενέργεια ή παράλειψη που έχει ως αποτέλεσμα το προϊόν να καταστεί μη λειτουργικό ή λιγότερο αποδοτικό, χωρίς οι εν λόγω αλλαγές στη λειτουργικότητα ή τις επιδόσεις να είναι αποτέλεσμα φυσιολογικής φθοράς».

Η πρακτική αυτή παίρνει διάφορες μορφές. Κάποιες, συνηθισμένες, αναφέρονται στη συνέχεια:

1) Προσχεδιασμένα μειωμένη αντοχή στο χρόνο για συγκεκριμένα μέρη του προϊόντος, η αντικατάσταση των οποίων έχει, επίσης, προσχεδιασμένα ψηλό κόστος (σε εργασία και σε ανταλλακτικά, που πολλές φορές πουλιούνται αναγκαστικά ενσωματωμένα σε σερ με άλλα τμήματα που δεν χρειάζονται αντικατάσταση).

2) Πρόωρη διακοπή της υποστήριξης του προϊόντος με ανταλλακτικά, γεγονός που κάνει αδύνατη ή εξαιρετικά δύσκολη και δαπανηρή την επισκευή του ή, ακόμα, και την επαρκή συντήρησή του.

3) Πρόωθηση νεότερων εκδόσεων με βελτιωμένες κάποιες λειτουργίες ή επιδόσεις (πραγματικά ή παραπλανητικά) ή την αισθητική εμφάνιση, με σκοπό να απαξιωθεί η προηγούμενη έκδοση στη συνείδηση του χρήστη, που θεωρεί ότι το επίπεδο κάλυψης της ανάγκης του πρέπει να αναπροσαρμοστεί στις καινούργιες δυνατότητες που προσφέρει η αγορά (ας θυμηθούμε: «εχθρός του καλού είναι το καλύτερο»). Στις μέρες μας, οι νέες εκδόσεις πλάσθονται και με το όλεαρ «μειωμένο περιβαλλοντικό αποτύπωμα».

4) Ειδικότερα για τις συσκευές πληροφορικής, η εγκατάσταση νέων εκδόσεων λογισμικού (που, πολλές φορές, εγκαθίστανται online χωρίς τη συγκατάθεση ή έστω την προειδοποίηση του χρήστη), ρίχνουν τις επιδόσεις της συσκευής, εκνευρίζουν ή απογοητεύουν τον χρήστη και τον σπρώχνουν σε αγορά νέας «ισχυρότερης».

5) Υποδαύλιση του φαινομένου «αλλαγή μόδας», που δεν αφορά μόνο ρούχα, παπούτσια και τσάντες αλλά οτιδήποτε μπορεί να συνδεθεί στη συνείδηση του ανθρώπου με την ανάγκη είτε να αισθάνεται ξεχωριστός στον κοινωνικό του περίγυρο, είτε να μην απορρίπτεται από τους άλλους σαν ξεπερασμένος και έξω από το πνεύμα της εποχής. Ας σκεφτούμε εδώ τον κατασκοπευτικό ρόλο του Ιντερνέτ και των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης που μας

εκθέτουν στον καταϊγισμό των εξατομικευμένων διαφημίσεων από τους παντεπόπτες αλγόριθμους. Τελικά όμως, πρόκειται εδώ για επιλογή του αγοραστή, όχι του πωλητή.

6) Νομοθετική επιβολή αυστηρότερων τεχνικών προδιαγραφών για ορισμένες παραμέτρους λειτουργίας (αύξηση του βαθμού απόδοσης, περιορισμός κάποιων περιβαλλοντικών επιπτώσεων ή έκλυσης τοξικών ουσιών), που κάνουν ασύμφορη τη συνέχιση της χρήσης (μέσω υψηλών φόρων στα παλιά ή επιδοτήσεων στα καινούρια), όταν δεν την απαγορεύουν εντελώς. Πάντα για το καλό μας, φυσικά, από τους γραφειοκράτες των εξουσιών που επαγρυπνούν.

Δεν μπορούμε να επεκταθούμε εδώ στο τεράστιο ζήτημα είτε της πρόκλησης καινούριων καταναλωτικών αναγκών με σκοπό την ικανοποίησή τους μέσω της αγοράς νέων προϊόντων που μπαίνουν σε κυκλοφορία, είτε του τρόπου αντίληψης του επιπέδου κατανάλωσης που θεωρούν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες σαν απαράβατο στάνταρντ. Φαινόμενα που περιγράφονται με τον ασαφή και συχνά κακοποιημένο όρο «καταναλωτισμός», παράλληλα με τον, επίσης ασαφή, όρο «σύγχρονες ανάγκες που πρέπει να καλύπτονται».

Προφανώς, και γι' αυτά τα νέα προϊόντα θα μπει σε λειτουργία ο καταλληλότερος, για κάθε περίπτωση, φαύλος κύκλος της προγραμματισμένης απαξίωσής τους.

Οι μέθοδοι απαξίωσης που προαναφέρθηκαν, δεν προϋποθέτουν κατ' ανάγκη προσυνεννόηση των βιομήχανων παραγωγών μεταξύ τους. Πιθανότατα, σε κάθε επιμέρους κλάδο προϊόντων επικρατούν κάποιες συγκεκριμένες πρακτικές που αποδεικνύονται «επιτυχημένες». Επίσης, η διάρκεια ζωής που προσχεδιάζεται από τους παραγωγούς (άρα και ο ρυθμός απαξίωσης και ο ρυθμός των νέων πωλήσεων) πρέπει να παίρνει υπόψη της και την ανάγκη να μην χάσουν πελάτες που μπορεί να στραφούν απηυδισμένοι σε ανταγωνιστές τους, όταν δεν πρόκειται, βέβαια, για μονοπώλια ή олиγοπώλια.

Κάποια ερωτήματα και προβληματισμοί

Μπορεί, άραγε, να απαντηθεί ευθέως το ερώτημα, «πόσο θα έπρεπε να διαρκεί (κατά μέσο όρο) ένα συγκεκριμένο προϊόν»; Πόσο θα ήταν λογικό να χρησιμοποιείται (πριν πεταχτεί) ένα αυτοκίνητο, μία ηλεκτρική κουζίνα, ένας υπολογιστής, ένα ποδήλατο, ένα πουκάμισο, ένα ζευγάρι παπούτσια, ένα ηλεκτρικό εργαλείο για μαστορέματα; Και πως να συμπεριλάβουμε στην ανάλυσή μας την τεράστια γκάμα εναλλακτικών για κάθε προϊόν (σε «επιδόσεις», «ποιότητα κατασκευής», κόστος/δυσκολία συντήρησης και τιμές καινούριου, χωρίς να είναι πάντα ευδιάκριτη ή αναλογική η σχέση μεταξύ τους) αλλά και τις ευμετάβλητες (και αέναα χειραγωγήσιμες) προτιμήσεις/ανάγκες και τις οικονομικές δυνατότητες των ανθρώπων;

Τέτοια ερωτήματα δεν είχαν, προφανώς, θέση στις προκαπιταλιστικές κοινωνίες με τα λιγοστά είδη που κατασκεύαζαν, χωρίς μεταξύ τους ανταγωνισμό, οι τεχνίτες κάθε περιοχής (συνήθως: οικιακά σκεύη, αγροτικά εργαλεία, όσα ρούχα και παπούτσια δεν ήταν προϊόντα οικοτεχνίας, εξοπλισμό για τους στρατιώτες, κάποια είδη πολυτέλειας για τους πλούσιους). Η αναμενόμενη διάρκεια ζωής τους ήταν μάλλον γνωστή εξ αρχής. Οι τεχνικές παραγωγής και τα υλικά κατασκευής τους παρόμοια (πολύ αργή εξέλιξή τους στον χρόνο). Και, σίγουρα, δεν προσχεδίαζαν την πρόωρη απαξίωσή τους αλλά την, κατά το δυνατόν, «μακροβιότητα» τους (στοχεύοντας και στη φήμη τους). Οι εναλλακτικές θα ήταν πολύ λίγες, περισσότερο είχαν να κάνουν με πιο «πολυτελή» εμφάνιση, σαν επιβεβαίωση του πλούτου/κύρους των κατόχων τους.

Δεν θα επιχειρηθεί η ανάλυση της, ζωτικής για το καπιταλιστικό σύστημα, ανάγκης για προβλέψιμα σταθερή και σταδιακά αυξανόμενη ροή (παραγωγή-πώληση) καταναλωτικών προϊόντων και του βιομηχανικού εξοπλισμού που απαιτείται για τα αντίστοιχα εργοστάσια παραγωγής, ανεξάρτητα από τον εσωτερικό ανταγωνισμό κάθε κλάδου για «μερίδια

αγοράς». Κάθε σημαντικός περιορισμός αυτής της ροής θεωρείται κίνδυνος ενίσχυσης ενός, μικρότερου ή μεγαλύτερου, φαύλου κύκλου «κρίσης» και «ύφεσης». Αυτή του η ανάγκη, άλλωστε, είναι κοινή σε όλους και όχι μόνον τους συγκεκριμένους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Ένας τρόπος διατήρησης της «κανονικότητας» που χρειάζεται το κεφάλαιο για την αέναα διευρυνόμενη αναπαραγωγή του είναι και η προσχεδιασμένη βραχυβιότητα.

Φαίνεται ότι και η αντίληψη των ανθρώπων για το ποια θεωρείται φυσιολογική διάρκεια ζωής και λογική επισκευασιμότητα τέτοιων προϊόντων αλλάζει. Αλλάζει συνέχεια και σχετικά γρήγορα. Το ακραίο, ή απaráδεκτο, πριν από 20 χρόνια, γίνεται σήμερα φυσιολογικό. Η νοοτροπία «*παίρνω καινούριο-καλύτερο και πετάω το παλιό, ακόμα και αν δυσκολεύτώ οικονομικά*» έχει πια βαθιές ρίζες στον ανθρώπινο ψυχισμό. Το όλωμα του, σχετικά χαμηλού για τους «πρωτοκοσμικούς», κόστους πολλών τέτοιων προϊόντων, που κατασκευάζουν κακοπληρωμένοι και ξεζουμισμένοι «*τρίτοκοσμικοί*» εργάτες, το αρπάξαμε. Και επίσης, ο κύκλος «*αύξηση της ζήτησης-αύξηση της παραγωγής*» και ο ανταγωνισμός που τον συνοδεύει, διευκόλυναν την ανάπτυξη και χρήση πιο αποδοτικού (και ακριβότερου) παραγωγικού εξοπλισμού και μεθόδων παραγωγής που, με τη σειρά τους, ρίχνουν το κόστος ανά προϊόν. Αρκεί, βέβαια, να βρίσκουν αγοραστές με το αναγκαίο εισόδημα (μια που ζούμε σε περίοδο όπου πολλοί πάγιοι φαύλοι κύκλοι/αντιφάσεις του καπιταλισμού έχουν αρχίσει να συγκλίνουν επικίνδυνα και σε βάρος μας).

Γιατί μας νοιάζει, λοιπόν αυτή η σχεδιασμένη απαξίωση; Αφού ο καθένας μπορεί να προσαρμοστεί στο ρεύμα αυτό ανάλογα με την οικονομική του δυνατότητα και αφού δεν μπορεί να τα βάλει με τις υπέρτερες δυνάμεις που το δημιουργούν και το συντηρούν, τα αποδέχεται ή τα ανέχεται όπως μπορεί. Και η ζωή συνεχίζεται. «*Ας φροντίσουν γι' αυτό οι γραφειοκράτες των Βρυξελλών που εκπονούν τις*

χιλιάδες σελίδες κανονισμών για οικολογική σχεδίαση προϊόντων, για κυκλική οικονομία και απορρίματα, για τα δικαιώματα των καταναλωτών, μαζί με τους πολλαπλασιαζόμενους κρατικούς και ιδιώτες εκτελεστικούς και ελεγκτές!.

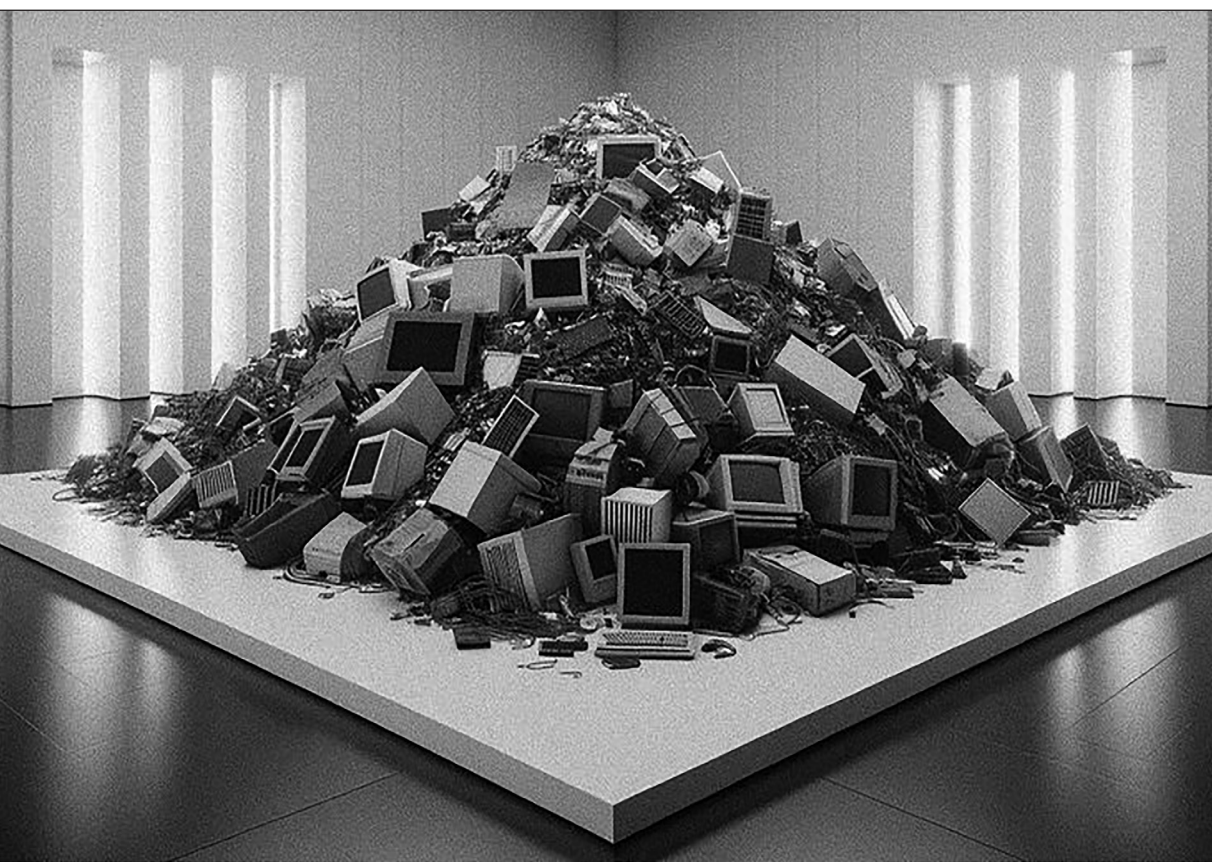
Είναι, όμως, μόνον έτσι; Είναι μόνο θέμα ατομικής προσαρμογής σε μια «καθεστωτική» συνθήκη της ζωής μας; Που θα μπορούσε να είναι καλύτερη αλλά ποιος και πώς θα την αλλάξει; Θα το κάνουν οι γραφειοκράτες που στηρίζουν επιχειρηματικά ευρωσυμφέροντα σε βάρος επικίνδυνων ανταγωνιστών ή οι (εκατοντάδες, παγκόσμια) οργανισμοί και ακαδημαϊκοί ερευνητές που συμβουλεύουν κράτη και επιχειρήσεις για τα καταλληλότερα νέα επιχειρηματικά μοντέλα της «κυκλικής οικονομίας», της «αειφορίας» και της επέκτασης της ωφέλιμης ζωής των καταναλωτικών προϊόντων χωρίς να μειωθεί η κερδοφορία του κεφαλαίου;

Κάποιες συνέπειες, το γενικότερο πλαίσιο, και μερικά συμπεράσματα

Θα έπρεπε να είναι προφανές στον κοινό του

πως η πρόωρη απαξίωση χρηστικών αντικειμένων που παράγονται βιομηχανικά σημαίνει, τελικά, σπατάλη ενέργειας και πρώτων υλών, δημιουργία επιπλέον απορριμμάτων που ρυπαίνουν ή μολύνουν το έδαφος, τα νερά και τον αέρα, που με τη σειρά τους (τα απορρίμματα), απαιτούν επιπλέον ενέργεια για τη διαχείρισή τους.

Επιπλέον, η πρόωρη αντικατάσταση συσκευών με καινούριες που καταναλώνουν λιγότερη ενέργεια, είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν μπορεί να αντισταθμίσει (σε όλη τη διάρκεια ζωής τους) την επιπλέον ενέργεια που ξοδεύεται στην κατασκευή, στη διακίνηση (μεταφορές) και στη διαχείρισή τους (ανακύκλωση;), όταν με τη σειρά τους θα αχρηστευτούν και αυτές. Παρόμοια συμβαίνουν και με την πρακτική του να έχουν οι καινούργιες συσκευές μεγαλύτερη ισχύ, εξανεμίζοντας έτσι τα οφέλη της καλύτερης ενεργειακής απόδοσής τους (ισχυρότερα μοτέρ και μεγαλύτερες ταχύτητες, επαγγελματικού επιπέδου δυνατότητες σε οικιακές συσκευές και εργαλεία ερασιτεχνών,

ενεργοβόροι ηλεκτρονικοί επεξεργαστές) ή να παρακινούνται οι χρήστες σε αυξημένη χρήση «αφού το καινούριο είναι αποδοτικότερο» («ψηλότερη ενεργειακή κλάση»).

Ειδικότερα στο θέμα της τεχνητής δημιουργίας εμποδίων που αποθαρρύνουν τις επισκευές (μετά την περίοδο εγγύησης), κάνοντάς τις δύσκολες και ακριβές σε σχέση με το κόστος αγοράς καινούριου, χρειάζεται να τονιστούν και κάποιες άλλες σημαντικές επιπτώσεις:

1) Οι ανεξάρτητοι τεχνίτες επισκευών μειώνονται πολύ ή και εξαφανίζονται σιγά-σιγά. Μετατρέπονται σε ντήλερς ανταλλακτικών και κακοπληρωμένους υπεργολάβους που αναλαμβάνουν τις επισκευές από την περίοδο εγγύησης για λογαριασμό μεγάλων αλυσίδων πώλησης ή πολυεθνικών παραγωγών.

2) Καταστρέφεται η δυνατότητα μιας κάποιας αυτονομίας στη διαχείριση υλικών πλευρών της ζωής μας και μετατρεπόμαστε σε σκέτους καταναλωτές, που, όμως, «έχουμε την ελευθερία να κάνουμε τις έξυπνες και υπεύθυνες επιλογές που μας ταιριάζουν από τις πολλές εναλλακτικές που προσφέρει η αγορά».

Είναι δύσκολο να προβλέψει κανείς το πως θα κινηθεί το καπιταλιστικό σύστημα στις λίγες επόμενες δεκαετίες όσον αφορά το ζήτημα της προσχεδιασμένης αχρήστευσης. Απ' τη μία μεριά αντιλαμβάνεται τη βουβή δυσaréσκεια των χρηστών και τις προσπάθειες κρατών και οργανισμών να το σπρώξουν, οργανωμένα και συντονισμένα, προς πιο «βιώσιμες» (για το ίδιο, καταρχήν) πρακτικές. Απ' την άλλη, είναι ζωτική ανάγκη του να διατηρεί τα κέρδη του και να αναπαράγεται μέσα από σκληρούς ανταγωνισμούς, παράγοντας έναν αυξανόμενο όγκο προϊόντων, παρά τους όλο και πιο φανερούς περιορισμούς του πλανήτη να συντηρήσει μακροπρόθεσμα τον όγκο αυτό. Παράλληλα, υπάρχει το λογικό αίτημα μεγάλου ποσοστού των φτωχότερων κατοίκων του κόσμου για

δικαιοσύνη, που αφορά, κυρίως, την απόκτηση, για πρώτη φορά, κάποιων διαρκών καταναλωτικών αγαθών (που οι υπόλοιποι έχουν ήδη εδώ και πολλές δεκαετίες) και αποτελούν σημαντική ελπίδα του καπιταλισμού για σταθεροποίηση της αναπαραγωγής του.

Μπορεί να υπάρξει κάποιο φρενάρισμα με τη μορφή τεράστιας κλίμακας καταστροφής κεφαλαίου από μία παγκόσμια οικονομική κρίση ή έναν γενικευμένο παγκόσμιο πόλεμο. Τέτοια γεγονότα μπορεί να υποδαυλιστούν και από τη σχετική σπανιότητα των γήινων πόρων (ενέργεια, πρώτες ύλες, καθαρό περιβάλλον) για την υποστήριξη του παραγωγικού δυναμικού που υπάρχει (και, άρα, του κεφαλαίου που έχει επενδύσει).

Μπορεί, ένα μέρος του «ξεφουσκώματος», να το καταφέρουν ισχυρά κράτη και ενώσεις, με τη μορφή απαξίωσης ή μεγάλης συρρίκνωσης μερίδων του κεφαλαίου υπέρ εκείνων (των «δικών τους») που θα στήσουν με επιτυχία τις θεσμικές παγίδες για τους ανταγωνιστές τους.

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις (της περιορισμένης παραγωγής) θα υπάρξει, πιθανότατα, περιορισμός της κατανάλωσης (εξαιρετικά άνισος, φυσικά, τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο), που μπορεί να συνοδεύεται από όχι ασήμαντη αύξηση της διάρκειας ζωής προϊόντων που, όμως, θα ακριβύνουν, μέσα και από πιο «προχωρημένες» επιχειρηματικές πρακτικές (π.χ. κάποιας μορφής νοίκιασμα αντί για πώληση, ισόβια συντήρηση/επισκευή/αναβάθμιση με μηνιαία συνδρομή, γενικευμένη ενσωμάτωση στο τίμημα της υποχρέωση των παραγωγών για απόσυρση-ανακύκλωση κτλ.). Πάντα «για τη σωτηρία του πλανήτη».

Πώς εντάσσεται, λοιπόν, κάποιος σ' αυτή την κοινωνική συνθήκη, τουλάχιστον στο τμήμα της που αφορά τη σχέση με τα «διαρκή καταναλωτικά αγαθά», παίρνοντας υπόψη και όσα σκιαγραφήθηκαν παραπάνω; Κάποιες κατευθύνσεις μπορούν να θιγούν εδώ αλλά είναι υπόθεση καθενός και καθεμιάς ο δρόμος που θα ακολουθήσει, σταθμίζοντας, λιγότερο

ή περισσότερο συνειδητά, προσωπικές αξίες, δυνατότητες και περιορισμούς, την αντίληψη για τη θέση και το ρόλο που έχει, ή θέλει να έχει, στη διαχρονική πορεία του κόσμου μας.

Συνοψίζοντας:

- Επίμονη κριτική αξιολόγηση κάθε ανάγκης (μπορεί και μεταμφιεσμένης επιθυμίας) που πρέπει να καλυφτεί με αγορά κάποιου καινούριου αντικειμένου. Τί χρειάζεται πραγματικά και για πόσο διάστημα, ποιες δυνατότητες θα έχει; Όχι παρορμητικές αγορές αλλά αφού ωριμάσει η αντίληψη της ανάγκης.

- Μήπως κάποιο μεταχειρισμένο μας καλύπτει; Μήπως μπορούμε να δανειστούμε κάτι για περιστασιακή ανάγκη, ανταποδίδοντας και οι ίδιοι σε άλλες περιπτώσεις; Δίκτυα αμοιβαίων δανεισμών για εργαλεία; Μήπως δίκτυα συλλογικής ιδιοκτησίας λιγότερων (συνολικά), αλλά καλύτερων εργαλείων;

- Διάθεση χρόνου για ψάξιμο της φήμης των υποψήφιων προς αγορά, από γνωστούς ή το διαδίκτυο. Αξίζει τα λεφτά του ή πουλάει φίρμα και ντιζάϊν; Τί κάνει από αυτά που υπόσχεται, τί βλάβες βγάζει, τί δυσκολίες και κόστος έχουν οι επισκευές του; Μοίρασμα τέτοιων πληροφοριών από τις δικές μας αντίστοιχες εμπειρίες σε δίκτυα που υπάρχουν ή προσπαθούμε να στήσουμε.

- Δημιουργία δικτύων για αμοιβαίες επισκευές στους κύκλους μας. Ποιοι μπορούν να κάνουν τι. Ένα είδος χαριστικού εργασιακού καταμερισμού. Χρειάζεται να βρούμε χρόνο, να βάλουμε κόπο και διάθεση για γνώσεις, που είναι αναγκαία σε χρήσιμα μαστορέματα για εμάς, για τους φίλους μας, για κάποιους στη γειτονιά ή στις συλλογικότητές μας που δυσκολεύονται να πληρώσουν. Όταν, βέβαια,

πολλοί έχουμε παραιτηθεί μόνιμα ακόμα και από την ετοιμασία του φαγητού μας, του καφέ μας ή την κατ' ιδίαν φροντίδα ενός μικροτραύματος, τι να περιμένεις για τα άλλα;

- Κι αν καταλήγουμε στον παροπλισμό κάποιου πράγματος που δεν έχει αχρηστευτεί πραγματικά και στην αγορά καινούριου, μήπως πρέπει να σκεφτούμε τρόπους να χαριστεί σε άλλους που μπορούν να το αξιοποιήσουν, από πεποίθηση ή από ανάγκη, είτε επισκευάζοντάς το, είτε βγάζοντας χρήσιμα τμήματά του για ανταλλακτικά; Πιθανότατα, το πέταγμά του σε κάποιον «ειδικό κάδο ανακύκλωσης» δεν εξασφαλίζει τέτοιου είδους αξιοποίηση.

Ναι, χρειάζεται και κόπος για τέτοια αξιοποίηση. Ίσως και έρευνα για δίκτυα που το κάνουν ή αναμονή να περάσουν από τη γειτονιά εκείνοι που βιοπορίζονται με τέτοιες δουλειές, αν δεν είμαστε σίγουροι για το τι τα κάνει η διαχείρισή τους από τον Δήμο.

Μπορεί, τέλος, η (πρώρη ή «κανονική») απαξίωση κάποιου πράγματος να γίνεται ευκαιρία για αναστοχασμό, όπως:

- αν η κάλυψη της ανάγκης, με τον τρόπο που διαλέξαμε, έκανε τη ζωή μας καλύτερη,

- αν βοηθούσε στο αίσθημα ελευθερίας και αυτονομίας (όπως και αν την καταλαβαίνει κανείς),

- αν καλύτερευε τις (πραγματικές, όχι ειδικονικές) σχέσεις μας με ανθρώπους,

- αν δεν μας κρατούσε απλά απασχολημένους ή ικανοποιημένους (επειδή «έτσι δεν αισθανόμαστε στερημένοι» ή επειδή «έτσι αισθανόμαστε ξεχωριστοί») ώστε να μην ψάχνουμε βαθύτερα το τι θέλουμε στη ζωή μας, πέρα από τα υλικά μέσα που την κάνουν πιο «άνετη», και τι κάνουμε γι' αυτό.

αποανάπτυξη

τοπικοποίηση

Του Γιάννη Μπίλλα

Παιδί του Διαφωτισμού, η Πρόοδος υιοθετείται και εμπεδώνεται τον 19ο αιώνα, και ενσωματώνεται στο φαντασιακό των σημερινών ανθρώπων. Η Χάνα Άρεντ περιγράφει στο βιβλίο της «Περί βίας» ότι η ιδέα της προόδου, με τη σημερινή της μορφή, ήταν άγνωστη μέχρι τον 16ο και 17ο αιώνα. Στις προθέσεις μου είναι η αποδόμηση της αντίληψης που έχει δημιουργηθεί στην κοινωνία μας για την πρόοδο. Υπάρχει μία κυρίαρχη αντίληψη για αυτήν η οποία ορίζεται ουσιαστικά με μία ευθεία, ένα ευθύγραμμο σχήμα το οποίο οδηγεί στη διαρκή εξέλιξη των κοινωνιών, στη διαρκή ανάπτυξη της παραγωγής και της κατανάλωσης, συνδεδεμένο με την ιδέα της ευτυχίας. Αυτή η αντίληψη για την πρόοδο έχει σχεδόν ενοικίσει το φαντασιακό των ανθρώπων των σημερινών κοινωνιών και υπέχει θέση θρησκείας για τους περισσότερους. Χωρίς την κριτική στην ιδέα της προόδου, κατά την γνώμη μου, δεν μπορούμε να οδηγηθούμε σε άλλα νοήματα ζωής και σε άλλους τρόπους θέσμησης των κοινωνιών.

Πρόδος-συντήρηση

Επηρεασμένος απ' αυτήν την οπτική δυσκολεύομαι να τοποθετήσω τον εαυτό μου στο σχήμα πρόδος και συντήρηση, μιας και καλλιεργώ τη γη περίπου όπως οι πρόγονοι μου, άρα τί είμαι, προοδευτικός ή συντηρητικός; Αν αναφερθώ στη γαϊγιά ενός φίλου μου, η οποία του ζήτησε πριν πεθάνει να πάει στα κτήματα που την θρέψαν για να τα «αποχαιρετήσει» — όπως του είπε — πού θα εντάξουμε αυτήν την στάση των παλιότερων αγροτών απέναντι στη φύση, στην πρόοδο ή στη συντήρηση; Υπέχει θέση νοήματος στη ζωή της γαϊγιάς αυτή «η αφελής, αλλά στέρεα γνώση» των παλιών ανθρώπων της υπαίθρου, ότι εξαρτώνται άμεσα από το φυσικό περιβάλλον; Αν λοιπόν ορίσουμε το παράδειγμα της γαϊγιάς ως δείγμα μίας κοινωνίας που απηχεί το χθες, θα πρέπει να ορίσουμε και το σημερινό τρόπο παραγωγής των αγροτών, οι οποίοι είναι εντελώς αλλοτριωμένοι σε σχέση με αυτό που παράγουν, αδιαφορώντας για τις επιπτώσεις που έχει στο περιβάλλον και στις επόμενες γενιές. Σύμφωνα, λοιπόν, με την ευθύγραμμη αντίληψη για την πρόοδο, θα πρέπει να ορίσουμε τη θέση της γαϊγιάς ως σημείο συντήρησης και τον τρόπο καλλιέργειας της γης των σημερινών αγροτών ως σημείο προόδου!

Ο Μεσσιανισμός της προόδου

Επίσης, χρειάζεται να αποδομηθούν και οι «πυλώνες» της προόδου και της διαρκούς ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, που δεν είναι άλλες από την επιστήμη και την τεχνολογία. Καλλιεργήθηκε, και στις μέρες μας κατασκευάζεται διαρκώς, ένας λανθάνων μεσσιανισμός της επιστήμης και της τεχνολογίας (παρά το κουρέλιασμα τους από το ατύχημα της Φουκουσίμα). Ο μεσσιανισμός αυτός, καλλιεργεί την προσδοκία (πίστη μήπως;) ότι τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν στο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον, που είναι απόρροια πολιτικών, οικονομικών και φαντασιακών επιλογών των κοινωνιών, θα μας τα λύσει η επιστήμη

και η τεχνολογία (τα μεταλλαγμένα τρόφιμα ως απάντηση στην πείνα, το κρέας εργαστηρίου, η φθηνή και απεριόριστη ενέργεια με την υποσχόμενη διάσπαση του υδρογόνου και η ανακάλυψη του «σωματιδίου του Θεού» από το CERN). Μια λέξη-έννοια επαναλαμβάνεται διαρκώς από το πολιτικό προσωπικό και τους τεχνικούς της εξουσίας στην χώρα μας: ανάπτυξη, ανάπτυξη, ανάπτυξη... Ενίοτε δε, τη βαπτίζουν βιώσιμη, αειφόρο, πράσινη ανάπτυξη. Αν επιλέξαμε τον όρο αποανάπτυξη, το κάναμε συνειδητά, γιατί θέλουμε να πλήξουμε το κεντρικό φετίχ αυτής της κοινωνίας, να αποδομήσουμε το εννοιολογικό υπόστρωμα του καπιταλισμού και να αποσποικίσουμε το κεντρικό φαντασιακό του ανθρωπολογικού τύπου του καπιταλισμού που είναι η πρόδος μέσω της ανάπτυξης, της κατανάλωσης με τη χρήση της επιστήμης και της τεχνολογίας.

Βραχυβιότητα των προϊόντων

Η Άνι Λέοναρντ, στην έρευνά της για τη διάρκεια των προϊόντων που παράγονται στον καπιταλισμό, αναφέρει ότι μόνο το 1% αυτών είναι ακόμα σε χρήση μετά από 6 μήνες. Η στρατηγική η οποία υπηρετεί καλύτερα τον στόχο αυτό είναι η αέναη δημιουργία νέων αναγκών, η αίσθηση του ανικανοποίητου, αλλά και η προγραμματισμένη βραχυβιότητα (ο προγραμματισμένος θάνατος των προϊόντων, δηλαδή η σχεδιασμένη συντόμευση του κύκλου ζωής τους από τη στιγμή που εισάγονται στην αγορά). Η συντόμευση της ημερομηνίας λήξης των προϊόντων είναι η συνταγή για να αυξηθεί η ζήτηση των προϊόντων. Ζήτηση που ενισχύεται από τα δάνεια του χρηματοπιστωτικού συστήματος με στόχο την ανάπτυξη της οικονομίας.

Η προγραμματισμένη βραχυβιότητα είναι ένας νέος όρος που περιγράφει την παραγωγή προϊόντων, από ορισμένες εταιρείες, τα οποία έχουν στοχευμένα «αδύνατα» σημεία, ώστε μετά την πάροδο ενός συγκεκριμένου χρόνου να είναι άχρηστα, μη επιδιορθώσιμα ή μη ελκυστικά. Ο καταναλωτής αγοράζοντας

ένα τέτοιο προϊόν, εθισμένος πια στη χρήση του (π.χ. κινητό τηλέφωνο), προγραμματίζεται ταυτόχρονα να αγοράσει σύντομα το νέο προϊόν που θα αντικαταστήσει το προηγούμενο. Αν διαρκώς αλλάζουμε το κινητό, τον ηλεκτρονικό υπολογιστή, το αυτοκίνητο, τις οικιακές συσκευές, εξαντλούνται οι φυσικοί πόροι. Και εδώ θα μπορούσε να απαντήσει η επιστήμη και η τεχνολογία, φτιάχνοντας προϊόντα που να διαρκούν στο χρόνο, να επιδιορθώνονται εύκολα και να είναι πιο συμβιωτικά.

Τί είναι η αποανάπτυξη

Μία αντίληψη που έχει ο Καστοριάδης στη *Φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας* είναι πως πολύ πιο πάνω από τον κάτοχο των μέσων παραγωγής, πολύ πιο πάνω από τον κάτοχο του νόμιμου λόγου και της νόμιμης βίας, βρίσκεται ο κάτοχος των σημασιών και των νοημάτων. Η αποανάπτυξη έρχεται ουσιαστικά να απονομιμοποιήσει και να αποαποικιοποιήσει το φαντασιακό των ανθρώπων το οποίο έχει ενοικιστεί από την έννοια της ανάπτυξης. Νομίζω ότι η ιστορία με την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων προϋπήρχε ως φαντασιακό στην νεωτερική Δύση και η αποανάπτυξη έρχεται 1) να δηλώσει τα όρια αυτής της αφήγησης και 2) να προτείνει έναν άλλον τρόπο, πιο συμβιωτικό, που να μην έχει ως κεντρικό φετίχ την ανάπτυξη της παραγωγής και την κατανάλωση. Συγκεκριμένα, μία άλλη διάσταση που δίνουμε εμείς (και το εμείς δεν έχει να κάνει με ένα κέντρο που ορίζει την υπόθεση της αποανάπτυξης — η υπόθεση αυτή ξεκίνησε από τον Σερζ Λατούς ο οποίος συνέλαβε την ιδέα, ότι ως ανθρωπότητα, όπως πάμε, «οδηγούμαστε στα βράχια») είναι ότι αυτός ο ενοικισμός του φαντασιακού νοηματοδότησε και τον άνθρωπο γύρω από τα ίδια τα προτάγματα, της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και της κατανάλωσης. Δημιούργησε έναν κυριαρχικό τύπο ανθρώπου ο οποίος με βάση αυτά τα δύο προτάγματα της νεωτερικότητας νοηματοδότησε τη ζωή του. Διότι το φαντασιακό της κυριαρχίας, υπό την

ειδικότερη μορφή που πήρε μέσα στη νεωτερική Δύση, είναι ενιαίο, είτε πρόκειται για τον άνθρωπο είτε για τη φύση. Εκφράζει την ίδια ορμή κυριάρχησης και εκμετάλλευσης, είτε πρόκειται για τον πλανήτη και τους φυσικούς του πόρους, είτε για την εκάστοτε «κατώτερη» κοινωνική ομάδα, τάξη ή έθνος. Χωρίς την αποδόμηση αυτού του φαντασιακού δεν μπορούμε να οδηγηθούμε σε άλλα νοήματα και σε άλλες σημασίες. Όσοι θέλουν με οποιοδήποτε τρόπο να αλλάξει αυτή η κοινωνία σε μία πιο συμβιωτική κατάσταση, θα πρέπει να ξαναδοούν το ζήτημα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων. Και αυτή είναι μία αφήγηση που αφορά τόσο τον φιλελευθερισμό όσο και το αντίπαλο δέος, τον μαρξισμό.

Αν ακολουθήσουμε αυτό το πρότυπο της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, σε ένα μέρος όπως είναι ο τόπος μας θα πρέπει να αποδεχούμε ότι το Αιγαίο πρέπει να γεμίσει από δεξαμενές άντλησης πετρελαίου, από πετρελαιοφόρα που θα πηγαινοέρχονται — η ανάπτυξη χρειάζεται πόρους, πρώτες ύλες, χρειάζεται τα ορυκτά καύσιμα! Θα πρέπει να νομιμοποιήσουμε στην κοινωνία ότι με όρους ανάπτυξης οι Σκουριές στην Χαλκιδική θα πρέπει να ισοπεδωθούν για την εξόρυξη του χρυσού. Η Κρήτη, η Χίος, τα Άγραφα, ο Ασπροπόταμος, το Πήλιο και όλες οι βουνοκορφές του τόπου μας θα γεμίσουν με ανεμογεννήτριες και ο κάμπος της Θεσσαλίας θα γίνει ένα τεράστιο φωτοβολταϊκό πάρκο. Ή αποδεχόμαστε αυτό, που σημαίνει ότι η Κρήτη θα απωλέσει τα μιάτα της και τους ανθρώπους που ζουν συμβιωτικά με τις βουνοκορφές ή στο Αιγαίο θα απωλέσουμε αυτά που έχουμε ως κοινωνίες. Η Ελλάδα έχει ένα χαρακτηριστικό επειδή δεν έχει περάσει από την αμιγώς καπιταλιστική ανάπτυξη: διατηρεί ακόμα στοιχεία συμβιωτικότητας ως κοινωνία.

Η αποανάπτυξη-τοπικοποίηση και το οικολογικό αποτύπωμα

Η τοπικοποίηση είναι μία έννοια η οποία εμπεριέχεται στην αποανάπτυξη και συνδέεται με

τη μείωση του οικολογικού αποτυπώματος. Οποιαδήποτε ανθρώπινη δραστηριότητα, είτε είναι παραγωγική, είτε καταναλωτική, είτε μετακίνησης, αφήνει ένα αποτύπωμα στο περιβάλλον, στη φύση. Σύμφωνα με το Διεθνές Παρατηρητήριο για τη Φύση, μας αναλογούν 16 με 18 στρέμματα ανά κάτοικο για να είναι βιώσιμος ο πλανήτης. Το οικολογικό αποτύπωμα ενός Βορειοαμερικανού και ενός Καναδού είναι στα 96 και τα 94 αντίστοιχα, ενός Ευρωπαίου στα 58 και ενός Έλληνα στα 54, ενώ ενός Ινδού ή ενός Αφρικανού στα 8 στρέμματα. Το 4% του παγκόσμιου πληθυσμού (ΗΠΑ) καταναλώνει το 25% της παγκόσμιας παραγωγής ενέργειας. Αν όλες οι χώρες αποκτήσουν το ίδιο επίπεδο ανάπτυξης, παραγωγής και κατανάλωσης με τις ΗΠΑ, θα χρειαζόμαστε 4 με 5 πλανήτες ακόμα. Οι επόμενες γενιές για να ζήσουν πιο συμβιωτικά με το περιβάλλον θα πρέπει να αναπληρώσουν αυτά τα οποία εμείς καταστρέψαμε. Βασική έννοια της αποανάπτυξης είναι η περατότητα των φυσικών πόρων — σε έναν πεπερασμένο πλανήτη δεν μπορούμε να μιλάμε για απεριόριστη ανάπτυξη. Ο Ντέιβιντ Χάρβεϊ, επιφανής γεωγράφος, αναφέρει ότι ο καπιταλισμός χρειάζεται επειγόντως να ανακαλύψει καινούργιους εξωγήινους πολιτισμούς προς εκμετάλλευση. Ο καπιταλισμός είναι ένα παρασιστικό σύστημα που ευημερεί και επιβιώνει, βρίσκοντας τόπους, που δεν έχει ακόμα εκμεταλλευτεί, καταστρέφοντάς τους. Κατά πρώτο λόγο, λοιπόν, οφείλουμε να συζητήσουμε για τις ευθύνες που έχει ο «πρώτος κόσμος»(πολιτικά και όχι πολιτισμικά) και κύρια η Δύση, η οποία είναι ο φορέας και του φαντασιακού και της υλικής βάσης της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και έχει επιφέρει ένα μεγάλο μέρος των καταστροφών παγκοσμίως.

Ο δυτικός κόσμος θα πρέπει να ξαναδεί το πώς θα ήθελε να είναι η ζωή του. Σήμερα ο Ευρωπαίος πολίτης επιδοτεί με 2 ευρώ ημερησίως την παραγωγή βοοειδών, όταν 2 ευρώ ημερησίως είναι το εισόδημα για τα 2/3 του παγκόσμιου πληθυσμού. Αν ακολουθήσουμε αυτήν την

αφήγηση, δεν θα πρέπει να μας ξενίζει που γεμίζει η Μεσόγειος από καραβιές μεταναστών. Ο καπιταλισμός καταστρέφει τόπους. Ένα μεγάλο μέρος της ευμάρειας της πλούσιας Δύσης οφείλεται στην καταλήστευση των χωρών του τρίτου κόσμου.

Η τοπικοποίηση ως πρόταση δεν έχει σχέση με τοπικισμούς αλλά με το θέμα της παραγωγής. Οι τόποι είναι και τρόποι παραγωγής και ζωής. Με την επικράτηση του φαντασιακού της αύξησης της παραγωγής και της κατανάλωσης, σαρώθηκαν άπειρες μικρές αφηγήσεις ζωής και παραγωγής, οι οποίες αποτελούσαν τον πλούτο της ανθρωπότητας. Η παγκοσμιοποίηση εκρίζωσε και ομογενοποίησε νοηματικά την ανθρωπότητα. Χάθηκαν οι τρόποι που είχαν επινοήσει οι τόποι για ζουν συμβιωτικά και μαζί τους χάθηκε ο πλούτος της ανθρωπότητας και η αλληλεγγύη των γενεών.

Αποανάπτυξη και εγχώρια κοινοτική παράδοση

Ο κοινοτισμός είναι ένα στάδιο από το οποίο πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ανθρωπότητας. Όταν θέλουμε να επανοηματοδοτήσουμε τι θα εμπεριέχει το καινούργιο, πρέπει να διαχθούμε από τον κοινοτικό τρόπο ζωής: την αλληλεγγύη, την συμβιωτικότητα, τη σχέση που είχε με το περιβάλλον η κοινότητα. Όχι για ιδεολογικούς ή φιλοσοφικούς λόγους, αλλά επειδή ήταν συστατικό στοιχείο της ύπαρξής της. Στην Ικαρία και στο Πήλιο υπάρχουν χωριά που φροντίζουν και διαχειρίζονται τα ίδια τα δίκτυα ύδρευσης και άρδευσης. Οι κοινότητες είχαν προσαρμόσει τον τρόπο ζωής και παραγωγής στο υπάρχον φυσικό περιβάλλον. Οι κοινότητες γύρω από τη λίμνη Κάρλα (πριν την αποξήρανση της) σταματούσαν το ψάρεμα την εβδομάδα μετά το Πάσχα και το ξανάρχιζαν μετά τον Δεκαπενταύγουστο, δίνοντας έτσι χρόνο στον γόνο των ψαριών να αναπυκνεί. Ενώ τώρα γίνεται το ακριβώς αντίθετο, το φυσικό περιβάλλον υποτάσσεται στις ανάγκες της παραγωγής, με ότι μπορεί να σημαίνει αυτό. Το

κοινωνικό πνεύμα, με τα στοιχεία του οποίου μπορούμε να νοσηματοδοτηθούμε, ισοπεδώνεται μέσα από την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Φυσικά θα διαυγάσουμε τι κρατάμε και τι απορρίπτουμε (ετερονομία, κλειστότητα, τοπικισμό) από τον κοινωνικό τρόπο ζωής. Όταν αναφερόμαστε στις καινούργιες κοινότητες, εννοούμε τα συνεργατικά κοινωνικά εγχειρήματα και τις κοινότητες αγώνα ενάντια στις ΒΑΠΕ (βιομηχανικές ανανεώσιμες πηγές ενέργειας), στην εξόρυξη χρυσού στις Σκουριές και στις γεωτρήσεις για υδρογονάνθρακες στο Αιγαίο. Τέτοιου είδους καινούργιες μορφές κοινότητας θα μπορούσαν να είναι το κύτταρο πάνω στο οποίο θα στηθεί η κοινότητα των κοινοτήτων. Αυτό προϋποθέτει η κοινωνία να αυτενεργήσει, να θέλει να πάει προς αυτήν την κατεύθυνση, θέτοντας παράλληλα μια πολιτειακή πρόταση για την υπέρβαση της αντιπροσωπευτικής — και εξόχως ολιγαρχικής — δημοκρατίας. Αυτές

οι κοινότητες συμβάλουν στη δημιουργία ενός τύπου ανθρώπου ο οποίος αντιστέκεται, συναποφασίζει και προεικονίζει την κοινωνία που ο ίδιος θέλει και δεν αναθέτει στο πολιτικό προσωπικό των κομμάτων της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας.

Η ανθρωπολογική κρίση του καπιταλισμού

Πρόκειται για μια διατύπωση που πρέπει να εννοήσουμε αυστηρά κυριολεκτικά: Πρέπει να αντιληφθούμε ότι η «ανάπτυξη» απαιτεί μία ολόκληρη μεταβολή του τύπου ανθρώπου των «ιθαγενών», προκειμένου να τους κάνει συμβατούς με το είδος της οικονομίας που επιφέρει αυτή την «ανάπτυξη». Σήμερα, με την κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού έναντι του παραγωγικού καπιταλισμού, αυτό που κυριαρχεί είναι η λογική του εύκολου κέρδους, ο μαφιόζικος τρόπος διαχείρισης των κοινωνικών υποθέσεων και η γενίκευση

| Φωτοβολταϊκή εγκατάσταση στη λίμνη Sakasamaike, στην Ιαπωνία. Φωτό / Buddhika Weerasinghe, @ buddhikaphoto

της διαφθοράς. Όπως φαίνεται, ο καπιταλισμός τρώει τις ίδιες του τις σάρκες. Πάσχει από μια ανυπέρβλητη ανθρωπολογική αντίφαση, η οποία τον αναγκάζει να υποσκάπτει τα θεμέλια του ίδιου του οικοδομήματός του. Η λύσσα για κέρδος και ανάπτυξη οδηγεί στην καταστροφή κάθε άλλης αξίας, θεσμού και κοινωνικής πρακτικής που περιόριζε, αρχικά, αυτές τις κτητικές ορμές, με αποτέλεσμα σήμερα η λογική του εύκολου χρήματος και της πλουτοθρίας να διαπερνούν ακόμα και τις φτωχότερες κοινωνικές τάξεις.

Ο καπιταλισμός, πριν φανερώσει τα αδιέξοδά του, κατέστρεψε τον ψυχισμό των ανθρώπων, διαμόρφωσε έναν ανθρωπολογικό τύπο μοναχικό, νευρωτικό, ενεργοβόρο, καριερίστα και αμοραλιστή, κάτοικο του «εγώ» και όχι του «εμείς». Ακόμα και σήμερα ο άνθρωπος αυτός διατηρεί την ψευδαίσθηση της ατομικής διαφυγής. Ο ανθρωπολογικός τύπος της ιδιώτευσης, της απάθειας, της συναλλαγής και της αλλοτρίωσης είναι μέρος του προβλήματος που έχουμε να επιλύσουμε. Είναι ανάγκη να υιοθετήσουμε άλλα νοήματα, άλλες σημασίες και άλλα προτάγματα στη ζωή μας, με τα οποία θα αξίζει να ζει κανείς σήμερα και όχι να περιμένει την έφοδο στα «χειμερινά ανάκτορα». Διότι ο άνθρωπος, εκτός από κοινωνική κατασκευή, είναι ταυτόχρονα και δημιουργός της ζωής του. Ο ετερόνομος άνθρωπος που, ως καταναλωτής, υπακούει και εκτελεί νόμους, εντολές και αφηγήσεις άλλων, χωρίς να συμμετέχει ο ίδιος στη λήψη των αποφάσεων, είναι απαραίτητο να αντικατασταθεί από τον αυτόνομο τύπο ανθρώπου, εκείνου που αυτοθεσμίζεται, που διαμορφώνει, δηλαδή, ο ίδιος τους θεσμούς και τους αναιρεί αν χρειαστεί. Το αίτημα του «συνανήκειν» είναι σύμφυτο με το δικαίωμα του «συναποφασίζειν» και είναι ίσως ο μόνος τρόπος προαγωγής της αίσθησης της κοινότητας. Και αυτό συμβαίνει γιατί ο άνθρωπος πρέπει να επιστρέψει στην κοινότητα των άλλων ανθρώπων ένα μέρος της ύπαρξής του που της το οφείλει. Έτσι, καλλιεργείται

και η ξεχασμένη στις μέρες μας αίσθηση της ατομικής ευθύνης απέναντι στην κοινωνία. Η δημιουργία του νέου αυτού ανθρωπολογικού τύπου αποκτά στην εποχή μας τη διαδικασία του κατεπείγοντος, εφόσον μια αυτόνομη, δημοκρατική και οικολογική κοινωνία δεν μπορεί να απαρτίζεται, ούτε φυσικά να δημιουργηθεί, από τον τύπο του ανθρώπου που δημιουργεί η καταναλωτική κοινωνία.

Περί της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και άλλων δαιμονίων

Το πρόταγμα της αποανάπτυξης είναι μία, νεωτερικής έμπνευσης, κριτική των πτυχών της νεωτερικότητας που θεωρούμε απαράδεκτες, οικολογικά, πολιτικά και ανθρωπολογικά.

Κρίνουμε απαραίτητο να αποδομήσουμε τη φανταστική σύλληψη (εντελώς αυθαίρετη κατά τη γνώμη μας), ότι η Ιστορία είναι απόρροια του βαθμού ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, αφήγηση που συνέχει τον φιλελευθερισμό με το αντίπαλο δέος του, το σοσιαλισμό. Θέτουμε λοιπόν τα εξής ερωτήματα (προς τους επιγόνους του Μαρξ κυρίως):

1) Εάν η ιστορία είναι απόρροια της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων — μιας και συνδέεται με τη γέννηση του «νεκροθάφτη του καπιταλισμού», της εργατικής τάξης (του προλεταριάτου) — πώς θα εξηγήσουμε το γεγονός ότι, εκεί που αναπτύχθηκαν οι παραγωγικές δυνάμεις (κυρίως στη Δύση), το επαναστατικό υποκείμενο της εργατικής τάξης είναι αντίστροφως ανάλογα αναπτυγμένο της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων;

2) Πώς θα ερμηνεύσουμε ότι τα πιο εμβληματικά κινήματα παγκοσμίως που μας νοηματοδοτούν δεν προέρχονται από τις κοινωνίες της Δύσης, εκεί που η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων είναι απίστευτα μεγάλη, αλλά από προκαπιταλιστικές, προδικαιϊκές κοινωνίες, όπως οι Τσιάπας στο Μεξικό και οι κοινότητες των Κούρδων στη Ροζάβα, εκεί όπου ο κοινοτισμός διατηρούσε έντονη την παρουσία του και πριν, όπου η εργατική τάξη, με τα

χαρακτηριστικά που της αποδίδει η μαρξική αφήγηση, είναι σχεδόν ανύπαρκτη;

3) Πώς θα εξηγήσουμε (με όρους ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων) το κίνημα των Σκουριών της Χαλκιδικής; Ένα κίνημα ενάντια στην εξόρυξη χρυσού που αναπτύχθηκε από τις τοπικές κοινωνίες και που εναντιώνεται τόσο στην καταστροφή του περιβάλλοντος όσο και των τοπικών κοινωνιών, έχοντας αντίπαλο μάλιστα όχι μόνο την πολυεθνική (Ελντοράντο) αλλά και τους ίδιους τους εργαζόμενους μεταλλωρύχους, την εργατική τάξη δηλαδή. Ανάλογη στάση τηρεί το σωματείο εργαζομένων της ΑΓΕΤ, το Εργατικό Κέντρο και ο Δήμος Βόλου σε αντιπαράθεση με τους κατοίκους της περιοχής που αντιδρούν στην καύση σκουπιδιών από την ΑΓΕΤ.

Εάν παραμείνουμε στην αφήγηση περί ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, ο αγώνας μας για την υπεράσπιση του περιβάλλοντος και των τοπικών κοινωνιών θα πρέπει να μεταστραφεί — στα παραδείγματά μας — σε αγώνα διεκδίκησης απ' τους εργαζόμενους των μέσων παραγωγής και της αναδιανομής του παραγόμενου πλούτου. Τότε όμως θα μιλάμε για τη δημιουργία και στη χώρα μας μιας ακόμη «εξορυκτικής αναδιανεμητικής» κοινωνίας. Εφαρμογή αυτού του προτάγματος, ανάλογη της «δίκαιης ανάπτυξης», έχουμε στη Βολιβία, όπου με την υπογραφή της «προοδευτικής» κυβέρνησης του τότε προέδρου Μοράλες, άρχισε να συντελείται η καταστροφή της μεγαλύτερης ξηρολίμνης στον κόσμο, της Salar-de-uyuni, έκτασης 10.582 km². Η λίμνη αυτή, που αποτελεί παγκόσμιο μνημείο φυσικής κληρονομιάς, περιέχει το 50-70% των παγκόσμιων αποθεμάτων σε λίθιο το οποίο χρησιμοποιείται στις μπαταρίες για την αποθήκευση ενέργειας. Επίσης, στην Νικαράγουα, η «προοδευτική» κυβέρνηση του Ντανιέλ Ορτέγκα των Σαντινίστας υπέγραψε συμφωνία με κινέζικες εταιρείες για την κατασκευή διώρυγας 5 φορές μεγαλύτερης της διώρυγας του Παναμά. Μόνο που η διώρυγα αυτή θα καταστρέψει την ομώνυμη

λίμνη της Νικαράγουας, που θεωρείται η καρδιά του υδροφόρου ορίζοντα της Λατινικής Αμερικής. Όλα αυτά γίνονται για να συντομευτεί κατά 12 μέρες ο χρόνος διακίνησης των εμπορευμάτων της Κίνας στον πλούσιο δυτικό κόσμο. Η Κίνα, η οποία θεωρείται η ναυαρχίδα της παγκόσμιας ανάπτυξης, δια στόματος του προέδρου της Σι Τζινπίγκ, στο Μέγαρο του Λαού κατά την 200η επέτειο της γέννησης του Καρλ Μαρξ, μίλησε για την ευθυγράμμιση με τις αρχές του μαρξισμού. Το παράδειγμα της Κίνας δείχνει την τερατογέννηση της συνάντησης του καπιταλισμού με τον σοσιαλισμό με ενοποιητικό στοιχείο την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Ένα άλλο παράδειγμα δημιουργίας και αύξησης του παραγόμενου πλούτου — όχι δίκαιης ανάπτυξης αλλά ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων — συμβαίνει ήδη στην Αιθιοπία και στον ποταμό Όμο, παραπόταμο του Νείλου. Εκεί που για αιώνες κατοικούν οι κοινότητες των αυτόχθονων Σούρι, ανακαλύφθηκαν πλούσια κοιτάσματα χρυσού. Πολυεθνικές εταιρείες ξεκίνησαν ήδη την εξόρυξή του. Το αναπτυξιακό τους σχέδιο έχει και συνέχεια. Θα ξεριζώσουν την αυτοφυή βλάστηση, θα κατασκευάσουν εκτεταμένες κτηνοτροφικές μονάδες και θα καλλιεργήσουν λουλούδια. Με το άφθονο νερό του ποταμού Όμο, ιταλική επιχείρηση που επικορηγείται με κονδύλια από την Ε.Ε. για την «βοήθεια» προς τον Τρίτο Κόσμο, κατασκευάζει εκεί ένα τεράστιο φράγμα για να παραχθεί ηλεκτρικό ρεύμα που θα πουληθεί στην Κένυα. Η Αιθιοπία που είναι βουτηγμένη στα χρέη προς το Δ.Ν.Τ. θα ξεχρεώσει ένα μέρος του χρέους της μ' αυτή την επένδυση. Η τεράστια τεχνητή λίμνη θα εκδώξει από τον τόπο τους περίπου 20 κιλάδες ιθαγενείς. Μιας που αναφερθήκαμε στον ποταμό Όμο που είναι παραπόταμος του Νείλου, θα πρέπει να αναφέρουμε και στην εκδίωξη των αυτόχθονων ιθαγενών της Αιγύπτου, την κοινότητα των Νούβιων, όταν επί Νάσερ η Σοβιετική Ένωση κατασκεύασε το φράγμα του Ασσουάν στο Νείλο.

Όλα αυτά αναφέρονται για να τεκμηριώσουμε ότι και η κυρίαρχη, μέχρι τώρα, αντιπρόταση προς τον καπιταλισμό — ο σοσιαλισμός δηλαδή — ήταν βαθύτατα επηρεασμένος από το καπιταλιστικό φαντασιακό.

«Πράσινη» ανάπτυξη: Η συνέχιση της πολιτικής τους με άλλα μέσα

Η πράσινη ανάπτυξη είναι ένας άλλος τρόπος να συνεχίσει ο καπιταλισμός να υπάρχει, είναι μία ευφυής κίνηση του καπιταλισμού, για να μην αμφισβητηθεί το κυρίαρχο που είναι η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Στις δεκαετίες του 1970 και 1980, στο όνομα της καταπολέμησης της φτώχειας, ξεκίνησε η «πράσινη επανάσταση» με τη χρήση χημικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων. Ακολούθησε η «σειφόρος ανάπτυξη», μετά η «βιώσιμη ανάπτυξη» και τώρα η «πράσινη ανάπτυξη». Η εκτίμηση που υπάρχει είναι ότι, αν συνεχίσουμε έτσι και όλη η γη γίνει «πράσινη», με τον τρόπο που καταναλώνουμε, έτσι και αλλιώς, θα πρέπει να μετοικήσουμε σε άλλον πλανήτη. Ο καπιταλισμός δημιουργεί συνεχώς νέες ανάγκες οι οποίες χωρίς διαρκή ανάπτυξη δεν μπορούν να ικανοποιηθούν. Αν προσθέσουμε και τις ακόρεστες ανάγκες της τεχνητής νοημοσύνης σε γη, νερό και ρεύμα για τη λειτουργία των κέντρων δεδομένων (11.000 data centers μέχρι τώρα σε όλο τον πλανήτη — εκ των οποίων 19 στην Ελλάδα), η κατάσταση γίνεται δυστοπική. Ήδη η Ευρωπαϊκή Ένωση, για να καλύψει τις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες για ενέργεια, έχει εντάξει την πυρηνική ενέργεια στις «πράσινες» επενδύσεις. Ο Σερζ Λατούς λέει ότι η ανθρωπότητα είναι ένα πλοίο που οδεύει προς τα βράχια και η «πράσινη» ανάπτυξη επιβραδύνει απλώς την πρόσκρουση. Η αποανάπτυξη προτείνει να αλλάξει ρότα... Είμαστε κριτικοί προς την «πράσινη» ανάπτυξη, θεωρούμε ότι είναι ένα ακόμα ιδεολόγημα του καπιταλισμού. Η Παγκόσμια Τράπεζα προβλέπει ότι για την «πράσινη» ανάπτυξη θα χρειαζόμαστε μέχρι το 2050 ραγδαία αύ-

ξηση των εξορύξεων των ορυκτών μετάλλων αλουμινίου, χαλκού, μολύβδου, νικελίου και χάλυβα, εντατικοποίηση στην εκμετάλλευση σπάνιων γαιών (ίνδιο, μολυβδαίνιο, νεοδύμιο) και ειδικότερα για τα υλικά αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας (κοβάλτιο, λίθιο, μαγγάνιο, νικέλιο) αύξηση της ζήτησης έως 1000%. Μια μπαταρία ηλεκτρικού αυτοκινήτου που ζυγίζει γύρω στα 500 κιλά περιέχει 12 κιλά λίθιο, 30 κιλά νικέλιο, 20 κιλά μαγγάνιο, 15 κιλά κοβάλτιο, 100 κιλά χαλκό, 200 γραμμάρια αλουμινίου. Μόνο για μια μπαταρία αυτοκινήτου απαιτείται επεξεργασία 10 τόνων αλατιού για την παραγωγή λιθίου, 15 τόνων μεταλλεύματος για την παραγωγή κοβαλτίου, 2 τόνων μεταλλεύματος για την παραγωγή νικελίου και 12 τόνων μεταλλεύματος χαλκού. Συνολικά, χρειάζονται 200 τόνοι ορυκτού εδάφους για μια ηλεκτρική μπαταρία αυτοκινήτου. Το διακύβευμα για την πράσινη μετάβαση είναι οι σπάνιες γαίες, απαραίτητες για την κατασκευή φωτοβολταϊκών, ανεμογεννητριών και μπαταριών αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας. Έτσι ερμηνεύεται ο ανταγωνισμός των πλούσιων χωρών για τις σπάνιες γαίες στην Ουκρανία, στη Βολιβία, στο Κογκό, στη Σερβία και αλλού. Στη χώρα μας, σχεδιάζεται στη Χίο η εξόρυξη του αντιμονίου, μίας ακόμη σπάνιας γαίας, παρά τις αντιδράσεις της τοπικής κοινωνίας.

Μια άλλη μορφή καταστροφής τόπων στο όνομα της «πράσινης ανάπτυξης» είναι τα βιο-καύσιμα. Το βιοντίζελ στην Ευρώπη προέρχεται μέχρι και 25% από φοινικέλαιο και άλλα ελαιοδοτικά φυτά, όπως η ελαιοκράμβη. Αμέτρητα στρέμματα τροπικών δασών έπρεπε να δώσουν τη θέση τους στις φυτείες φοινικέλαιου, ειδικά στην Ινδονησία και τη Μαλαισία. Αυτό καταστρέφει τη βάση διαβίωσης πολλών ζωικών και φυτικών ειδών και οδηγεί σε τεράστιες εκπομπές αερίων θερμοκηπίου. Στα βενζινάδικα οι Ευρωπαίοι οδηγοί βάζουν συχνά φοινικέλαιο χωρίς να το γνωρίζουν. Το φοινικέλαιο περιέχεται σχεδόν σε κάθε δεύτερο

προϊόν στα σούπερ μάρκετ και είναι μάλλον αδύνατο να φανταστούμε την καθημερινότητά μας χωρίς αυτό. Αλλά σχεδόν κανείς δεν ξέρει ότι μεγάλο μέρος των εισαγωγών φοινικέλαιου στην Ευρώπη καταλήγει στο ντεπόζιτο των αυτοκινήτων. Ο λόγος για αυτό είναι η απαίτηση της Ε.Ε. να μειωθούν οι εκπομπές αερίων θερμοκηπίου από τα καύσιμα. Το ντίζελ υποτίθεται ότι γίνεται πιο φιλικό προς το περιβάλλον αν μέρος του συνίσταται από φυτικά έλαια. Ένα τεράστιο λάθος! Γιατί η πρόσμεξη φοινικέλαιου στο καύσιμο βλάπτει το περιβάλλον, το κλίμα και τον άνθρωπο. Το βιοντίζελ, μέσω των φυτειών φοινικέλαιου που προέρχονται από τη μετατροπή δασικών περιοχών σε καλλιέργειες, παράγει επίσης τεράστιες εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου που βλάπτουν όχι μόνο το κλίμα αλλά και την υγεία μας. Με την αποψίλωση των τροπικών δασών όλο και περισσότερα είδη, όπως οι ουρακοτάγκοι, οι ασιατικοί ελέφαντες και οι ρινόκεροι, χάνουν το ζωτικό τους χώρο. Ειδικά στην Ινδονησία, η κατάσταση γίνεται όλο και πιο απειλητική: οι φυτείες φοινικέλαιου έχουν καταλάβει συνολικά 14 εκατομμύρια εκτάρια! Αυτό αντιστοιχεί σχεδόν στη μισή έκταση της Γερμανίας! Και οι φυτείες αυξάνονται συνεχώς.

Και ενώ ο φόβος για μια παγκόσμια επισιτιστική κρίση αυξάνεται, έχουν δεσμευτεί για τη δημιουργία φωτοβολταϊκών πάρκων 339.010 στρέμματα παραγωγικής γης στη Θεσσαλία σε περιοχές όπως στη Σκοπιά Φαρσάλων, στον Τύρναβο, στην Ελασσόνα, στα Αντικιάσια και αλλού. Ακολουθεί η Δυτική Μακεδονία με 250.417 στρέμματα, η Στερεά Ελλάδα με 235.325 στρέμματα, η Κεντρική Μακεδονία με 176.593 στρέμματα, η Ανατολική Μακεδονία-Θράκη με 101.597 στρέμματα. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και στις υπόλοιπες Περιφέρειες της χώρας. Και ενώ συμβαίνουν όλα αυτά στη χώρα μας, οι τοπικές κοινωνίες (κοινότητες, Δήμοι, Περιφέρειες) έχουν μόνο συμβουλευτικό ρόλο για την τοποθέτηση φωτοβολταϊκών,

ανεμογεννητριών και υδροηλεκτρικών φραγμάτων. Για παράδειγμα, η πρόταση της ΑΔΜΗΕ για παραγωγή ρεύματος από «πράσινες» πηγές ενέργειας στην Κρήτη είναι δεκαπλάσια από τις ανάγκες του νησιού σε ρεύμα στην κορύφωση της ζήτησης τον Δεκαπενταύγουστο. Η πρόταση μας είναι οι τοπικές κοινωνίες να αποφασίζουν οι ίδιες για τις ανάγκες τους σε ενέργεια, καθώς και για τη μορφή ενέργειας που θα χρησιμοποιήσουν. Αυτό βέβαια προϋποθέτει να γίνει αίτημα των κοινοτήτων αγώνα, θέτοντας με αυτόν τον τρόπο πολιτειακό ζήτημα για αυτοκυβέρνηση με κύτταρο τους δήμους και τις κοινότητες.

Αντί επιλόγου...

Ο φιλόσοφος και οραματιστής Αντρέ Γκορζ είχε προβλέψει σε ένα κείμενο του, ήδη από το 1974, την ανάκτηση των οικολογικών κινήματων από τη βιομηχανία και τους χρηματιστηριακούς κύκλους — δηλαδή από το ίδιο το καπιταλιστικό σύστημα. Είναι καλύτερα, λοιπόν, από εδώ και στο εξής να μην κρυβόμαστε. Ο αγώνας για οικολογική στροφή δεν αποτελεί αυτοσκοπό, μονάχα ένα ενδιάμεσο στάδιο. Η οικολογική στροφή μπορεί να δημιουργήσει δυσκολίες στον καπιταλισμό. Να τον αναγκάσει να αλλάξει. Είναι σίγουρο ότι θα αντισταθεί, θα κάνει χρήση βίας και «πονηρούς χειρισμούς». Θα υποχρεωθεί όμως να υποκύψει, διότι το οικολογικό αδιέξοδο θα είναι μη διαπραγματεύσιμο. Ο καπιταλισμός θα εντάξει στον κορμό του την οικολογική «παράμετρο», όπως έχει ήδη ενσωματώσει τόσες άλλες. Για το λόγο αυτό πρέπει ευθύς εξαρχής να αναρωτηθούμε με ειλικρίνεια: τί θέλουμε πραγματικά; Έναν καπιταλισμό που θα προσαρμοστεί σε δεσμεύσεις οικολογικού χαρακτήρα ή μια οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική επανάσταση που θα καταργήσει τις δεσμευτικές αρχές του καπιταλισμού, θέτοντας σε νέες βάσεις τη σχέση του ατόμου με την κοινότητά του, το περιβάλλον και την ίδια τη φύση; Μεταρρύθμιση ή ρήξη;

ΔΑΣΟΣ

Το Antinero και το δάσος

Του Αντώνη Καπετάνιου

Το antinero είναι ένα πρόγραμμα που εφαρμόζεται από το έτος 2022 από το Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας, σε συνεργασία με το Υπουργείο Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας, με ορίζοντα εφαρμογής την πενταετία. Επικεντρώνεται στους καθαρισμούς δασών και δασικών εκτάσεων, στη συντήρηση του δασικού οδικού δικτύου και των αντιπυρικών ζωνών, «για τη μείωση του κινδύνου μετάδοσης και εξάπλωσης όλων των ειδών των πυρκαγιών (εδάφους, επιφανείας και κόμης), αλλά και την μείωση της ταχύτητας εξάπλωσης πυρκαγιών, της έντασης των πυρκαγιών και του κινδύνου δημιουργίας MEGA FIRE» (σύμφωνα με τη σχετική διατύπωση αρχών του προγράμματος).

Με όρους οικολογίας, εάν εξετάσουμε/κρίνουμε τις ενέργειες και πρακτικές του προγράμματος antinero, διαπιστώνουμε ότι αυτού του τύπου η διαχείριση οδηγεί σε οικολογική υποβάθμιση των διαχειριζόμενων δασικών περιβαλλόντων. Απομακρύνοντας

τον υπόροφο των μεσογειακών δασικών οικοσυστημάτων, αφαιρώντας δασικά δένδρα και δενδρύλλια από τη δασική επιφάνεια, καθώς κι οργανική ύλη της κόμης τους, στο πλαίσιο διαχείρισης της εύφλεκτης μάζας που κατ'εκτίμηση πραγματοποιείται, αφαιρείς τα υποστηρικτικά στοιχεία του οικοσυστήματος και του καταστρέφεις τη φυσική δομή, διά της οποίας προορίστηκε, και βάσει αυτής έχει την αρμοστή και ισορροπη συγκρότηση που επιβάλλεται από τη φυσική λειτουργία του. Ενώ, οι μη ενδεδειγμένες σε πολλές περιπτώσεις επεμβάσεις που πραγματοποιούνται δημιουργούν πληγώσεις στα εναπομείναντα είδη και υποβαθμιστικές καταστάσεις στη δομή και τη λειτουργία των συστάδων, οδηγώντας ακόμα και σε ξηράνσεις των εναπομεινάντων δασικών ατόμων (όπως στην πράξη, σε πολλές περιπτώσεις, υπήρξε και καταγγέλθηκε)!

Δημιουργείς με την παραπάνω διαχείριση οικοσυστήματα ανισόρροπα κι ευπαθή, που αδυνατούν να υποστηρίξουν τη φυσική ζωή

και την ίδια τη βιολογική τους υπόσταση, καθώς τα έχεις αποδομήσει και αποσυναρτήσσει. Τα δάση δεν είναι κήποι, δεν είναι πάρκα για να τα «καθαρίζεις», σύμφωνα με τη λογική «καθαρίζω τα δάση για να τα προστατεύσω, μειώνοντας την ευφλεξιμότητά τους», καθότι ως σύνολο ζωής θέλουν τον φυσικό πλούτο, θέλουν τη φυσική ζωή, θέλουν την (βιο)ποικιλία για να παρέχουν τις προσφορές τους. Θέλουν τη βλάστηση σε όποιο επίπεδό της για ν' αυτοπροστατεύονται και να προάγονται. Το υγιές δάσος είναι το ορθώς προστατευόμενο, και σε αυτή τη λογική διαχείρισής του πρέπει να επικεντρωνόμαστε.

Η προστασία των δασών προκύπτει από τον παράγοντα άνθρωπο, ο οποίος ως ορθός διαχειριστής πρέπει να λειτουργήσει σεβόμενος τη φυσική νομοτέλεια και την κανονικότητά της επί τη βάσει των φυσικών κανόνων, χωρίς ανατροπές κι επεμβάσεις που δι' αυτών αναιρείται η προοπτική της προστασίας που, υποτίθεται, ότι από τη διαχείριση επιδιώκεται!

Εξάλλου είδαμε ότι αυτού του τύπου οι επεμβάσεις στα δάση, που είναι δυναμικού κι εντέλει αναιρετικού χαρακτήρα, δεν εξυπηρετούν, ή εξυπηρετούν σε μικρό βαθμό, τη μείωση του κινδύνου της πυρκαγιάς (με τη φωτιά στη δεύτερη περίπτωση να διαπερνά την κάτω ζώνη των συστάδων και να μη γίνεται επικόρυψη). Όταν τα φαινόμενα είναι ακραία, μετατρέπεται η πυρκαγιά, στις περισσότερες των περιπτώσεων, σε μεγαπυρκαγιά (MEGA FIRE), αναιρούμενος έτσι, ένας από τους βασικούς λόγους/σκοπούς εφαρμογής του προγράμματος. Στις περιπτώσεις δε μη ύπαρξης ακραίων φαινομένων, η άμεση επέμβαση και η σωστή διαχείριση της φωτιάς επιτρέπει τον περιορισμό και την κατάσβεσή της, χωρίς ν' απαιτηθεί η εφαρμοζόμενη δυναμική διαχείριση της επέμβασης διά των εκτεταμένων καθαρισμών και της αφαίρεσης πολύτιμης δασικής ύλης.

Ας δούμε τι γινότανε παλαιότερα, που ο κόσμος ζούμε περί και επί των δασών, κι είχε εξάρτηση από αυτά. Αφαιρούσε επιλεκτικά τη

χρησιμοποιούμενη δασική ύλη, για καύσιμα ή για χρήση (χρήσιμη ξυλεία, καυσόξυλα, ρητίνη, κατράμι, ανθρακοποιία, ασβεστοποιία κ.ά.), χωρίς ν' ανατρέπει τη λειτουργία των δασικών οικοσυστημάτων, και χωρίς να πραγματοποιεί δυναμικού τύπου επεμβάσεις καθαρισμών κι επεμβάσεων σε αυτά. Το δάσος συνέχιζε τη λειτουργία του έχοντας υποστεί από τον άνθρωπο την κατά μέτρο επέμβαση, χωρίς να υποβαθμίζεται οικολογικά, όπως συμβαίνει σήμερα, που θέλουμε να διατηρούμε δάση εν αναίρεση!

Μια άλλου τύπου διαχείριση των δασών συνενώως χρειαζόμαστε, με επιλεκτικές και κατά μέτρο επεμβάσεις, όπου κι όταν απαιτείται, κι όχι δυναμικές κι ολοκληρωτικές. Μια διαχείριση με οικολογικό πρόσημο, κι όχι τη μηχανικού τύπου, ισοπεδωτική εφαρμοζόμενη σήμερα διαχείριση. Πρέπει στα μεσογειακά φυσικά περιβάλλοντα της ξηροθερμικής ζώνης βλάστησης να συνταχθούν κι εφαρμοστούν διαχειριστικές μελέτες επιστημονικής διαχείρισής τους, με προδιαγραφές που θα δημιουργηθούν επί τη βάσει των νέων συνθηκών κι αναγκαιοτήτων, ώστε τα εν λόγω περιβάλλοντα να μπορούν να σταθούν και να λειτουργήσουν ισορροπα και συγκροτημένα στους νέους καιρούς, με ολιστικό πνεύμα θεώρησής τους, ενισχυμένα κι όχι αποδομημένα από τον άνθρωπο. Οι επεμβάσεις διαχείρισης θα πρέπει ν' αποβλέπουν στην ανανέωση και οικολογική ενδυνάμωση των συστάδων, κι όχι στη συνολική οργανική αποφόρτισή τους, μ' επιφάνειες κυριολεκτικά «γλειμμένες» και απογυμνωμένες από τη βλάστηση του κάτω και μεσαίου επιπέδου φυσικής ζωής, έχοντας έτσι απωλεσθεί η πολύ σημαντική κλίμακα φυτικής απόκρισης των συστάδων στις οικολογικές απαιτήσεις του οικοσυστήματος.

Το φυσικώς διαχειριζόμενο δάσος, υποβοηθούμενο στη λειτουργία του με την ορθή διαχείρισή του, εφαρμόζοντας κριτήρια επιστημονικά κι όχι εργολαβικά στην αντιμετώπιση του, είναι ένα υγιές δάσος, που ικανοποιεί όλες τις συνθήκες ορθής ανταπόκρισής

του στον εξωγενή παράγοντα και στο ακραίο γεγονός, με τρόπο και σε βαθμό που δεν το φανταζόμαστε, και που σίγουρα η εφαρμοσθείσα πρακτική του antiNero δεν μπορεί να προσεγγίσει ως προς τη λογική και τα αποτελέσματά του.

Εξάλλου, ο παράγοντας αναφοράς στο πρόβλημα δεν είναι το όσος, στο οποίο επεμβαίνουμε, αλλά ο συντελεστής άνθρωπος, λαμβάνοντας υπόψη και το γεγονός ότι το 90% των άσσοπυρκαγιών στην Ελλάδα προκαλούνται από ανθρωπογενή αίτια (ΥΠΕΝ 2015, WWF Ελλάς 2022). Ο άνθρωπος είναι αυτός που παρεμβαίνει και με τη λειτουργία του και την εν γενεί συμπεριφορά του προς την ελληνική φύση δημιουργεί το πρόβλημα, και με αυτόν πρέπει να ασχοληθούμε, εν σχέσει με τον ρόλο του, με την περιβαλλοντική παιδεία του και τον τρόπο που αντιμετωπίζει τη φύση και τη διαχειρίζεται. Για να την έχουμε λειτουργική και να θεωρείται αξιακή, κι όχι να υφίσταται απλά, ως πλάνο και ως σκηνικό, θεωρούμενη ωφελιμιστικά! Με τη διαχείριση που ακολουθείται, κατά τη λογική του antiNero, δεχόμαστε το «πρόβλημα του ανθρώπου» και μεταβάλλουμε τη φύση επεμβαίνοντας στη λειτουργία της προκειμένου να την προσαρμόσουμε στα δεδομένα του ανθρώπου, αντί να προσαρμόσουμε τον άνθρωπο στην επιβαλλόμενη κανονικότητα. Αυτό όλο το εγχείρημα καταλαβαίνουμε, για όσους θέλουμε να το ιδούμε στην ορθότητά του, ότι συνιστά φυσική αντινομία και δημιουργεί λειτουργική ανισορροπία στα όσασικά οικοσυστήματα.

Στις 27 Νοεμβρίου 2024 κατατέθηκε ερώτηση προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για το πρόγραμμα AntiNero. Στην απάντησή της, στις 24 Γενάρη 2025, η Επιτροπή υπογραμμίζει την υποχρέωση των ελληνικών αρχών που σχεδιάζουν και εκπονούν το πρόγραμμα AntiNero να συμμορφώνονται πλήρως με τη νομοθεσία της Ε.Ε. για την προστασία του περιβάλλοντος κατά την υλοποίησή του (βλ. οδηγίες 2001/42/ΕΚ για την περιβαλλοντική αδειοδότηση προγραμμάτων και 92/43/ΕΚ και 2009/147/ΕΚ για τους οικοτόπους και τα πτηνά, προηγούμενη εκτίμηση των στόχων διατήρησης κ.ά.).

Αναφέρεται ακόμα ότι στις περιπτώσεις υλοποίησης του προγράμματος AntiNero εντός ή ακόμα και πλησίον περιοχών Natura, για τις οποίες τονίζει με έμφαση την υποχρέωση της χώρας μας να επαληθεύει, μέσω της αρχής που σχεδιάζει και εκπονεί το πρόγραμμα, κατά πόσον απαιτείται κατάλληλη εκτίμηση σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 3 της οδηγίας για τους οικοτόπους [Οδηγία 49/92/ΕΕ (ΕΕ L 206/7/22.7.1992)]. Αυτή η διάταξη επιβάλλει να παρέχεται εκ των προτέρων όχι απλή εκτίμηση, αλλά πλήρης διασφάλιση ότι από την εφαρμογή του προγράμματος δεν απειλούνται επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένης της επαλήθευσης ακόμα και μεμονωμένων περιπτώσεων πιθανής παραβίασης των σχετικών κανόνων ή της λήψης των αναγκαίων μέτρων για την επιβολή της νομοθεσίας και των κατάλληλων μέτρων για την αντιμετώπιση κάθε ζητήματος που έχει προκύψει.

Αναφέρεται επιπροσθέτως στην απάντηση της Επιτροπής ότι, οι ελληνικές αρχές που εκπονούν και ήδη εφαρμόζουν το πρόγραμμα AntiNero III, ουδέποτε την ενημέρωσαν για οποιαδήποτε κατανομή επιχορηγήσεων και κονδυλίων που διατίθενται από την Ευρωπαϊκή Ένωση για το πρόγραμμα αυτό σε άλλες, άσχετες με το αντικείμενό του, πρωτοβουλίες και κατευθύνσεις, όπως το έργο «Εξοικονόμηση ενέργειας στις επιχειρήσεις - Αλλάζω Συσκευή για τις επιχειρήσεις», στο οποίο διατέθηκε ποσό ύψους 70,5 εκατ. ευρώ μέσω του AntiNero III εντός του έτους 2024 [από-

φαση ΥΠΟΙΚ 24/01/2024 με Α.Π.: 11736 ΕΓ 2024 (ΑΔΑ: ΡΩΦΠΗ-1ΝΠ)].

Τέλος, στην απάντηση της Επιτροπής αναφέρεται ότι το πρόγραμμα AntiNero III βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη, και δεν έχει πραγματοποιηθεί η αξιολόγηση της επίτευξης των οροσώμων και των στόχων του από την Επιτροπή, που σύμφωνα με τη σχετική διαδικασία αξιολογούνται κατά τον χρόνο υποβολής των αντίστοιχων αιτημάτων πληρωμής από τις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους. Επομένως, για την τελική αξιολόγηση από την Επιτροπή της επίτευξης ή μη των στόχων του προγράμματος AntiNero αναμένεται να ληφθούν υπόψη όσα καταγγέλλονται δημόσια και προς την Επιτροπή σχετικά με την αστοχία

του να θωρακίσει τα ελληνικά δάση από τις πυρκαγιές, αλλά και σχετικά με σοβαρές και παρατεταμένες παραβιάσεις της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος (οδηγίες 2001/42/ΕΚ, 92/43/ΕΚ, 2009/147/ΕΚ). Σημειώνεται ότι το πρόγραμμα AntiNero III εφαρμόζεται σε όλη τη χώρα με χρόνο έναρξης την 06/11/2023 και καταληκτική ημερομηνία την 31/12/2025.

Και καταλήγει η Επιτροπή σημειώνοντας ότι, στο πλαίσιο του ρόλου της ως θεματοφύλακα των Συνθηκών, δεσμεύεται ότι θα παρακολουθεί στενά την καταγγελλθείσα κατάσταση και δεν αποκλείει το ενδεχόμενο να προβεί ακόμα και στη λήψη κατάλληλων μέτρων σε βάρος της χώρας μας σχετικά με την υλοποίηση του AntiNero III.

Από την απάντηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής καθίσταται σαφές ότι υπάρχει καχυποψία ως προς την εφαρμογή του προγράμματος AntiNero από την ελληνική πολιτεία, καθώς αφήνονται σκέψεις περί της παραβίασης ευρωπαϊκών περιβαλλοντικών πολιτικών, καθώς και μη ορθή εφαρμογή περιβαλλοντικών κανόνων σε σχέση με ενέργειες του προγράμματος. Θεωρούμε, έχοντας βέβαια άποψη περί της, ήδη διετούς, εφαρμογής του προγράμματος, ότι υπάρχει καταφανής παραβίαση των ευρωπαϊκών οδηγιών, όπως και της ευρωπαϊκής, ακόμα δε και της ελληνικής, περιβαλλοντικής νομοθεσίας, γεγονός που καθιστά έκθετη τη χώρα ως προς την διαφύλαξη και την προστασία του φυσικού αγαθού, του δάσους, με την αρνητική διαχείριση που γίνεται, κατά την εφαρμογή του προγράμματος AntiNero.

Το πρόγραμμα AntiNero δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ως φιλοπεριβαλλοντικό πρόγραμμα, όπως το αποδείξαμε επιχειρηματολογώντας σε σχέση με τις επιπτώσεις του, καθώς δι' αυτού πραγματοποιείται μια ολωσodιόλου αρνητική διαχείριση στα ελληνικά δάση· σαφώς μη οικολογική και έξω από τους κανόνες της δασικής/περιβαλλοντικής επιστήμης. Τούτο φαίνεται να διαγνώστηκε αργά στη χώρα, από περιβαλλοντικούς επιστήμονες, από φορείς του περιβάλλοντος και από ενεργούς πολίτες, και αφού το πρόγραμμα διανύει ήδη τον τρίτο κύκλο του, εσχάτως δε το «βλέπει» και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, κατόπιν της προαναφερόμενης ερώτησης που κατατέθηκε.

Οι ευθύνες όμως για την εισαγωγή του στο ελληνικό σύστημα δασικής διαχείρισης, τόσο σε πολιτικό όσο και διοικητικό επίπεδο, δεν έχουν αναζητηθεί, και φυσικά δεν έχουν αποδοθεί, ενώ το πρόγραμμα συνεχίζει να εφαρμόζεται, θεωρώντας οι ιθύνοντες ότι παράγεται δι' αυτού μια θετική δασική πρακτική! Η δε εκ των υστέρων και εκ του μακρόθεν αναζήτηση ευθυνών από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αποτελεί λύση και δεν επιφέρει αποτελέσματα, καθώς το «κακό» θα έχει συμβεί (και ήδη έχει συμβεί, σε μεγάλο βαθμό...). Η παρέμβαση πρέπει να πραγματοποιηθεί εκ των έσω και το πρόγραμμα να το σταματήσει η λογική των Ελλήνων!

ΔΑΣΟΣ

Τα δέντρα πεθαίνουν όρθια

ΜΕΡΟΣ 3ο

Του Τάσου Κ.

Από τις αρχές του φετινού χειμώνα, το φαινόμενο της ξήρανσης της ελάτης άρχισε να παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις. Σε όλη την επικράτεια και ιδιαίτερα στην κεντρική και νότια Ελλάδα, η εικόνα είναι αποκαρδιωτική. Σε σημεία οι προσβολές είναι τόσο έντονες, ιδίως στα δασόγια και στις νότιες εκθέσεις, ώστε σε κάποιες πλαγιές έχει νεκρωθεί η μεγάλη πλειοψηφία των ενήλικων δέντρων.

Το φαινόμενο της ξήρανσης της ελάτης δεν είναι άγνωστο. Είναι καταγεγραμμένο στην κεντρική Ευρώπη σε είδη ελάτης και ερυθρελάτης ήδη από τον 19ο αιώνα και επανεμφανίζεται περιοδικά. Στην Ελλάδα έχουμε τις πρώτες καταγραφές από τα μέσα του 20ου αιώνα και επίσης περιοδικές εμφανίσεις με κάποιες κορυφώσεις όπως το '89-'90, το 2004-2005, το 2009-'10. Φέτος αναμφίβολα είναι μια από τις χειρότερες χρονιές, το φαινόμενο

βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη και δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν έχει κορυφωθεί ή όχι και πότε θα σταματήσει.

Παρά το γεγονός ότι οι ξηράνσεις εμφανίζονται ταυτόχρονα σε απομακρυσμένες γεωγραφικά περιοχές, τα δέντρα ακόμη και στην ίδια συστάδα μπορεί να πεθαίνουν τελικά από διαφορετικές αιτίες. Αλλού από φλοιοφάγα έντομα, αλλού από μύκητες, σε άλλες περιπτώσεις όχι από εμφανείς αιτίες. Έχει παρατηρηθεί

ότι οι προσβολές επανεμφανίζονται συνήθως στις ίδιες περιοχές, είναι πιο έντονες κοντά στα κατώτατα όσσορια, στις νότιες, νοτιο-δυτικές και νοτιοανατολικές εκθέσεις και στα φτωχά και αβαθή εδάφη. Ενώ στις πιο ορεινές, βορινές και υγρές, οι νεκρώσεις είναι σπάνιες και συχνά απουσιάζουν. Η ασθένεια χτυπά ως επί το πλείστον ώριμα και ενήλικα δέντρα, τις περισσότερες φορές αδύναμα και εξασθενημένα, αλλά όχι μόνο, καθώς πεθαίνουν και φαινομενικά υγιή δέντρα. Νεαρά δέντρα κάτω 15 ετών σπάνια πεθαίνουν. Το φαινόμενο φαίνεται ότι συνδέεται με κλιματικούς παράγοντες καθώς συνήθως εντείνεται έπειτα από θερμές και ανυδρές χρονιές όπως η περσινή. Και είναι λογικό καθώς τα εξαντλημένα από το θερμικό και υδατικό στρες δέντρα είναι σαφώς πιο ευπρόσβλητα σε μύκητες και έντομα. Ούτε όμως εδώ έχουμε κάποιον κανόνα, οι νεκρώσεις έχουν εμφανιστεί και σε κλιματικά ουδέτερες περιόδους.

Μέσα στα χρόνια, σε επιστημονικό επίπεδο έχουν προταθεί αρκετές θεωρίες για την αιτία πίσω από την εμφάνιση του φαινομένου. Στις δεκαετίες '70 και '80 είχε πάρει αρκετή έκταση η θεωρία της όξινης βροχής, παρελκόμενο της βιομηχανικής ρύπανσης. Σήμερα αυτή έχει ξεχαστεί και στο δημόσιο λόγο κυριαρχεί — και εδώ — η αφήγηση της κλιματικής αλλαγής, μια θέση που δεν συνάδει όμως με την μεγάλη ιστορικότητα του φαινομένου. Τέλος, υπάρχουν και απόψεις που εντάσσουν το φαινόμενο σε μακροχρόνιους βιολογικούς κύκλους, ως μια φυσική διαδικασία αυτορρύθμισης των οικοσυστημάτων στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Μια τέτοια προσέγγιση ταιριάζει περισσότερο στο σκεπτικό της στήλης.

Μέσα σε αυτές τις δεκαετίες δεν έχει υπάρξει κάποια βασική διαχειριστική προσέγγιση που να μπορεί να αντιμετωπίσει το φαινόμενο όταν λαμβάνει τέτοια έκταση. Ακόμα και σε χώρες που η πλειοψηφία των δασών είναι ελεγχόμενες φυτείες και έχουν πολύ οργανωμένες δασικές υπηρεσίες, η διαχειριστική

πρακτική περιορίζεται στην οργανωμένη παρακολούθηση του φαινομένου και σε κάποιες περιπτώσεις στην απομάκρυνση των νεκρών δέντρων. Στην πραγματικότητα δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα, γι' αυτό και το διακύβευμα είναι τι γίνεται μετά.

Αναγέννηση

Πέρα από τη στεναχώρια που προκαλεί η εικόνα ελατόδασων με πολλά ξεραμένα δέντρα, όπως και με τις φωτιές δεν χρειάζεται να μας πιάνει απελπισία. Οι φυσικές καταστροφές αποτελούν από πάντα κομμάτι του βιολογικού κύκλου των οικοσυστημάτων, τα οποία μέσα στην μακραίωνη εξελικτική διαδικασία έχουν αναπτύξει μηχανισμούς ανθεκτικότητας και αναγέννησης. Μια βόλτα σε τέτοια δάση με ξεραμένα ελατόδεντρα είναι πάντοτε αποκαλυπτική. Εκτός από κάποιες περιπτώσεις που θα αναφερθούμε παρακάτω, ο υπόροφος είναι συνήθως γεμάτος από νεαρά έλατα ή άλλα δέντρα που θα αξιοποιήσουν τόσο το φως που αποκαλύπτεται όσο και τους αυξημένους εδαφικούς πόρους για να δημιουργήσουν το νέο δάσος.

Όπως έχουμε επισημάνει στα προηγούμενα άρθρα: η φύση στην Ελλάδα ανακάμπτει με εκπληκτικούς ρυθμούς ακριβώς λόγω της εγκατάλειψης της ορεινής και ημιορεινής υπαίθρου και κυρίως της κτηνοτροφίας που συνιστούσε το βασικό παράγοντα πίεσης στα ελληνικά δάση. Σ' αυτό το πλαίσιο, το πιο πιθανό είναι ότι τα περισσότερα ελατόδάση θα ανακάμψουν από αυτή τη διαδικασία, ίσως σε κάποιες περιοχές αποτραβηχτούν από τα πιο χαμηλά και στη χειρότερη περίπτωση να χαθούν σε κάποιες οριακές κλιματικές ζώνες για την ανάπτυξή τους. Είναι μια διαδικασία που αντισταθμίζεται όμως, είτε από την αντικατάσταση του ελάτου από τη δρυ και μεσογειακά πλατύφυλλα ή το πεύκο όπου υπάρχει στα πιο χαμηλά, είτε από το ανέβασμα των όσσοριών στα ψηλά όπου οι συνθήκες είναι ευνοϊκότερες. Αυτές οι διαδικασίες ήδη λαμβάνουν χώρα στα ελληνικά βουνά και το μόνο λυπηρό

για εμάς είναι ότι εξελίσσονται σε χρόνους που συνήθως υπερβαίνουν τη διάρκεια της ανθρώπινης ζωής, ώστε να προλάβουμε να χαρούμε την αναγέννηση ενός χαμένου δάσους μέχρι την ωριμότητά του.

Το παράδειγμα της Βόρειας Αμερικής

Από τα μέσα της δεκαετίας του '90 στην βορειοδυτική Αμερική ξεκίνησε ένα φαινόμενο μαζικής ξήρανσης κυρίως πευκοδάσων από ένα φλοιοφάγο έντομο. Μέσα σε λίγα χρόνια το φαινόμενο επεκτάθηκε μέχρι τον Καναδά και έλαβε τρομακτικές διαστάσεις. Τεράστιες εκτάσεις από ώριμα πευκοδάση αντιμετώπισαν θνησιμότητα της τάξης 70% ακόμα και 90%. Η καταστροφή ήταν πρωτοφανής, και λάμβανε χώρα σε περιοχές που υπήρχε ήδη μια ισχυρή βιομηχανία ξύλου, η οποία έβλεπε τα μελλοντικά της κέρδη να αποτελούν τροφή για φλοιοφάγα έντομα. Στον Καναδά μέχρι το 2015 είχε καθεί το 50% της εμπορεύσιμης ξυλείας πεύκης, μια χώρα που βασίζει σημαντικό μέρος του ΑΕΠ της στη βιομηχανία ξυλείας. Αυτή η βιομηχανία της οποίας το οργανωμένο λάμπι ξύλου διαμορφώνει για δεκαετίες την καναδική δασική πολιτική, αναγνώρισε εξ αρχής την καταστροφή ως ευκαιρία για επέκταση. Σε πρώτη φάση αμέσως μετά τις ξηράσεις, φτιάχτηκαν καινούργια εργοστάσια κατεργασίας ξύλου για να υποδεχθούν όσα περισσότερα νεκρά δέντρα ήταν δυνατό. Δέντρα που έπρεπε να κοπούν άμεσα για να κρατήσουν μια κάποια αξία, είτε ως οικοδομική ξυλεία είτε ως έλεος για τη βιομηχανία παραγωγής ρεύματος από καύση βιομάζας. Σε δεύτερο χρόνο όταν πια η ασθένεια έκλεισε τον κύκλο της, ούτε αυτά τα εργοστάσια έκλεισαν, ούτε τα τρομακτικά μηχανήματα που μετατρέπουν ένα δάσος

σε χωράφι σε λίγες ώρες κλείστηκαν στις αποθήκες. Αυτό που συνέβη είναι ότι η βιομηχανία απαίτησε και πέτυχε την επέκταση της υλοτομικής δραστηριότητας, με την ίδια αντιπεριβαλλοντική μέθοδο της αποψιλωτικής υλοτομίας σε ολόένα και καινούργιες περιοχές. Σήμερα στον Καναδά, εκτός από το μικρό ποσοστό της τάξης του 4% των εθνικών πάρκων, ξυλεύονται ανελέητα αυτοφυή δάση και αντικαθίστώνται από φυτείες ξυλείας, συχνά με το πρόσχημα της προστασίας και της ανθεκτικότητάς τους.

Επίλογος

Το παράδειγμα του Καναδά σκιαγραφεί νομίζω το είδος του κινδύνου που ίσως αντιμετωπίζουμε με την ξήρανση των ελατοδάσων αλλά και τις όποιες μελλοντικές φυσικές καταστροφές στα ορεινά δάση. Τα δάση αν τα αφήσουμε ήσυχα ή τα διαχειριστούμε συνετά, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, θα βρουν τον δρόμο τους όπως κάνουν εκατομμύρια χρόνια τώρα. Ο κίνδυνος εδράζεται στην παράδοση τους στις εταιρίες και την κατοχύρωση ανεξέλεγκτων αντιπεριβαλλοντικών πρακτικών όπως η απόσπαση της νεκρής βιομάζας, η αποψιλωτική υλοτομία, οι αραιώσεις, η δημιουργία μονοκαλλιεργειών. Με το πρόσχημα πάντα την προστασία και την ανθεκτικότητα, με σκοπό το κέρδος και μόνο το κέρδος, το θεσμικό πλαίσιο με τον νέο δασικό νόμο, το πρόγραμμα αντίστροφο και την παράδοση της δασικής διαχείρισης στις εταιρίες, με επιπλέον κίνητρα για την απόσπαση βιομάζας και αντιπυρικών έργων έχει φτιαχτεί ήδη. Παράλληλα, η γενική άγνοια για τις φυσικές διαδικασίες σε συνδυασμό με τον εποχιακό ηθικό πανικό για τις πυρκαγιές και τον μόνιμο πανικό για την κλιματική αλλαγή φτιάχνει το ιδανικό κοινωνικό πλαίσιο για τις χειρότερες επιλογές.

Η ρομαντικοποίηση της ορεινής ζωής: ένας δικασμένος κόσμος

Του Βαρθολομαίου Γκρίμερ

Τα τελευταία χρόνια, οι διαδίκτυακές μαρτυρίες που υμνούν με έμφαση τους ορεινούς προορισμούς έχουν γεμίσει τις σελίδες των κοινωνικών δικτύων. Αυτή η τάση δεν είναι τυχαία: προκύπτει από έναν συνδυασμό κοινωνικοοικονομικών παραγόντων, όπως η μακροχρόνια οικονομική κρίση, η πανδημία, ο υπερτουρισμός στα νησιά και η υπερσυγκέντρωση πληθυσμού σε αστικά κέντρα όπως η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη.

«Στο κέντρο της Ελλάδας βρίσκεται η λίμνη Πλαστήρα, ένας προορισμός για κάθε εποχή του χρόνου. Άλλωστε οι ντόπιοι συνηθίζουν να τη λένε η "λίμνη των 4 εποχών". Είτε χιονισμένη, είτε ανθισμένη η περιοχή ξέρει να σαγηνεύει τους επισκέπτες και να τους χαρίζει όμορφες και μοναδικές αναμνήσεις.»

(Χριστίνα Ζάχου, iefimerida)

Σε αυτό το πλαίσιο, οι ορεινοί προορισμοί εμφανίζονται ως μια προσωρινή διέξοδος από την πίεση της καθημερινότητας. Η περιορισμένη επαφή με τους ντόπιους και η εγγύτητα με τα άγρια τοπία δημιουργούν μια νέα αντίληψη της υπαίθρου, η οποία ενισχύεται από την αισθητικοποίηση που προάγουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Μέσα από αυτό το πρίσμα, η ζωή στο χωριό αποκτά μια νέα διάσταση: ο χρόνος φαίνεται να κυλά αργά, οι τελευταίοι κάτοικοι των ορεινών κοινοτήτων παρουσιάζονται ως σοφοί γέροντες που ζουν σε αρμονία με τη φύση, και τα τοπία συνοδεύονται από ποιητικές περιγραφές

γαλήνης. Ωστόσο, αυτή η εικόνα αγνοεί τις σκληρές αντιξοότητες της μακροχρόνιας διαβίωσης στην ελληνική ύπαιθρο. Πρόκειται για μια ύπαιθρο που έχει εγκαταλειφθεί από το κράτος μέσω πολυετών πολιτικών λιτότητας, με αποτέλεσμα οι εναπομείναντες κάτοικοι να αντιμετωπίζουν καθημερινές δυσκολίες, όπως η έλλειψη πρόσβασης σε βασικές παροχές: ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, πόσιμο νερό, ρεύμα για όλη την διάρκεια του χρόνου και επαρκή συστήματα θέρμανσης για τις αντίξοες καιρικές συνθήκες. Επιπλέον, η έλλειψη υποδομών — όπως σχολεία με πλήρες διδακτικό προσωπικό, κέντρα υγείας ικανά για βασικές

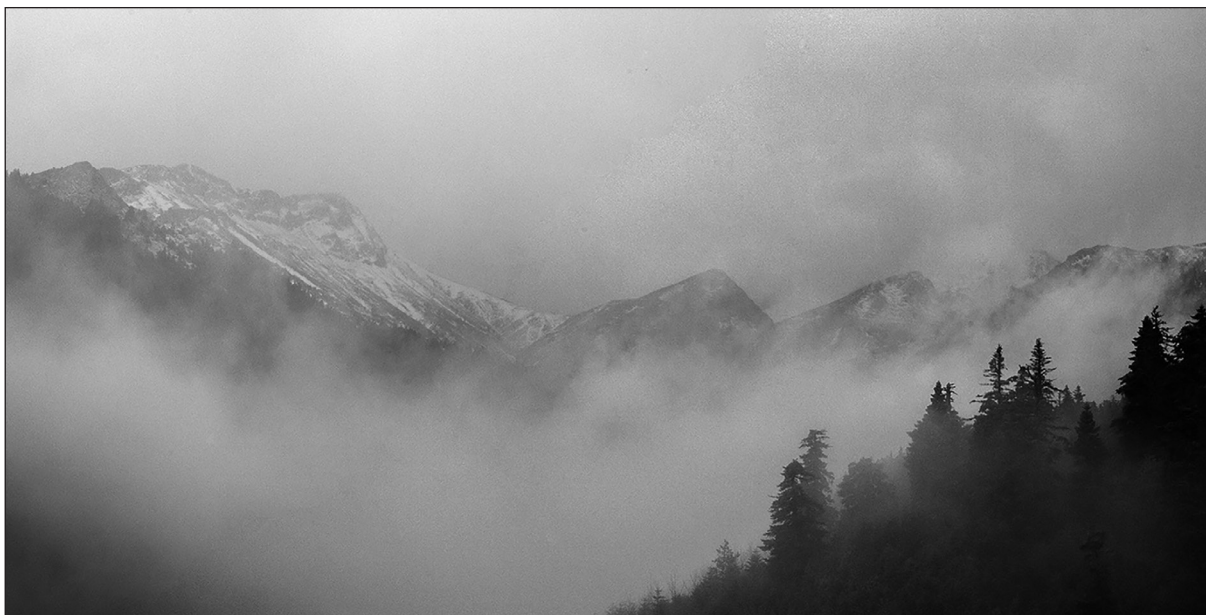
διαγνώσεις, ή ακόμη και πολιτιστικοί χώροι όπως κέντρα τέχνης — καθιστά τη ζωή σε αυτές τις περιοχές ιδιαίτερα προβληματική.

Οι περισσότεροι από αυτούς που παραμένουν στα χωριά είναι άνθρωποι οι οποίοι, λόγω οικονομικών ή κοινωνικών περιορισμών, δεν είχαν τη δυνατότητα να μεταναστεύσουν σε αστικά κέντρα. Αυτή η κατάσταση μετατρέπει αυτούς τους τόπους σε ακόμα πιο αφιλόξενους, καθώς η έλλειψη προοπτικών οδηγεί συχνά σε ψυχική και κοινωνική φθορά, η οποία εκδηλώνεται με διάφορους τρόπους, συμπεριλαμβανομένων μορφών εξάρτησης. Η διαβίωση σε απομακρυσμένες ορεινές κοινότητες, όπου οι ευκαιρίες κοινωνικοποίησης περιορίζονται σε λιγοστούς συνήθως ηλικιωμένους κατοίκους, δεν είναι ποτέ εύκολη — ιδίως για τους ανθρώπους που έχουν συνηθίσει σε δυναμικές κοινωνικές δικτυώσεις και ευρείες επιλογές διασκέδασης που παρέχουν τα μεγάλα αστικά κέντρα. Ενώ και η πολιτική ζωή εκφράζεται με τελείως διαφορετικούς τρόπους σε σύγκριση με τις μεγαλύτερες κοινωνίες, καθώς η κοινωνική και πολιτική πυραμίδα των σχέσεων διατηρείται ακόμη πιο στιβαρή και συμπαγής. Στους μικροκόσμους των ορεινών περιοχών, οι εξουσίες λειτουργούν με διακριτό τρόπο, με αποτέλεσμα οι πολιτικοί εκπρόσωποι και οι προσκεείμενοι σε αυτούς να απολαμβάνουν

τους καρπούς της εξουσίας, ενώ οι αντιφρονούντες ή όσοι παραμένουν εκτός αυτών των δικτύων σχέσεων να αντιμετωπίζουν τις συνέπειες της απομάκρυνσής τους στην καθημερινότητα. Αυτή η δυναμική γίνεται εμφανής σε πολλούς τομείς: από τη σειρά ποτίσματος των χωραφιών και την προτεραιότητα επισκευής βλαβών στις διάφορες περιοχές, μέχρι και τον επιλεκτικό καθαρισμό του οδικού δικτύου κατά τους χειμερινούς μήνες.

Φυσικά, τα προβλήματα της ρομαντικοποίησης δεν τελειώνουν εδώ. Το ίδιο το τοπίο, που φαντάζει σαγηνευτικό κατά τις σύντομες επισκέψεις, αποκαλύπτει με το πέρασμα του χρόνου την ασυμβατότητά του με τις ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου που καλείται να αντλεί υπεραξία από αυτό για να επιβιώσει. Οι σκληροί χειμώνες, οι ακραίες θερμοκρασίες του καλοκαιριού και οι συχνές περιβαλλοντικές καταστροφές (π.χ. πλημμύρες, δασικές πυρκαγιές) περιορίζουν δραστικά τις ήδη λιγοστές δυνατότητες καλλιέργειας των ορεινών κτημάτων, τα οποία επιστρέφουν σταδιακά στο δάσος. Παράλληλα, η κτηνοτροφία — μια παραδοσιακή πηγή εσόδων — γίνεται ολοένα και πιο ασύμφορη λόγω της μείωσης των βοσκοτόπων (από την εγκατάλειψη και τη δασοποίηση) και της αστάθειας των καιρικών συνθηκών, που αυξάνουν το κόστος συντήρησης των ζώων

| Καζάρμα από την Κερασιά. Φωτό / Γιώργος Στεργιόπουλος.

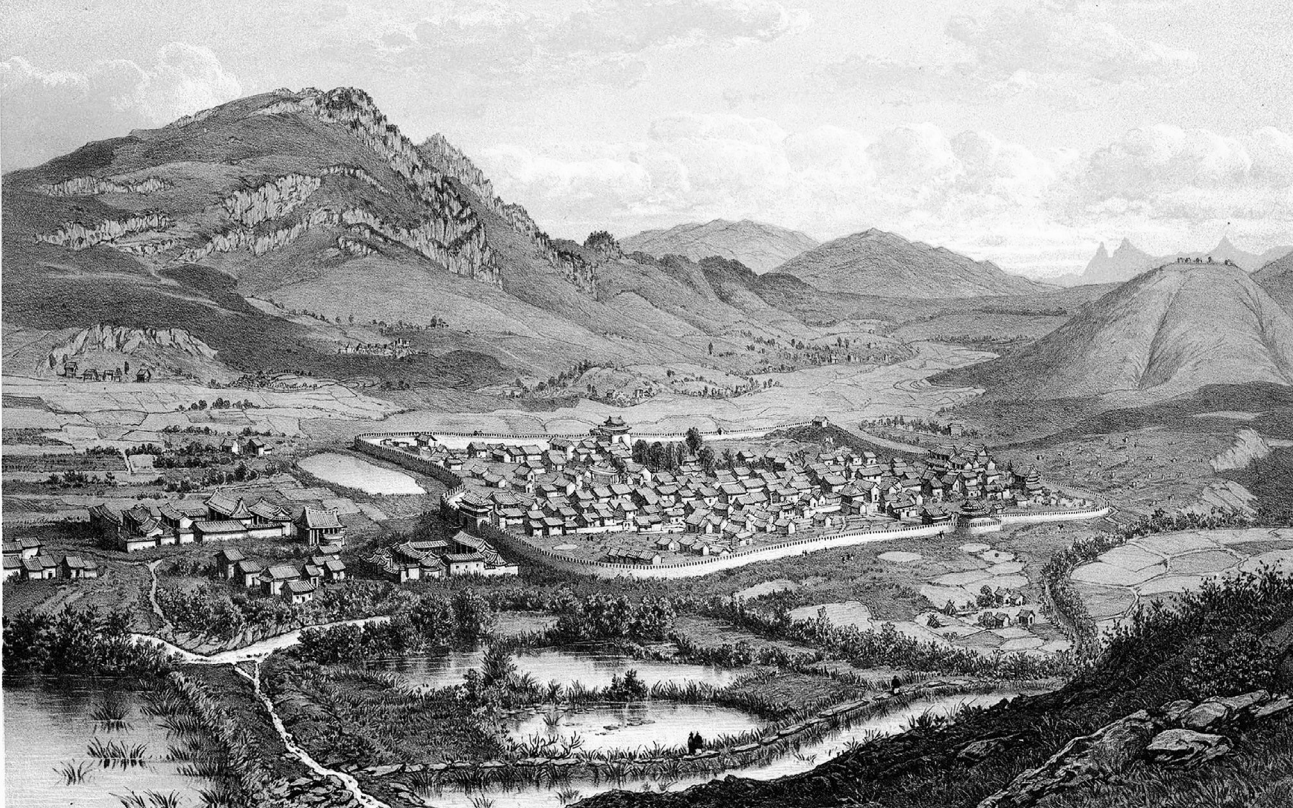
λόγω της μεγαλύτερης διαμονής τους σε στάβλους. Ενώ και οι μεγάλες αποστάσεις από τις πόλεις δεν είναι ποτέ βοηθητικές, από άποψη κόστους, για την μεταφορά αναγκαίων πραγμάτων όπως οι ζωοτροφές, το πετρέλαιο κ.α.

Ωστόσο, η έλλειψη των παραπάνω πληροφοριών δεν αποτελεί τον μοναδικό λόγο για αυτήν την ρομαντικοποίηση. Παρόλο που μερικά από αυτά τα προβλήματα μπορεί να μην είναι άμεσα ορατά στους επισκέπτες, μια απλή διαδίκτυακή αναζήτηση θα μπορούσε να αποκαλύψει τις δυσκολίες της ορεινής ζωής. Στην πραγματικότητα, πίσω από αυτή την τάση κρύβεται ένα βαθύτερο ζήτημα: η αδυναμία των σύγχρονων αστικών κατοίκων να συλλάβουν ένα βιώσιμο και μακροπρόθεσμο σχέδιο ζωής που να εξασφαλίζει ένα αξιοπρεπές ποιοτικό επίπεδο. Αυτή η αδυναμία, σε συνδυασμό με την έλλειψη πολιτικής ανάλυσης και εναλλακτικών προτάσεων, οδηγεί είτε σε μια νοσταλγική αναζήτηση παλαιότερων κοινωνικοπολιτικών μοντέλων (όπως του ελληνικού καπιταλισμού της δεκαετίας του 1990 που εκφραζόταν μέσω του ΠΑΣΟΚ), τα οποία θεωρητικά προσέφεραν αυτές τις ποιότητες, είτε σε μια επίμονη αναζήτηση απομονωμένων ορεινών περιοχών, μακριά από τις αφόρητες πόλεις, προκειμένου να ικανοποιηθούν ουτοπικές φαντασιώσεις για αυτόρχεις και αυτόνομες κοινότητες.

Ωστόσο, ο κοινός παρονομαστής όλων αυτών των φαντασιακών λύσεων είναι η παράβλεψη της ικανότητας του καπιταλιστικού συστήματος να καταστρέφει και να επαναπροσδιορίζει χώρους για τις δικές του απειρίοριστες αναπαραγωγικές απαιτήσεις. Επιπλέον, στον καπιταλισμό η παραγωγή δεν υπάρχει προκειμένου να καλύψει ανάγκες, αλλά για να μεγιστοποιήσει το κέρδος, σπαταλώντας με αυξανόμενο ρυθμό φυσικούς πόρους και ανθρώπινη εργασία. Στο παρελθόν, αυτή η δυναμική αφορούσε τις αστικές και ημι-αστικές περιφέρειες σήμερα, εν μέσω κρίσης των προηγούμενων μοντέλων εγχώριας καπιταλιστικής ανάπτυξης, το ελληνικό κεφάλαιο στρέφεται προς τα εναπομείναντα τοπία που έχουν αποφύγει την έντονη βιομηχανικοποίηση — συγκεκριμένα προς τις ορεινές περιοχές. Συνεπώς, το ζητούμενο δεν έγκειται στη δημιουργία νέων φαντασιακών διεξόδων, αλλά στην ανάπτυξη μιας κριτικής συνείδησης ικανής να αντιμετωπίσει το καθεστώς όπως είναι. Αντί να αναζητούμε φανταστικές λύσεις, η πραγματική πρόκληση είναι να σταθούμε σταθερά στις κοινότητες που κατοικούμε ήδη και να δημιουργήσουμε τις συνθήκες που θα μας επιτρέψουν να αντιμετωπίσουμε τον καπιταλισμό και τα παράγωγά του μετωπικά.

| Αυλή. Φωτό / Γιώργος Στεργιόπουλος.

*Τα θεμέλιά μου στα βουνά
Και τα βουνά σκκώνουν οι λαοί στον ώμο τους
Και πάνω τους η μνήμη καίει...*

Από το «Άξιον Εστί» του Οδυσσέα Ελύτη.

Ο James C. Scott (1936-2024), σπούδασε στο Yale και έγινε καθηγητής της Πολιτικής Επιστήμης στο ίδιο πανεπιστήμιο. Αργότερα του απενεμήθη σχεδόν ακουσίως και ο τίτλος του Ανθρωπολόγου, πράγμα που ο ίδιος αποδέχτηκε με ευχαρίστηση και τιμή. Γενικώς, μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο ιστορικός των πτηνμένων, που όμως αντιστέκονται. Το πλαίσιο των ερευνητικών του ενδιαφερόντων αντικατοπτρίζεται στους τίτλους των βιβλίων του. Τους παραθέτω όχι τόσο για λόγους τυπικούς, όσο επειδή εκφράζουν με χαρακτηριστικά συνοπτικό και εμφανή τρόπο το πλαίσιο αυτό. Με χρονολογική σειρά (και δική

μου ελληνική απόδοση). Αναφέρω βέβαια εκείνα τα βιβλία, που χωρίς να στερούνται ακαδημαϊκότητας — κάθε άλλο μάλιστα — απευθύνονται συνάμα — ίσως και κυρίως — στο ευρύ κοινό:

- Η ηθική οικονομία των χωρικών: επανάσταση και επιβίωση στη Νοτιοανατολική Ασία (1979).
- Τα όπλα των αδυνάμων: καθημερινές μορφές αντίστασης των χωρικών (1980).
- Κυριαρχία και οι τέχνες της αντίστασης: υπόρρητες μαρτυρίες (1990).
- Με τα μάτια του κράτους: πώς κάποια σχήματα βελτίωσης της ανθρώπινης κατάστασης απέτυχαν (1998).
- Η τέχνη του να μην κυβερνιέσαι: μία αναρχική ιστορία της ορεινής Νοτιοανατολικής Ασίας (2009).
- Στην υγεία του αναρχισμού: έξι εύκολα κομμάτια για την αυτονομία, την αξιοπρέπεια, την ουσιαστική εργασία και το παιχνίδι (2013).

«Η τέχνη του να μην κυβερνιέσαι: μία αναρχική ιστορία της ορεινής Νοτιοανατολικής Ασίας»

Μία μικρή αναφορά στο βιβλίο του James C. Scott, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2024.

Του Γιάννη Μανέτα

- Ενάντια στο ρεύμα: Μία βαθειά ιστορία των πρώτων αγροτικών κρατών (2017).
- Εγκώμιο των πλημμυρών: Ο αδάμαστος ποταμός και η ζωή που φέρνει (2025).

Όπως βλέπουμε, σε δύο από τα επτά αναφερόμενα βιβλία του υπάρχει στον τίτλο η λέξη «αναρχία». Ο Scott δεν κρύβει ότι είναι αναρχικός. Και πολλές φορές κανείς, διαβάζοντάς τον, αναρωτιέται «ρε μπας και είμαι κι εγώ αναρχικός χωρίς να το ξέρω»;

Επίσης, σε δύο από τους τίτλους των βιβλίων του εξυψώνει τους τρόπους αντίδρασης ή αντίστασης στην εξουσία, στο επίπεδο της τέχνης: Art. Στα ελληνικά χρησιμοποιούμε τη λέξη «τέχνη» με τη γενική έννοια της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Στα αγγλικά όμως που γράφει ο Scott υπάρχει διάκριση μεταξύ του art και του craft. Και τα δύο υποδηλώνουν τη δημιουργία ενός προϊόντος που είναι όμορφο. Στην πρώτη όμως περίπτωση υπονοούμε ένα προϊόν που διεγείρει όχι μόνο τον θαυμασμό,

αλλά και το συναίσθημα. Μήπως ο συγγραφέας θέλει να μας πει ότι οι μορφές αντίστασης ανέναντι στην εξουσία που επινόησαν οι ανθρωπίνες κοινωνίες έχουν όχι μόνον την προσήκουσα μορφή (όμορφες), αλλά μπορούν και να μας συγκινήσουν; Δεν το έχω δει να αναφέρεται σε κάποια κριτική, αλλά το βρίσκω εύλογο. Ας το κρίνει ο αναγνώστης.

Παρ' όλον ότι ο Scott άρχισε να εκδίδει βιβλία με απήχηση στο ευρύ κοινό εδώ και 45 χρόνια και παρ' όλον ότι θεωρείται ένας από τους πλέον αναφερόμενους συγγραφείς στον τομέα του, το αντίστοιχο ελληνικό κοινό τον γνωρίζει καθυστερημένα, ευτυχώς όμως εις διπλούν. Από σύμπτωση, τη χρονιά που μας πέρασε και σχεδόν συγχρόνως με το παρόν βιβλίο, εκδίδεται και το «Κυριαρχία και οι τέχνες της αντίστασης» από τον μικρό εκδοτικό οίκο της Θεσσαλονίκης «Ψηφίδες». Είναι και τα δύο εξαιρετικά στο περιεχόμενο, εύληπτα και άρτια μεταφρασμένα.

Οι προσεγγίσεις και τα συμπεράσματα σε

όλα τα βιβλία του Scott είναι αρκετά πρωτότυπα έως και αναπάντεχα. Αυτό, συνδυάζεται με ένα ύφος γραφής αρκετά λογοτεχνικό και — πολλές φορές — παιγνιώδες. Έτσι ο/η αναγνώστης/αναγνώστρια διαβάσει συχνά με ένα χαμόγελο έκπληξης, που κάνει το αναπάντεχο οικείο.

Στο συγκεκριμένο βιβλίο, με επίκεντρο τη Νοτιοανατολική Ασία και σε βάθος αιώνων, εξετάζει την ιστορία εκείνων που δραπέτευσαν από τις αυτοκρατορίες, τα κράτη και τα κρατίδια των πεδιάδων και των κοιλάδων για να αποφύγουν τους αβάσταχτους φόρους, τα δόσιμα, τις αγγαρείες, τη δουλεία, τη στρατολόγηση, τους πολέμους, τις διαταγές, τους λιμούς και τους λοιμούς. Με λίγα λόγια τη βία της εξουσίας, ωμής ή συστημικής, που είναι σύμφυτη με τις επιδιώξεις του κράτους και απορρέει από τη λειτουργία του. Με ακόμη πιο λίγα λόγια, για να αποφύγουν την υποτέλεια. Θεωρεί λοιπόν ο Scott ότι η έμφυτη αγάπη και η επιθυμία για ελευθερία και ανεξαρτησία αποτελέει ιστορικά ένα ισχυρότατο κίνητρο για τη δράση των ανθρώπων, ισχυρότερο ενίοτε από την υποτιθέμενη ασφάλεια και ευμάρεια που προσφέρει το κράτος. Καθώς η ελευθερία και η αυτονομία αποτελούν τα θεμέλια της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, δικαιολογείται, όπως λέει στην εισαγωγή του βιβλίου, ο χαρακτηρισμός της ιστορίας του ως «αναρχικής».

Ο Scott εισάγει στο βιβλίο του δύο γεωγραφικούς όρους: την «τριβή» (friction) του αναγλύφου (που εκφράζει τη δυσκολία πρόσβασης του κράτους σε μία περιοχή), γίνεται η «ζώνη καταφυγής» των δραπέτων, η οποία βρίσκεται στο περιθώριο του κράτους, το οποίο κατέχει τη «ζώνη ιδιοποίησης» ανθρώπων και προϊόντων. Οι φυγάδες πρέπει να αποσυρθούν σε μέρη που δύσκολα φτάνει το κράτος: οι φοροεισπράκτορες για την αρπαγή της σοδειάς, οι γραφειοκράτες για καταμέτρηση, τα στρατιωτικά αποσπάσματα που συνοδεύουν τους προηγούμενους για την ασφάλειά τους αλλά και για επιστράτευση και αιχμαλωσία δούλων, και οι δούλέμποροι. Τέτοιες περιοχές είναι τα

βουνά, αλλά και τα έλη, οι δαιδαλώδεις εκβολές των ποταμών, τα βάθη των δασών, καθώς και οι ψυχρές ή θερμές έρημοι σε άλλα μέρη του κόσμου. Γενικώς, όπου οι φυγάδες μπορούν να παραμείνουν αόρατοι. Και, ασφαλώς, εκεί όπου το κράτος όχι μόνο δεν μπορεί εύκολα να φτάσει, αλλά δεν έχει και πολλά πράγματα να εκμεταλλευτεί. Έτσι αφήνει τους φυγάδες στη (σχετική) ησυχία τους. Προτείνει λοιπόν ο Scott ότι οι ορεινές κοινότητες στην πλειονότητά τους δεν ήταν εκεί από πάντα, αλλά σχηματίστηκαν από διωκόμενους και αντιστακόμενους στο κράτος λαούς.

Αν ο στόχος τους ήταν η αποφυγή της υποτέλειας, τότε λογικά θα έπρεπε στο νέο περιβάλλον να διαμορφώσουν έναν διαφορετικό τρόπο ζωής, παραγωγής και κουλτούρας, έτσι ώστε όχι μόνο να μην εντοπίζονται εύκολα αλλά και να μην διολισθηθούν και πάλι σε αυτό από το οποίο δραπέτευσαν.

Στο υλικό επίπεδο της οργάνωσης των καλλιεργειών, τα κράτη των κοιλάδων και οι ορεινές κοινότητες έχουν διαφορετικές επιδιώξεις. Τα κράτη επιδιώκουν μεγάλες αποδόσεις, σοδειές εύκολα φορολογήσιμες και πλεονάσματα για το εμπόριο, για να τραφούν οι ελίτ, η γραφειοκρατία και οι επαγγελματικοί στρατοί. Προτιμούν τις αρδευόμενες μονοκαλλιέργειες των σιτηρών, διότι εκτός από τις μεγάλες αποδόσεις τα εξημερωμένα σιτηρά έχουν και μία άλλη πολύ χρήσιμη ιδιότητα: όλα τα φυτά της καλλιέργειας καρπίζουν σχεδόν συγχρόνως, πράγμα που είναι η χαρά του φοροεισπράκτορα: με μία και μόνη επίσκεψη στον αγρό καθορίζει φόρους και δόσιμα. Αντίθετα, οι ορεισίβιοι επιδίδονται στη λεγόμενη «γεωργία της απόδρασης»: προτιμούν να καλλιεργούν ποικιλία φυτών με ευρεία περίοδο συγκομιδής, επιδίδονται στην περιτροπική (ή περιφερόμενη, αν θέλετε) γεωργία, τότε εδώ και τότε εκεί, και έχουν ιδιαίτερη προτίμηση σε φυτά των οποίων το βρώσιμο μέρος είναι υπόγειο. Καταφέρνουν έτσι να κάνουν δύσκολα εντοπίσιμους τους αγρούς τους, ακόμα και

αόρατους. Ένας αγρός με πατάτες, για παράδειγμα, μπορεί να γίνει φαινομενικά ανυπόστατος αν κουρέψουν το υπέργειο μέρος όταν υποψιάζονται ότι θα εμφανιστούν οι φοροεισπράκτορες, και να ανακτηθεί ξανά μετά από λίγες εβδομάδες, όταν τα φυτά αναβλαστήσουν. Τις δε καλλιέργειες με φυτά που καρποφορούν για μεγάλο χρονικό διάστημα, ακόμη και αν ο φοροεισπράκτορας τις ανακαλύψει, θα βρει ένα μικρό μόνο μέρος της παραγωγής: το υπόλοιπο θα έχει ήδη καταναλωθεί ή θα εμφανιστεί αργότερα. Η περιφερόμενη γεωργία όχι μόνο δυσκολεύει τον εντοπισμό της φορολογήσιμης ύλης, αλλά και τον εντοπισμό των καλλιεργητών ως υποψήφιων δούλων ή στρατεύσιμων. Ουσιαστικά είναι περιφερόμενοι νομάδες. Στην ακραία περίπτωση, αν πειστούν πολύ παλινδρόμουν προς το κυνήγι και τη συλλογή τροφής από τη φύση. Εδώ η φορολόγηση είναι αδύνατη. Το λεγόμενο «τεκμαρτό εισόδημα» δεν είχε ακόμη εφευρεθεί.

Στο επίπεδο της κουλτούρας, των αξιών και της κοινωνικής δομής οι φυγάδες πρέπει να κάνουν αντίστοιχες προσαρμογές συμβατές με τις επιδιώξεις τους. Ένα πλήθος από ιστορικές μελέτες, γραπτές μαρτυρίες ταξιδιωτών και ιεραποστόλων, καθώς και έγγραφα της κρατικής και αργότερα της αποικιακής διοίκησης υποδεικνύουν ότι οι ορεινές κοινωνότητες στην πλειονότητά τους είχαν, άλλη περισσότερο και άλλη λιγότερο, σημαντικά στοιχεία εξισωτισμού. Δεν υπήρχε ισχυρή εσωτερική ιεραρχία, αν αποδεχόντουσαν αρχηγούς στη βάση κάποιων ικανοτήτων αυτοί ήταν ανακλητοί και οπωσδήποτε όχι βάσει κληρονομικής διαδοχής. Ήταν αρχηγοί που δεν μπορούσαν να διατάξουν αλλά μόνο να πείσουν. Και τους έβλεπαν με καχυποψία, ιδιαίτερα αν διαπραγματευόντουσαν με τα κράτη, διότι τότε υπήρχε ο κίνδυνος να διαφθαρούν. Οι ορεσίβιοι αντιπαθούσαν και απέφευγαν την ατομική ιδιοκτησία αλλά ευνοούσαν την κοινωνική, καλλιεργούσαν την ατομική αυτονομία, απέφευγαν την αποταμίευση αγαθών, που αν

υπήρχε ήταν εμφανής σε όλους, ώστε σε περίπτωση κρίσης να διατεθεί σε όλη την κοινότητα. Γενικά, προσπαθούσαν να μην επιτρέπουν τη συσσώρευση δύναμης και πλούτου σε μεμονωμένα άτομα, που θα μπορούσαν να τις μετατρέψουν σε πολιτική ισχύ. Επιπλέον, η σύσταση των κοινοτήτων, ήταν χαλαρή: αν κάποιος ήταν δυσареστημένος εύκολα μετακόμιζε σε άλλη κοινότητα. Εξάλλου, δεν είχε και πολλά να κουβαλήσει. Το ύψος της καθημερινότητας και των αξιών τους δεν θα μπορούσε πιο εύστοχα να περιγραφεί από αυτό που έγραψε με έκπληξη κάποιος γραφειοκράτης δασονόμος της αποικιακής διοίκησης όταν επισκέφτηκε μία από αυτές τις κοινωνίες: «δεν μπορείς εύκολα να διακρίνεις τον πλούσιο από τον φτωχό, όλοι φορούν τα ίδια ρούχα, μιλούν και συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο. Κανείς δεν υποκλίνεται στον άλλον...». Συνηθισμένος ο άμοιρος στη δική του κοινωνία, περίμενε να δει άρχοντες και υποτελείς.

Ωστόσο, μας λέει ο Scott, υπήρχε μία διαλεκτική σχέση αγάπης και μίσους μεταξύ των κρατών των πεδιάδων και των ορεινών κοινοτήτων. Η μία είχε ανάγκη την άλλη. Το κράτος λειτουργώντας ως μηχανισμός συγκέντρωσης υλικών και ανθρώπων προσπαθούσε να απορροφήσει, ή τουλάχιστον να κάνει φόρου υποτελείς τις ορεινές κοινωνίες. Και είχε επίσης ανάγκη τα προϊόντα των δασών και των ορέων: βότανα, ξυλεία, πολύτιμες πέτρες και άλλα. Οι ορεσίβιοι επίσης δεν είχαν αντίρρηση να αναπτύξουν ένα κάποιο εμπόριο, με την προϋπόθεση βέβαια πως αυτό δεν θα υπονομεύσει την ανεξαρτησία τους.

Κυρίως όμως, οι μεν είχαν ανάγκη τους δε για να διαμορφώσουν την (αντιθετική) τους ταυτότητά. Για την κυρίαρχη κουλτούρα των κρατών οι κάτοικοι των βουνών ήταν «βάρβαροι» ενώ οι ίδιοι πολιτισμένοι. Κάνοντας μία παρομοίωση με την τροφή, χαρακτήριζαν του υποτελείς στο κράτος «μαγειρεμένους» ενώ τους ορεσίβιους «ωμούς και ακατέργαστους». Όπως το φαγητό όταν μαγειρευτεί δεν μπορεί

να επανέλθει στην ωμή κατάσταση έτσι και οι πληθυσμοί των κρατών άπαξ και εκπολιτιστούν είναι αδύνατο να εκβαρβαριστούν. Αντίθετα, οι ακατέργαστοι βάρβαροι μπορεί μαγειρευόμενοι να αφομοιωθούν από τον «πολιτισμό». Με την έννοια αυτή για την κρατική κουλτούρα η κατάσταση του πολιτισμένου και του απολίτιστου διέπεται από μια αυστηρά γραμμική και μη αντιστρεπτή εξέλιξη από την «βαρβαρότητα» στον πολιτισμό. Όπου πολιτισμένος είναι ο υπήκοος που πληρώνει φόρους και υπακούει στους νόμους του κράτους και βάρβαρος ο ανυπάκουος των ακρατικών κοινοτήτων που προσπαθεί να παραμείνει ανεξάρτητος. Το κράτος αρνείται λοιπόν να παραδεχτεί ότι κάποιοι προσπαθούν να το σκάσουν και θεωρεί ότι οι βουνίσιοι ήταν πάντα εκεί, άγριοι και ξεροκέφαλοι αρνητές της προόδου. Και αγράμματοι. Για την κρατική κουλτούρα οι ορεοσίβιοι ήταν πάντα έτσι, αφού η πορεία της προόδου πηγαιίνει υποχρεωτικά από την αγραμματοσύνη στον εγγραμματισμό.

Ο Scott όμως πιστεύει το αντίθετο, και αυτή είναι μία από τις πιο ρηξικέλευθες προτάσεις του. Θεωρεί ότι μέσα στο πολιτισμικό οπλοστάσιο των φυγάδων, αυτό που επιρροσθετα θα προστατεύσει την ανεξαρτησία τους και θα αποτρέψει την παλινδρόμηση στις ιεραρχικές δομές είναι η εκούσια εγκατάλειψη του γραπτού λόγου. Τα γραπτά μένουν και περιορίζουν. Και οι όραπέτες θέλουν να αυξήσουν την πολιτισμική τους ευελιξία όχι μόνο κατασκευάζοντας από την αρχή την ιστορία, την ταυτότητα και την κοσμοθεωρία τους, αλλά και να την αλλάζουν κατά βούληση, έτσι όπως επιτάσσει η περιπλανώμενη ζωή τους. Κατά συνέπεια υιοθετούν την προφορικότητα έναντι της γραφής. Λέει κάπου ο Scott ότι η προφορικότητα διατηρεί μία φρεσκάδα. Αν την αποτυπώσεις στο χαρτί είναι σαν να της ρίχνεις συντηρητικό. Αποφάσισαν λοιπόν ανάλογα, και την απόφαση αυτή την πέρασαν με τον τρόπο τους στους μύθους: πολλές από αυτές τις φυλές πιστεύουν ότι είναι πρώην

| Στη γη της Zomia, στην νοτιοανατολική Ασία.

εγγράμματοι που κατά την πορεία τους προς τα βουνά έχασαν από κλοπή ή ατύχημα τη γραφή τους.

Ίσως σήμερα να φαίνεται ατυχής έως και αποκρουστική η σκόπιμη εγκατάλειψη της γραφής, αφού θυμίζει το κάψιμο των βιβλίων των αντιπάλων. Την Ιερά Εξέταση, τους vazí και το Fahrenheit 451. Θα πρέπει όμως να βάλουμε το ζήτημα στο σωστό χρόνο και χώρο. Αν σήμερα κάψουμε τα βιβλία θα ρίξουμε στην πυρά τα επιτεύγματα χιλιάδων χρόνων ποίησης και λογοτεχνίας και εκατοντάδων χρόνων επιστήμης. Τότε όμως η γραφή χρoσίμειυε κυρίως για τη γραφειοκρατία: το εμπόριο, τη φορολογία, τη στρατολόγηση, τους νόμους και τους κανόνες της κρατικής (ή αποικιοκρατικής) διοίκησης. Ουσιαστικά, όσμευε τους υποτελείς και καθόριζε ασφκτικά τη ζωή τους. «Με όεσαν στα στενά και τους κανόνες» λέει ο ποιητής. Και αυτός είναι ένας λόγος απέχθειας.

Ο Scott θίγει και ένα άλλο ζήτημα. Το κράτος από τη φύση του επιδιώκει την ομοιομορφία τόσο στο περιβάλλον όσο και στην ανθρώπινη σκέψη. Να μετράει, να κατατάσσει, να καταγράφει, να εξομοιώνει, να προσδιορίζει και να καθορίζει, δηλαδή να βάζει αυστηρά όρια. Να πειθαρχεί τη φύση και τους ανθρώπους στους δικούς του σκοπούς. Όπως ευνοεί την μονοκαλλιέργεια φυτών, τον τετραγωνισμό των πόλεων και την ισοπέδωση του τοπίου, έτσι καλλιεργεί και την ομοιομορφία στην ανθρώπινη κουλτούρα. Αυτό όμως έρχεται σε αντίθεση τόσο με τη φύση της Φύσης, όσο και με τη φύση του ανθρώπου, που αγαπούν ακριβώς το αντίθετο: την ποικιλομορφία, που είναι και ο μοχλός της εξέλιξης και η εγγύηση της

διατήρησης της ζωής. Το ζήτημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς ζωικά και φυτικά είδη, τοπία και οικοσυστήματα, γλώσσες, παραδόσεις και ανθρωπίνοι πολιτισμοί χάνονται με όλο και μεγαλύτερη ταχύτητα.

Στον επίλογο του βιβλίου του, ο Scott τονίζει με έμφαση πως ότι αναφέρει για την ιστορία των ορεσίβιων αλλά και τις δυνατότητες διαφυγής από το κράτος αφορά την περίοδο μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα. Έκτοτε, η τεχνολογία κυριολεκτικά και συμβολικά εξαφάνισε την «τριβή του αναγλύφου». Δρόμοι και γέφυρες, ευκολία μετακίνησης, κυρίως όμως οι τεχνολογίες του εξ αποστάσεως εντοπισμού και της επιτήρησης, με την έννοια του πανοπτικού, έχουν σχεδόν μηδενίσει τις «ζώνες καταφυγής». Καταλήγει στο, μάλλον απαισιόδοξο, συμπέρασμα ότι αν θέλουμε να διατηρήσουμε κάποια ψήγματα ελευθερίας η λύση πλέον δεν είναι η απόδραση αλλά η εξημέρωση του κράτους-Λεβιάθαν. Η απαισιοδοξία αυτή αμβλύνεται αν κάποιος λάβει υπόψη του και τα υπόλοιπα βιβλία του συγγραφέα που υποδεικνύουν ότι, ακόμα και έτσι, οι παγιδευμένοι υποτελείς ποτέ και πουθενά στην ιστορία δεν παραιτήθηκαν από την αναζήτηση της ελευθερίας και της ισότητας. Δεν καταθέτουν «τα όπλα των αδυνάμων», υιοθετούν την «καθημερινή αντίσταση», αυτή δηλαδή που προσπαθεί δυσδιάκριτη να περάσει κάτω από τα ραντάρ του κράτους για να αποφύγει την τιμωρία. Ο Scott μας λέει πως ότι και να κάνει η εξουσία η διάθεση αντίστασης δεν ξεριζώνεται, ενώ πολλές φορές, έχει και κάποιο αποτέλεσμα. Έστω και σαν «προπόνηση», μέχρι να βρεθεί η χαραμάδα.

► Διαβάστε

Η τέχνη του να μην κυβερνιάσαι. Μία αναρχική ιστορία της ορεινής Νοτιοανατολικής Ασίας, James C. Scott/Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2024

ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ

Ευρωπαϊκά και Εθνικά Μονοπάτια

Της Ήβης Αδάμακοπούλου

Πολύ ωραία νέα για τον εορτασμό των 50 χρόνων του Ε6 και την προσπάθεια αναζωπύρωσης του ενδιαφέροντος για τα μονοπάτια! Είναι σημαντικό να γίνονται τέτοιες δράσεις για να αναδειχθεί η αξία αυτών των διαδρομών.

Ευρωπαϊκά Μονοπάτια: πεζοπορικές διαδρομές μεγάλων αποστάσεων, το Ε4 και Ε6 στην Ελλάδα.

Μερικά από τα 12 Ευρωπαϊκά μονοπάτια:

- Ε1 | 7.000 χλμ. | Νορβηγία, Σουηδία, Δανία, Γερμανία, Ελβετία, Ιταλία.
- Ε2 | 4.850 χλμ. | Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ολλανδία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Γαλλία.
- Ε3 | 6.950 χλμ. | Πορτογαλία, Ισπανία, Γαλλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Γερμανία, Τσεχία, Πολωνία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Τουρκία.
- Ε4 | 10.000 χλμ. | Πορτογαλία, Ισπανία, Γαλλία, Ελβετία, Γερμανία, Αυστρία, Ουγγαρία, Ρουμανία, Σερβία, Βουλγαρία, Ελλάδα, Κύπρος.
- Ε6 | 6.300 χλμ. | Φινλανδία, Σουηδία, Δανία, Γερμανία, Αυστρία, Σλοβενία, Κροατία, Ελλάδα, Τουρκία.
- Ε9 | 5.000 χλμ. | Πορτογαλία, Ισπανία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Βέλγιο, Ολλανδία, Γερμανία, Πολωνία, Λιθουανία, Λετονία, Εσθονία.

Μερικά παραδείγματα πέρα από τα Ευρωπαϊκά μονοπάτια

- Νεπάλ: Κύκλος της Αναπούρνα.
- Τουρκία: Λυκιακό Μονοπάτι. Ιστορία και φύση μαζί.
- ΗΠΑ: Continental Divide Trail. Μια πραγματικά επική διαδρομή με απόσταση 5.000 χιλιομέτρων.

Η πεζοπορία μεγάλων αποστάσεων αναφέρεται σε πεζοπορικές διαδρομές που απαιτούν εβδομάδες ή και μήνες για να ολοκληρωθούν.

Τα Ευρωπαϊκά μονοπάτια μεγάλων αποστάσεων, γνωστά και ως E-paths, αποτελούν ένα εκτεταμένο δίκτυο πεζοπορικών διαδρομών που διασχίζουν την ευρωπαϊκή ήπειρο, συνδέοντας τις ευρωπαϊκές χώρες μεταξύ τους.

Η δημιουργία τους επιβλέπεται διαχρονικά από την Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Πεζοπόρων (ERA) — European Hiking Federation, έναν οργανισμό που έχει ως όραμα να φέρει κοντά τους λαούς της Ευρώπης μέσω των μονοπατιών, προάγοντας την πεζοπορία και ενισχύοντας την ευρωπαϊκή ενότητα.

Αυτά τα μονοπάτια συχνά ενσωματώνουν

Hiking in Greece: Long distance trails and paths

- waymarked path network
- hiking paths (unmarked or partly marked)
- European Long Distance Trails
- National Long Distance Trails
- Other Long Distance Trails

- European Long Distance Trails E4 / E6
- National Long Distance Trails
- Corfu Trail
- Mainalon Trail
- Andros route
- Epirus Trail
- Naxos Strada
- Pilon Trail
- Ursa Trail
- Rodopi - Nestos Trail

ήδη υπάρχουσες εθνικές και τοπικές διαδρομές, δημιουργώντας έτσι ένα ευρύ και ποικίλο πλέγμα επιλογών για τους πεζοπόρους.

Οι βασικές οδηγίες (σε περίληψη) που θεσπίστηκαν το 1983 από την ERA και την ΕΟΟΑ για την χάραξη των Ευρωπαϊκών Μονοπατιών:

- 1) Τα ευρωπαϊκά μονοπάτια ακολουθούν υπαρκτά εύβια μονοπάτια ή μουλαρόδρομους, χωματόδρομους, δασικούς δρόμους
- 2) Η σηματοδότηση των ευρωπαϊκών μονοπατιών είναι αμφίδρομος και το ίδιο πυκνή και προς τις δύο κατευθύνσεις.
- 3) Τα σήματα που χρησιμοποιούνται είναι: μεταλλικά σήματα από αλουμίνιο 16x16 εκ. για τα δέντρα, μεταλλικά σήματα διπλής όψευς με κολάρα για στερέωση σε σωλήνες και χρώματα. Τα χρώματα χρησιμοποιούνται σε βράχους, μεγάλες πέτρες, τοίχους και δέντρα.
- 4) Η χάραξη πρέπει να γίνεται με τρόπο ώστε οι ορειβάτες μετά από διαδρομές 6 έως 8 ωρών (24 έως 30 χιλιόμετρα) να βρίσκουν κατάλυμα για να κοιμηθούν.
- 5) Οι αλλαγές κατευθύνσεων σε διακλαώσεις και διασταυρώσεις πρέπει να σημαδεύονται και με προειδοποιητικά σήματα.

Ο κύριος σκοπός των E-paths είναι ο σχεδιασμός ενός εκτεταμένου δικτύου που θα επιτρέπει στους πεζοπόρους να μετακινούνται με τα πόδια, όπως οι πρόγονοί μας. Πλέον, δεν είναι ανάγκη, αλλά κυρίως αναζήτηση για έναν βιώσιμο τρόπο μετακίνησης που επιτρέπει να γνωρίσει κανείς σε βάθος διαφορετικά οικοσυστήματα, ιστορικές περιοχές και ζωντανές τοπικές κοινότητες.

Ανάμεσα στα πιο γνωστά ευρωπαϊκά μονοπάτια συγκαταλέγονται το E4, το οποίο ξεκινά από την Ισπανία και φτάνει μέχρι την Κύπρο, διασχίζοντας την Ελλάδα από βορρά προς νότο, και το E6, που συνδέει τη Φινλανδία με την Ελλάδα, διατρέχοντας την ηπειρωτική χώρα από την Ηγουμενίτσα μέχρι την Αλεξανδρούπολη.

Η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Πεζοπόρων (ERA) διασφαλίζει ένα επίπεδο οργάνωσης και ποιότητας, με τη δημιουργία πανευρωπαϊκών κανόνων και οδηγιών που καθιστούν τα Ευρωπαϊκά μονοπάτια ένα ισχυρό brand, αναγνωρίσιμο για πεζοπόρους σε όλη την Ευρώπη, και τις διαδρομές αυτές αξιόπιστες για όσους τις περπατούν.

Στην Ελλάδα, παράλληλα με τα ευρωπαϊκά μονοπάτια, αναπτύχθηκε και ένα δίκτυο εθνικών μονοπατιών με στόχο τη σύνδεση των ελληνικών βουνών και την ανάδειξη της φυσικής ομορφιάς και της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας.

Έχουν σχεδιαστεί περίπου 19 εθνικά μονοπάτια, τα οποία θα συνέδεαν μεταξύ τους το E4 και το E6, και βρίσκονται σε διάφορα στάδια υλοποίησης και σηματοδότησης.

Ο ρόλος των τοπικών ορειβατικών σωματείων υπήρξε διαχρονικά σημαντικός στον αρχικό σχεδιασμό, τη χάραξη, την ανάπτυξη, αλλά και τη συντήρηση αυτών των διαδρομών.

Πλέον, όμως, αυτά τα μονοπάτια έχουν περιέλθει σε κάποια σχετική παρακμή. Συντηρείται κάπως το E4 της Κρήτης και της Πελοποννήσου, καθώς και τμήματα του E4 στον Όλυμπο. Το E6 παραμένει ενεργό στο κομμάτι της Βάλιας Κάλντας και του Αρκουορέματος. Από τα Εθνικά Μονοπάτια υπάρχουν τμήματα του 32 και του 33 στην Πελοπόννησο, ενώ το 02 γνωρίζει ξανά κάποια αναγνώριση.

Φέτος διοργανώνεται, με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Πεζοπόρων (ERA) και ταυτόχρονα με την Πανελλήνια Ορειβατική Συνάντηση, ο εορτασμός των 50 χρόνων από την «ίδρυση» του E6. Ελπίζουμε ότι με τις δράσεις μας θα δούμε μια αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος και των προσπαθειών για τη συντήρηση του δικτύου μονοπατιών του E6, αλλά και του E4 στην Ελλάδα.

* Χάρτης: Hiking in Greece: long distance trails and paths, εκδόσεις Ανάβαση, για τον ΕΟΤ.

Η ιστορία των αυτόνομων περιβαλλοντικών αγώνων στον νομό Μαγνησίας

Του Βαγγέλη Τσέτσα

Τον χειμώνα που μας πέρασε βρεθήκαμε προσκεκλημένοι για μία παρουσίαση του περιοδικού στις Σταγιάτες του Πηλίου. Το συγκεκριμένο χωριό, 11 χιλιόμετρα έξω από τον Βόλο, σκαρφαλωμένο ανάμεσα στα τουριστικά χωριά της Πορταριάς και της Μακρυνίτσας, εδώ και πολλά χρόνια αποτελεί τον τόπο ενός ανυποχώρητου αγώνα για την υπεράσπιση των πηγών του, αλλά και μίας συνολικότερης προσπάθειας τα καθημερινά ζητήματα του χωριού να συζητιούνται και να αναζητούνται λύσεις σε αυτά με έναν αυτοοργανωμένο και συλλογικό τρόπο, μέσα από τακτικές ανοιχτές συνελεύσεις. Εκείνο το απόγευμα, στη συζήτηση που ακολούθησε την παρουσίαση, αισθανθήκαμε ότι οι άνθρωποι του χωριού, αλλά και όσοι και όσες βρεθήκανε εκεί από τα γύρω χωριά (όπως την Κερασιά) και την πόλη του Βόλου, είχαν έναν δικό τους κώδικα και μία ζεστασιά στις μεταξύ τους συνομιλίες, τα οποία προέκυπταν μέσα από τα κοινά βιώματα και τις σχέσεις που είχαν αναπτύξει εδώ και δεκαετίες στο πλαίσιο των αυτόνομων περιβαλλοντικών αγώνων που είχαν εκδηλωθεί στον νομό Μαγνησίας. Κάπως έτσι προέκυψε η ιδέα να σκαλίσουμε αυτήν την ιστορία. Όταν κάναμε τις πρώτες επαφές για την έρευνά μας μάθαμε ότι ήδη κάποιος κόσμος της πόλης είχε αρχίσει να κάνει μία παρόμοια δουλειά, να προσπαθεί να συγκεντρώσει και να εμπλουτίσει το ήδη υπάρχον αρχειακό υλικό από αυτούς τους αγώνες, με αφορμή το αρχείο του ερασιτέχνη φωτογράφου Νικόλαου Ρίζου που έφτασε στα χέρια τους και ο οποίος μέσα από τον φακό του για πολλά χρόνια αποτύπωνε την την κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ιστορία του Βόλου. Ο Βαγγέλης Γαλανόπουλος και ο Στάθης Χαλασάρας, δύο από τους ανθρώπους που συμμετέχουν σε αυτήν την ομάδα, ξέκλεψαν λίγο χρόνο από αυτήν την κοπιαστική δουλειά που βρίσκεται σε εξέλιξη, και μας μίλησαν για τους αυτόνομους περιβαλλοντικούς αγώνες στην Μαγνησία όπως τους βίωσαν προσωπικά.

Η δημιουργία της Οικολογικής Κίνησης Βόλου

Η Οικολογική Κίνηση Βόλου δημιουργείται το 1985 και αποτελεί την πολιτική έκφραση μίας διάθεσης για δραστηριοποίηση πάνω σε περιβαλλοντικά ζητήματα, σε μία εξωθεσμική και κινηματική κατεύθυνση. «Εμπνευστήκαμε από το πράσινο κίνημα στην Ευρώπη που εκείνη την εποχή είχε ένα ισχυρό πολιτικό χαρακτήρα και ένα αντιπυρηνικό περιεχόμενο», θυμάται ο Βαγγέλης Γαλανόπουλος. «Το κίνημα στην Γερμανία δεν ήταν μονοθεματικό. Έβαζε θέματα οργάνωσης της κοινωνίας. Μια κοινωνία φιλελεύθερη και όχι μια κοινωνία σαν τα πυρηνικά εργοστάσια, συγκεντρωτική, αυταρχική. Έλεγε ότι ένα πυρηνικό εργοστάσιο αντανάκλα και την κοινωνία και το κράτος. Μετά το Τσερνομπίλ αρκετός κόσμος έβρισκε σε αυτήν την θεωρία αντίδοτο».

Την θεωρία της πολιτικής οικολογίας θα την παρουσιάσει στην Ελλάδα αρχικά η Οικολογική Κίνηση Θεσσαλονίκης. Ο Βαγγέλης θυμάται ένα σύνθημα αυτής της συλλογικότητας που τους είχε επηρεάσει, «η κοινωνία της μόλυνσης δεν καθαρίζεται, ανατρέπεται». «Τότε υπήρχε ο Μπούκτσιν από την Αμερική ο οποίος μιλούσε για την αναρχική οικολογία, για την οργάνωση της κοινωνίας μέσα από κοινότητες... Όλα αυτά έπαιξαν σημαντικό ρόλο για να δημιουργήσουμε την ομάδα και για να οδηγη-

θούμε προς τον καθαρά κινηματικό χαρακτήρα της οικολογίας», μας λέει. Η διάσπαση του αντιπυρηνικού κινήματος στην Γερμανία ανάμεσα στους λεγόμενους «θεμελιακούς» (που παρέμειναν κινηματικοί) και των «ρεαλιστών» (που μπήκαν στο κοινοβούλιο) θα επηρεάσει και τις συζητήσεις στο εσωτερικό του εγχώριου οικολογικού κινήματος. Η Οικολογική Κίνηση Βόλου θα κρατήσει κινηματικό χαρακτήρα σε αντίθεση με την κυρίαρχη τάση στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη¹.

Το εργοστάσιο της ΑΓΕΤ κερνάει θάνατο

Στην αρχή των συνεντεύξεων ρωτάμε τους συνομιλητές μας να μας στοιχειολογήσουν τους περιβαλλοντικούς αγώνες των προηγούμενων δεκαετιών. Μας αναφέρουν τους αγώνες για την μόλυνση της ατμόσφαιρας από την ΑΓΕΤ (βλ. φωτό σελ. 80), τον Παγασπτικό, τον Κραυσίδωνα, τα νερά των πηγών του Πηλίου. Είναι κωμικό και τραγικό συνάμα, οι αγώνες της δεκαετίας του '80 και του '90 να αφορούν τα ίδια ζητήματα που απασχολούν και σήμερα.

Κάπου στα μέσα της δεκαετίας του '80, προτού ακόμα δημιουργηθεί η Οικολογική Κίνηση, η ΑΓΕΤ αποφασίζει να αυξήσει την παραγωγή της και προφανώς και το μέγεθος του εργοστασίου της. «Παλαιότερα η σκόνη στην πόλη κάλυπτε τις κεραμοσκεπές, άλλαζαν χρώμα από το τσιμέντο. Δεν έπεφτε μόνο στα κεραμίδια αλλά και στα πνευμόνια, είχαμε πάρα πολλές πνευμονοκονιάσεις στις μικρές ηλικίες», λέει ο Βαγγέλης Γαλανόπουλος. Μία σύγκρουση πρωτόγνωρη για την εποχή θα λάβει χώρα το 1986 όταν οι Χημικοί Μηχανικοί του ΤΕΕ θα οργανώσουν μία εκδήλωση στον Βόλο, πανελλαδικής εμβέλειας, για την ανάπτυξη της τσιμεντοβιομηχανίας. «Αυτό εμείς το θεωρήσαμε απαράδεκτο, κυκλοφορήσαμε αφίσες που έλεγαν ότι στο σπίτι του κρεμασμένου δεν μιλάνε για σκοινί και μπουκάρουμε μέσα στην αίθουσα καμιά 40αριά άτομα. Σηκώσαμε πανό, δεν αφήσαμε τους επισήμους να μιλήσουν και έγινε μία μάχη σώμα με σώμα, έντονο ξύλο, για να μας

1. Από το 1984 μέχρι το 1992 η Οικολογική Κίνηση Βόλου θα εκδώσει το περιοδικό «Περί ανέμων και υδάτων και όχι μόνο», το οποίο θα κυκλοφορήσει 9 τεύχη. Τα πρώτα του, είναι χειρόγραφα. Κάποια από αυτά είναι ψηφιοποιημένα και μπορείτε να τα βρείτε στο Ελευθεριακό Ψηφιακό Αρχείο (libertarianarchive.gr/archive/item/18419). Από το 1992 μέχρι το 1995 θα κυκλοφορήσει ο «Μίτος», μία εφημερίδα σε σχήμα tabloid. Η Κίνηση πέρα από ζητήματα περιβαλλοντικά ή σχετικά με την πυρηνική ενέργεια θα οργανώσει εκδηλώσεις για τους αντιρροπιστές συνείδησης και για τον αντιτρομοκρατικό νόμο της εποχής. Όλα τα χρόνια της ύπαρξής της στεγάζεται σε χώρους που της παραχωρούν άνθρωποι της πόλης, οι οποίοι αναγνωρίζουν την πολιτική δουλειά που κάνει.

πετάξουν έξω από τον χώρο και να γίνει η εκδήλωση», θυμάται ο Βαγγέλης.

Ο αγώνας υπεράσπισης του Κραυσίδωνα

Η αερορύπνωση στον Βόλο δεν προκαλείται μόνο από τη λειτουργία του εργοστασίου της ΑΓΕΤ αλλά και από τις νταλίκες και τα βυτία που πηγαиноέρχονται στο τσιμεντάδικο και στο εργοστάσιο της BP το οποίο τότε, πριν την περαιτέρω χωροταξική επέκταση της πόλης, βρισκόταν στα όριά της. Όλα αυτά τα οχήματα περνούσαν μέσα από την πόλη και τον Ιούνιο του 1988 ανακοινώνεται το σχέδιο επικάλυψης ενός από τα ποτάμια που διέρχονταν μέσα από αυτήν, του Κραυσίδωνα, με σκοπό την κατασκευή από πάνω του αυτοκινητόδρομου.² Το ποτάμι τυπικά αποτελεί το διοικητικό όριο μεταξύ δύο Δήμων, του Βόλου και της Ν. Ιωνίας. Ουσιαστικά, ωστόσο, είναι

πλήρως ταυτισμένο με την καθημερινότητα των προσφύγων της Ν. Ιωνίας. «Από την πλευρά εκείνη οι πρόσφυγες τον χώρο αυτόν τον είχαν σαν την παραλία τους. Εκεί έπαιρναν ανάσα γιατί τα σπίτια τους συνόρευαν με ένα μεγάλο μέρος του ποταμιού», μας λέει ο Στάθης Χαλαστάρης. «Αυτοί ήταν πιο ευαίσθητοποιημένοι, πιο προσοδευτικοί. Ήταν το πρώτο πλυντήριο που είχαν οι κάτοικοι της περιοχής μετά το '22 που ήρθαν εδώ, όπως γίνονταν την εποχή εκείνη. Και αργότερα τα παιδιά τους έπαιζαν και μεγάλωσαν εκεί μέσα».

Ένα βράδυ του Ιουνίου του 1988, άτομα από την Οικολογική Κίνηση που μοιράζουν στην περιοχή μία ανακοίνωση για την κοπή 700 δένδρων που απαιτούνταν για να γίνει η επικάλυψη του ποταμιού, θα συναντήσουν στην αυλή ενός σπιτιού κάποιους ακόμα ανθρώπους της περιοχής οι οποίοι έχουν μαζευτεί και συζητούν για την οργάνωση των αντιστάσεων τους. Έτσι ξεκινάει μία γνωριμία και μία δυνατή συνεργασία γύρω από την υπόθεση υπεράσπισης του Κραυσίδωνα. Οι πρώτες κινήσεις είναι διερευνητικές σχετικά με τη θέση των τοπικών φορέων και των δημάρχων της πόλης για το ζήτημα. Οι δύο δήμαρχοι — της Ν. Ιωνίας και του Βόλου—, άνθρωποι προσοδευ-

2. Ένα από τα πρώτα πανό που θα εμφανιστούν στις κινητοποιήσεις λέει «Όχι στην αθηνοποίηση της πόλης μας». Αναφέρεται στο αρνητικό παράδειγμα της επικάλυψης του ποταμού Κηφισού στην Αθήνα για την δημιουργία της προέκτασης της εθνικής οδού, για τις συνέπειες του οποίου κατά καιρούς γίνεται λόγος μέχρι σήμερα.

τικοί όπως μας τους χαρακτηρίζουν οι συνομιλητές μας, αιφνιδιάζονται καθώς θεωρούν ότι η σχετική απόφαση έχει παρθεί εδώ και χρόνια και το θέμα θεωρείται λήξαν. Ωστόσο η έρευνα των ανθρώπων που αντιδρούν στο έργο θα αποκαλύψει ότι αυτό θα ανέτρεπε όλα τα υδραυλικά δεδομένα της περιοχής. Επρόκειτο για ένα ποτάμι σχεδόν 3 χιλιομέτρων μέσα στην πόλη και απαιτούνταν σχετικά έργα για να διασφαλιστεί αυτή από πλημμύρες, όπως και να γίνουν έργα ορεινής υδρονομίας ψηλά στο Πήλιο απ' όπου πηγάζει. Υπό το βάρος αυτών των πληροφοριών συλλέγονται υπογραφές, βγαίνουν στα τοπικά ραδιόφωνα και τριγυρνούν στις γειτονιές στήνοντας ενημερωτικές εκδηλώσεις. Δημιουργείται ο Σύλλογος Φίλων του Κραυσίδωνα, ο οποίος προτείνει την κατασκευή περιφερειακού δρόμου εκτός της πόλης και ανάπλαση του Κραυσίδωνα και της παρόχθιας περιοχής σε γραμμικό πάρκο μήκους 3χλμ. Η κοινωνική πίεση που δημιουργείται έχει τα πρώτα της αποτελέσματα στον Δήμο της Ν. Ιωνίας, ο οποίος τον Αύγουστο του 1988 αλλάζει στάση και θα ταχθεί κατά του έργου. Η αλλαγή της δημοτικής αρχής την επόμενη χρονιά δεν θα αλλάξει και την στάση της. Αντιθέτως τον Μάιο του 1990 ο Δήμος θα καταθέσει συγκεκριμένη πρόταση ανάπλασης της παραποτάμιας περιοχής. «Την εποχή εκείνη αυτή η πρόταση στριμώχνει κάπως όλους όσους ήθελαν να γίνει το έργο», θυμάται ο Στάθης.

Στις 27 Ιουνίου του 1990, πριν ακόμα χαράξει ο ήλιος, συνεργεία συνοδευόμενα από ΜΑΤ εισβάλλουν στην κοίτη του ποταμού και αρχίζουν να κόβουν δένδρα. Ο κόσμος της περιοχής ενημερώνεται μέσα από ένα δίκτυο επικοινωνίας που είχε δημιουργηθεί, και ακολουθούν εκτεταμένα επεισόδια. Τα ραδιόφωνα της πόλης — οι παραγωγοί τους είχαν ήδη πάρει ξεκάθαρη θέση εναντίον του έργου — εκπέμπουν εκείνο το ηρωικό και καλούν κόσμο να κατέβει στο ποτάμι. Η κατάσταση που διαμορφώνεται είναι τόσο βίαιη και πρωτόγνωρη για την πόλη

που το πολιτικό της βάρος δεν μπορεί να το σηκώσει ο δήμαρχος Βόλου Κουμπούρης, ο οποίος φαίνεται να υποχωρεί. «Έρχεται ο δήμαρχος εκεί και λέει ότι αυτά τα έργα γίνονται ψήνοντας αρνιά και γλεντώντας, όχι με τα ΜΑΤ. Με άλλα λόγια δεν άντεξε όσα έγιναν και έπειτα πήρε απόφαση ενάντια στο έργο», λέει ο Στάθης Χαλαστάρης. «Ο Δήμος Βόλου πάντα ήθελε αυτός ο χώρος να γίνει δρόμος. Αλλά το πιο ανεπίτρεπτο για μένα, ήταν ο ρατσισμός που έδειχνε απέναντι στον κόσμο της Ν. Ιωνίας που ήταν πρόσφυγες. Σε αυτόν τον συνοικισμό έμεναν άνθρωποι που ήρθαν από κάπου μακριά, τους εγκαταστήσαμε πέραν του Κραυσίδωνα όπως λέει και η ιστορία, τους αραδιάσαμε μέσα σε 20 τ.μ. τον καθένα και δεν μας ενδιέφεραν».

Στον αγώνα θα εμπλακούν πέρα από τους Φίλους του Κραυσίδωνα, η Οικολογική Κίνηση Βόλου, η Εταιρεία Περιβάλλοντος και η Περιβαλλοντική Πρωτοβουλία. Σταδιακά, οι διάφοροι τοπικοί φορείς θα μετατοπιστούν στη θέση τους σχετικά με την αναγκαιότητα του έργου. Το 1993 θα κατατεθεί αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για την ανάπλαση της περιοχής που αναφέρεται σε παρόχθιους δρόμους με τους οποίους θα ενοποιηθεί το ποτάμι, να μην είναι διαμπερής η κυκλοφορία ώστε να δοθεί χώρος στον κόσμο κ.τ.λ. Όλες αυτές οι διαδικασίες γίνονται μέσα από ανοιχτές συνελεύσεις είτε στην γειτονιά της Ν. Ιωνίας, είτε στο δημαρχείο. «Όταν εγκρίθηκε η απόφαση για την ανάπλαση, οι παρόχθιοι κάτοικοι από την πλευρά της Ν. Ιωνίας, προκειμένου να γίνει πιο ανθρώπινος ο χώρος, δέχτηκαν τη μείωση του συντελεστή δόμησης κατά δύο ορόφους. Πρακτικά σημαίνει ότι ο καθένας από τους κατοίκους της περιοχής έχασε ένα πολύ σημαντικό περιουσιακό στοιχείο», λέει ο Στάθης.

Από την μεριά της Ν. Ιωνίας δημιουργούνται δύο πεζοδρόμημένα τμήματα, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο από την μεριά του Δήμου Βόλου ο οποίος συνεχίζει να προσπαθεί να υλοποιήσει μέρος του αρχικού σχεδίου θέλοντας

οι δύο παρόχθιοι δρόμοι, η Καραμπατζάκη και η Ζάχου να μετατραπούν σε εσωτερικό περιφερειακό δακτύλιο. «Δημιουργείται ένας πυρήνας ανθρώπων, όπου είμαστε και εμείς μέσα, και μαζί με τους κατοίκους της οδού Ζάχου προσπαθούμε να ανατρέψουμε την απόφαση του Δήμου Βόλου. Δεν τα καταφέρνουμε και εδώ δημιουργείται ένα ζήτημα μεταξύ των πολιτών. Οι άνθρωποι από την μεριά του Βόλου πίεζαν και έλεγαν γιατί να έχουμε εμείς κυκλοφορία και να μην έχουνε και οι απέναντι, αντί να πουν το αντίθετο. Αντί να συνεχίσουμε να παλεύουμε σαν συλλογικότητα Φίλων του Κραυσίδωνα, προσπαθούσαμε να τους πείσουμε ότι δεν είναι θέμα να καταστρέψεις αυτό που έγινε απέναντι, αλλά να γίνει το ίδιο και σε εσένα».

Το 2017 έρχεται σαν θέμα από τον ενιαίο πια Δήμο Βόλου η αυτοκινητοδρόμηση της οδού Καραμπατζάκη. Ένας δεύτερος κύκλος αγώνα ξεκινάει. «Η δημοτική αρχή, ενώ περίμενε ότι μέσα σε 1-2 βδομάδες θα είχε κάνει την περιβόητη διάνοιξη, της πήρε 5 χρόνια περίπου», λέει ο Στάθης. Όμως τώρα, σε σχέση με τον αγώνα που διεξήχθη στα τέλη του '80 και στις αρχές του '90 υπάρχει μία πολύ σημαντική διαφορά. «Η περιοχή έχει αλλάξει ριζικά, έχουν γίνει πολυκατοικίες με άτομα που τους λες καλημέρα και τρομάζουν. Δεν αγαπούν τον χώρο, δεν τον έχουν βιώσει και δεν τους ενδιαφέρει». Συνεργεία του Δήμου τον Νοέμβριο εκείνης της χρονιάς επιχειρούν επανειλημμένως

να ξηλώσουν τα πεζοδρόμημένα κομμάτια του δρόμου, προκαλώντας αντιδράσεις των κατοίκων. «Μία συγκλονιστική στιγμή τότε ήταν η εικόνα ενός παππού ο οποίος πήρε το μυστρί, κάθισε και κολλούσε τις πλάκες που είχε σπάσει το κομπρεσέρ. Αυτός ο άνθρωπος, ο οποίος είχε ζήσει 25-30 χρόνια σε αυτόν τον χώρο, τον αντιλαμβάνονταν αλλιώς» (βλ. φωτό).

Σήμερα η αρχική μελέτη του 1990 έχει εμπλουτιστεί από μία πρωτοβουλία του τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, το οποίο έχει ξεκινήσει μία προσπάθεια καταγραφής όλου αυτού του αγώνα για την υπεράσπιση του Κραυσίδωνα και μπορεί κανείς να ακούσει τα σχετικά ηχητικά κάνοντας έναν περίπατο στην περιοχή. Το τμήμα Αρχιτεκτονικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας ζήτησε από τους ανθρώπους της πόλης, μέσα από μία συμμετοχική διαδικασία, να σχεδιάσει το ποτάμι όπως το φαντάζεται. «Σκοπός να υπάρξει μία έτοιμη μελέτη για το μέλλον καθώς δεν μπορεί να δοθεί σε αυτόν τον δήμαρχο που έχουμε τώρα. Απέχει πάρα πολύ από το να αντιληφθεί τί σημαίνει βιώσιμη πόλη, να βρίσκεισαι με τους ανθρώπους και να μιλάς χωρίς να κινδυνεύεις να σε χτυπήσει κάποιο αυτοκίνητο», λέει ο Στάθης Χαλαστάρης.

Ο Παγασπητικός δηλητηριάζεται

Τα απόβλητα της βιομηχανικής ζώνης της Λάρισας χύνονται στον Παγασπητικό μέσω της σήραγγας της Κάρλας, δημιουργώντας ένα

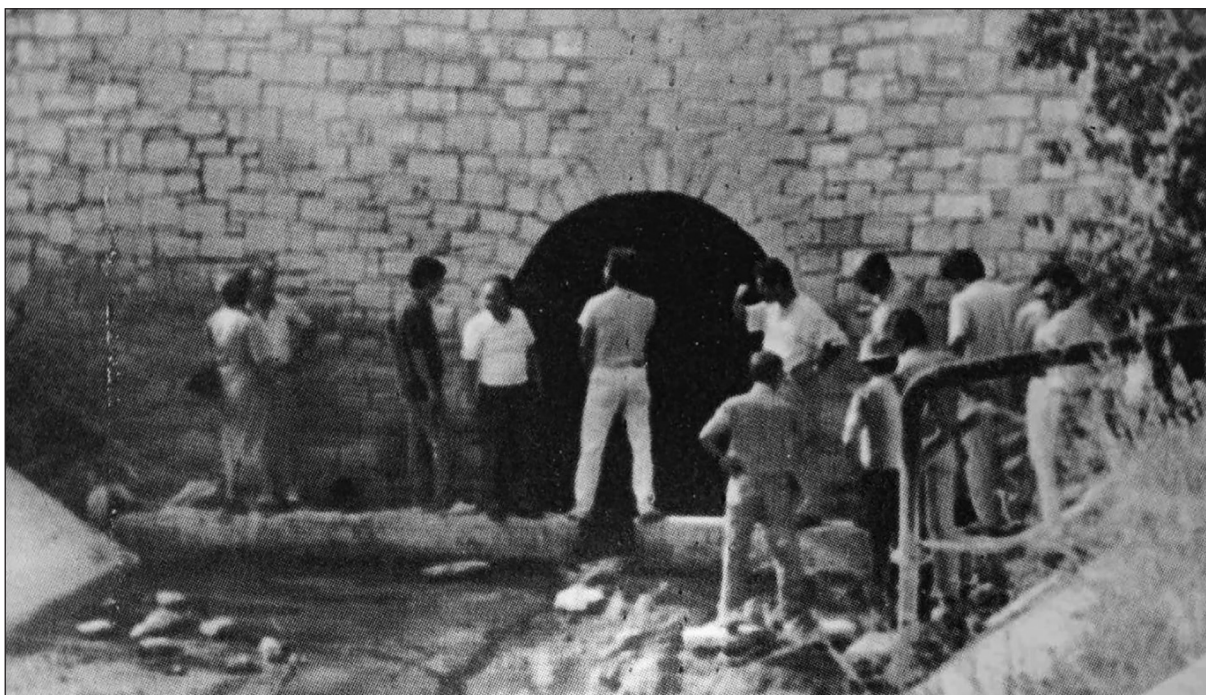

τεράστιο πρόβλημα. Είμαστε στην εποχή της αχυροκυτταρίνης, απόβλητο κυρίως του εργοστασίου παραγωγής οινόπνεύματος. Η κατάσταση επιδεινώνεται και από το γεγονός ότι στην πόλη του Βόλου δεν υπήρχε αποχετευτικό σύστημα. Γίνονται διάφορες θεσμικές συσκέψεις στις οποίες προσπαθεί να παρέμβει και η Κίνηση χωρίς να τους δίνεται ο λόγος. «Ενεργοποιηθήκαμε και εμείς με διαδηλώσεις και με κουβέντες σε ανοιχτούς χώρους. Τους καλέσαμε όλους, ακόμα και τον Δήμο, να κάνουμε μία συμβολική ενέργεια και να σφραγίσουμε στην σήραγγα της Κάρλας», λέει ο Βαγγέλης Γαλανόπουλος. Η πρόταση δεν γίνεται αποδεκτή. Τότε εκατοντάδες κόσμος θα κινηθεί αυτόνομα με τα αυτοκίνητά του, κουβαλώντας οικοδομικά υλικά και θα σφραγίσει σε μία συμβολική κίνηση την σήραγγα (βλ. φωτο). Μία κίνηση που προκάλεσε μεγάλο σούσουρο και αποτελεί κομβικό σημείο στην μετέπειτα πορεία της Οικολογικής Κίνησης.

Ο πρώτος αγώνας για τις πηγές του Πηλίου

Στο Πουρί, ένα χωριό στις ανατολικές πλαγιές του Πηλίου, το 1992 όθθηκε ο πρώτος αγώνας

για την υπεράσπιση των νερών του βουνού. Η Νομαρχία, σε συνεργασία με τον Δήμο Βόλου, θέλησαν να πάρουν το νερό από τις πηγές της «Λαγωνίκας» και να το μεταφέρουν στον Βόλο, καθώς τότε η Coca Cola σχεδίαζε να κατασκευάσει στην πόλη ένα εργοστάσιο και χρειαζονταν 6.000 κυβικά νερού την ημέρα. Το χωριό και οι καλλιέργειες των ανθρώπων του υδρεύονταν από αυτά τα νερά. Ο αγώνας τους κράτησε δύο χρόνια και μας τον διηγείται ο Βαγγέλης Γαλανόπουλος. «Κατέληξε σε μία μάχη που όθθηκε πάνω στο βουνό όταν ανεβήκαν νύχτα, μαζί με τα χωματουργικά μηχανήματα, εκατοντάδες ματατζήδες. Οι άνθρωποι εκεί είχαν στήσει από καιρό παρατηρητήρια, τους είδαν να έρχονται και μαζεύτηκε όλο, μα όλο, το χωριό, και τα μικρά παιδιά μαζί. Έγιναν εκτεταμένες συγκρούσεις, χρησιμοποιήθηκαν μέχρι και δυναμίτες. Με αποτέλεσμα τα μηχανήματα να σηκωθούν να φύγουν, να έχουν τραυματίες. Μετά από αυτό συλλάβανε στον Βόλο έναν κάτοικο του χωριού, τον καταδίκαναν και τον έριξαν στην φυλακή για 6 μήνες για κατοχή εκρηκτικών. Κάναμε πορεία μέχρι τις φυλακές για την αστυνομική βία. Είχε έρθει όλο το χωριό στον Βόλο».

«Το Πουρί ήταν ένα χωριό όχι τουριστικό, αλλά πραγματικά ινδιάνικο. Οι άνθρωποι του ασχολούνταν με τα κάρβουνα, έμεναν για μήνες με σκηνές μέσα στο βουνό και έκοβαν ξύλα, ήταν άγριοι κυνηγοί. Αυτοί ζούσαν με το νερό. Εμείς, σαν Κίνηση, πήγαμε και βρήκαμε αυτούς τους ανθρώπους, τους γνωρίσαμε και γίναμε αδέρφια και σύντροφοι». Η Οικολογική Κίνηση θα επιχειρήσει την διασύνδεση αυτού του αγώνα με δύο αντίστοιχους που διεξάγονται εκείνη την χρονική στιγμή σε άλλα γεωγραφικά σημεία, στον Καλαμά της Θεσπρωτίας και στην Αραβησσό της Πέλλας.³ «Εκεί, η αντίστοιχη δημοτική εταιρεία ύδρευσης ζήτησε νερό από την περιοχή. Αυτοί είχαν πέντε αντλιοστάσια, τους είπαν ότι θα πάρουν το ένα και συμφώνησαν. Αλλά άρχισε να ξεραίνεται ο κάμπος και οι κάτοικοι διαπιστώνουν ότι εν κρυπτώ τους πήραν τρία από τα αντλιοστάσια. Έβαλαν εκρηκτικά και ανατίναξαν και τα τρία, με αποτέλεσμα να ακολουθήσουν συλλήψεις και δικάστηρια».

«Η επιρροή που είχαμε στο Πουρί ήταν πολύ μεγάλη. Οι άνθρωποι εκεί, κάποια στιγμή αντιδρώντας κατέθεσαν τα εκλογικά τους βιβλιάρια και είπαν ότι καταργούν την κοινότητα σαν διοίκηση και από εδώ και πέρα θα υπάρχει μόνο η λαϊκή συνέλευση. Αυτήν την απόφαση την πήραν μια μέρα συζητώντας και ρωτώντας την δική μας άποψη. Τα δικά μας παιδιά είχαν ένα τεράστιο πολιτικό ζήτημα το οποίο το έφεραν στην συνέλευσή μας.

Συζητούσαμε που είναι η κόκκινη γραμμή για εμάς, που ξεκινάει το καπέλωμα επειδή έχουμε κάποια παραπάνω εμπειρία πάνω σε τέτοια πράγματα. Είναι πολύ ελκυστικό να σε ρωτάει ο άλλος και εσύ να τους λες "ναι ρε, καταργήστε τα όλα"».

Χλώριο και ιδιωτικοποίηση

Το 2011, μετά την διοικητική συγχώνευση χωριών του Πηλίου στον Δήμο Βόλου με την εφαρμογή του σχεδίου Καλλικράτης, άρχισαν να εμφανίζονται οι πρώτες θεσμικές κινήσεις που οδηγούσαν προς την αρπαγή των νερών του Πηλίου. «Τώρα δεν έμπαινε θέμα εκμετάλλευσης των πηγών του Πηλίου από ιδιώτες. Ο Σκοτινιώτης, ένας αριστερός δήμαρχος, στην αρχή μας είπε ότι εμείς από τα χωριά δεν θα έχουμε λόγο για τις πηγές γιατί πλέον ανήκουν σε όλο τον Βόλο και δεν είμαστε ιδιοκτήτες τους. Κάτι που ούτως ή άλλως δεν συνέβαινε, γιατί ήδη ο Βόλος έπαιρνε από πολύ παλιά νερό από τις πηγές επάνω. Το θέμα είναι ότι όλο αυτό το νερό έπεφτε σε ένα δίκτυο σπασμένο, έφευγε κάτω από την πόλη, γινόταν υφάλμυρο, δηλητηριαζόταν και με απόβλητα. Αυτοί αντί να γιατρέψουν τις απώλειες του νερού ζητούσαν να παίρνουν και άλλο νερό από πάνω», λέει ο Βαγγέλης. Επιπρόσθετα, το 2013 και η διαχείριση της άρδευσης θα φύγει από τις κοινότητες του Πηλίου και θα ανατεθεί σε μία ήδη καταχρεωμένη ΔΕΥΑΒ, η οποία δεν είναι καν σε θέση να διασφαλίσει ασφαλές πόσιμο νερό στην πόλη. Το ποιος θα διαχειρίζεται την άρδευση δεν ήταν ένα δευτερεύον ζήτημα, καθώς μιλάμε για ένα δίκτυο από αυλάκια εκατοντάδων χιλιομέτρων τα οποία εκτείνονται σε ολόκληρο το βουνό και για σχεδόν 3.000 χρήστες του οι οποίοι καλλιεργούν κάστανα, κεράσια, μήλα και ποτίζουν τους μπαξέδες τους.

Κάποιους μήνες αργότερα οι κάτοικοι των χωριών του Πηλίου μυρίζουν χλώριο στο νερό που πίνουν. «Ήρθαν και έριξαν προληπτικά χλώριο για το καλό μας. Σε εμάς το νερό

3. Μία αναλυτική αναφορά στο χρονικό του αγώνα αλλά και κάποια συμπεράσματα από αυτόν έχουν καταγραφεί στην εφημερίδα "Αναρχία", την οποία εξέδιδε η Ένωση Αναρχικών, Γενάρης 1990, φύλλο 16ο, σελ. 8-9, 15. Σε ηλεκτρονική μορφή μπορείτε να την βρείτε στο manifesto-library.espinvlogs.net/files/2018/02/No-16compres.pdf. Το ζήτημα εξακολουθεί να απασχολεί κατά καιρούς την τοπική κοινωνία, καθώς από τις πηγές της περιοχής υφίσταται η θεσσαλονίκια, ενώ το ίδιο το χωριό αντιμετωπίζει σοβαρά θέματα με την έλλειψη του νερού.

πάντα ερχόταν από την πηγή και δεν είχαμε ποτέ προβλήματα. Σαν κοινότητες το μετρούσαμε κιόλας, φροντίζαμε τις διαρροές και τις βλάβες». Αυτό είναι και το σημείο καμψής για την συγκρότηση της Κίνησης Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το νερό.⁴ Η προσπάθεια χλωρίωσης του νερού ξεκίνησε από τις πηγές στην περιοχή των Σταγιατών, της Πορταριάς και της Μακρυνίτσας. «Ενδιαφέρθηκε όμως και κόσμος από άλλα χωριά οι οποίοι έκαναν τοπικές συνελεύσεις και αποφάσισαν να ενταχθούν στην Κίνηση. Όλες αυτές οι συνελεύσεις ήταν πάντα οργανωμένες με έναν αντιεραρχικό τρόπο, γιατί αυτό ήταν πολύ φυσικό στον κόσμο. Οι πρόεδροι συνήθως δεν συμμετείχαν και στις περιπτώσεις που πήγαιναν συζητούσαν και αυτοί όπως όλος ο υπόλοιπος κόσμος. Ήταν η πρώτη φορά που τα χωριά ενωθήκαν και έκαναν κάτι από κοινού. Ζητήσαμε διάλογο, δεν τον είχαμε ποτέ και αναγκαστήκαμε 400 άτομα να πάμε στο δημαρχείο», περιγράφει ο Βαγγέλης

Γαλανόπουλος. Ο ίδιος, ως κάτοικος των Σταγιατών, συμμετέχει από την αρχή σε όλες αυτές τις διαδικασίες.

Το ιστορικό σινεμά Αχίλλειο

Ακολουθώντας το γενικότερο κλίμα της μεταπολεμικής εποχής στην Ελλάδα, ο Βόλος ήταν γεμάτος με κινηματογράφους, 34 στον αριθμό. Εκείνα τα χρόνια το σινεμά δεν αποτελούσε μόνο ένα είδος πολιτιστικής διασκέδασης, αλλά και ενημέρωσης των ανθρώπων, πλάι στις εφημερίδες και στα ραδιόφωνα. Άρθρα που έχουν δημοσιευτεί στον τοπικό τύπο αναφέρονται σε κινηματογράφους της πόλης που μπορεί να έκοβαν και 3.000 εισιτήρια την ημέρα. Ένας από τους πιο παλιούς και ιστορικούς ήταν το Αχίλλειο το οποίο είναι ταυτισμένο με την ίδια την ιστορία του Βόλου. Κατασκευασμένο από τον αρχιτέκτονα Κ. Χατζηναργύρη ξεκίνησε την λειτουργία του το 1928. Πέρα από την μοναδική αρχιτεκτονική του εντυπωσιάζει το, πρωτοποριακό για την εποχή, στοιχείο ότι το καλοκαίρι η οροφή του ανοίγει και μετατρέπεται σε θερινός. Αγοράζεται από ιδιώτη Βολιώτη με σκοπό να κατασκευαστεί ξενοδοχείο

4. Στο blog watervolo.blogspot.com μπορείτε να βρείτε όλο το υλικό της Κίνησης.

στη θέση του. Ένας αγώνας για τη διάσωση του κινηματογράφου ξεκινάει «Είχαν προλάβει να ανοίξουν μία τεράστια τρύπα πίσω από την οθόνη του σινεμά, που έβλεπε προς την Ιάσωνος. Τους σταματήσαμε. Για έξι μήνες κάναμε κατάληψη στον χώρο. Κοιμόμασταν εκεί μέσα, οργανώναμε συναυλίες με νέα παιδιά της εποχής. Κάναμε μία τεράστια συναυλία όπου τα συγκροτήματα έπαιζαν πάνω στα χαλάσματα. Και από κάτω ήταν τουλάχιστον 1.000 άτομα και γινόταν χαμός», θυμάται ο Βαγγέλης Γαλανόπουλος. Η Οικολογική Κίνηση συμμετέχει στον αγώνα δυναμικά, συσπειρώνει αρκετό κόσμο και δημιουργείται η Κίνηση για την Προστασία του Αχίλλειου. Η κατεδάφιση του κινηματογράφου θα αποτραπεί την τελευταία στιγμή, τον Ιανουάριο του 1991.

Το καταφύγιο περίθαλψης άγριων ζώων

Στις αρχές της δεκαετίας του '90 ο Σύλλογος Φίλων του Κραυσίδωνα, μαζί με κάποια ακόμα άτομα θα δημιουργήσουν ένα καταφύγιο περίθαλψης άγριων ζώων και πουλιών, ένα εγχείρημα που θα κρατήσει περίπου 15 χρόνια. «Είχαμε κάνει μία εξαιρετική ομάδα που κινήθηκε πέρα από την περίθαλψη και στο κομμάτι της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, της ενημέρωσης και της ευαισθητοποίησης», λέει ο Στάθης Χαλαστάρης ο οποίος συμμετείχε από την αρχή στο εγχείρημα. «Καταφέραμε να σώσουμε κάπου 6.500 ζώα και πουλιά και πολλά περισσότερα να τα βοηθήσουμε, χωρίς περίθαλψη,

να φύγουν. Είχαμε μία σημαντική βοήθεια από τον τότε Δήμο της Ν. Ιωνίας, ο οποίος μας είχε παραχωρήσει έναν χώρο και κάλυπτε τα πάγια έξοδα, όλα τα υπόλοιπα φροντίζαμε εμείς να τα βρούμε. Τα πράγματα άλλαξαν αργότερα μετά την κρίση, δεν υπήρχε πια η οικονομική δυνατότητα. Για παράδειγμα, ένα αετόπουλο χρειάζεται να τρώει πολύ καλύτερα από έναν ασθενή άνθρωπο για να μπορέσεις να το επαναφέρεις». Ο κόσμος που συμμετέχει στο καταφύγιο θα εμπλακεί και σε δικαστικούς αγώνες για την προστασία των υγροτόπων της περιοχής. «Με την επέκταση του λιμανιού του Βόλου θα χανόταν ένας σημαντικός υγρότοπος, ένας ενδιόμεσος σταθμός μεταξύ της Κάρλας και άλλων υγροτοπικών περιοχών».

Η διασύνδεση των αγώνων

Αρκετοί από τους αγώνες που παρουσιάζονται παραπάνω συμβαίνουν παράλληλα μέσα στην πόλη. Ένα ερώτημα που προκύπτει είναι εάν υπήρξε διασύνδεσή τους. «Σε ότι αφορά τα θέματα της πόλης υπήρξε και μάλιστα πολύ έντονα. Ο κόσμος που ήρθε στον Κραυσίδωνα εμφανίστηκε στο Αχίλλειο, ο κόσμος από το Αχίλλειο εμφανίστηκε στο νοσοκομείο — γιατί είχαμε και εκεί κάποιο θέμα —⁵ και στον Παγασητικό

5. Το 1992 αποφασίζεται για την επέκταση του νοσοκομείου του Βόλου να γκρεμιστεί το νεοκλασικό κτίριο του Λοιμωδών και να κοπούν καμιά 40αριά

που ήθελαν να τον γεμίσουν με ιχθυοτροφεία», λέει ο Βαγγέλης Γαλανόπουλος. «Σε ότι αφορά το Πουρί δεν έγινε. Ήταν μία κοινωνία πιο παραδοσιακή, πιο πατριαρχική. Επίσης, στην ιστορία της Κάρλα δεν υπήρξε ενδιαφέρον από τον αγροτικό πληθυσμό, έβλεπε το θέμα όπως του το πλασάρανε. Υπήρχε μία ελλειπτική αντίληψη σε σχέση με το περιβάλλον».

Κύκλος

Η Οικολογική Κίνηση Βόλου θα κάνει τον κύκλο της και θα σταματήσει να υπάρχει σαν τέτοια, τους ανθρώπους της ωστόσο συνεχίζεις να τους συναντάς στους αγώνες του σήμερα. «Η ακτιβιστική δράση είχε σαν αποτέλεσμα ο κόσμος να απευθύνεται σε εμάς για να λύσουμε το πρόβλημά του. Μας έπιαναν στον δρόμο και μας έλεγαν να κατέβουμε στις εκλογές. Και είπαμε ότι αυτό δεν ήταν σωστό. Ξεπέσαμε στην ανάθεση. Το δεχόμαστε και λέμε το αφήνουμε εδώ. Και προχωράμε ο καθένας με τις εμπειρίες

αιωνόβια πεύκα και ευκάλυπτοι. Αντιδράσεις θα υπάρξουν από συλλογικότητες, κατοίκους της περιοχής, αρχιτέκτονες και μηχανικούς της πόλης, ενώ για διάφορα στάδια της διαδικασίας παρακάμπτονται οι νομότυπες διαδικασίες. Αντιπροτείνεται η επέκταση του νοσοκομείου να γίνει στα ήδη υπάρχοντα ελεύθερο χώρο των 6 στρεμμάτων. Την ίδια στιγμή καταγγέλλονται βασικά προβλήματα στις ήδη υπάρχουσες υπηρεσίες που παρέχει το νοσοκομείο.

του στα επόμενα. Όλος αυτός ο κύκλος μας άφησε πολύ έντονα πράγματα, χαρακτήρισε την ζωή μας όλη», λέει ο Βαγγέλης.

Μιλώντας σήμερα με τους ανθρώπους που συμμετείχαν σε εκείνους τους αγώνες και ξεφυλλίζοντας ένα δυσεύρετο αρχειακό υλικό απλώνεται μπροστά μας ένας τεράστιος πλούτος βιωμάτων και εμπειριών, μία πολιτική μαγιά η μυρωδιά της οποίας απλώνεται μέχρι τις ημέρες μας. Το ότι οι διεκδικήσεις του τότε επανέρχονται και στο σήμερα με την ίδια ορμητική ανάγκη, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι εκείνοι οι αγώνες δεν πέτυχαν τους σκοπούς τους. Είναι που η εξουσία επιστρέφει με διαφορετικούς τρόπους να ανοίξει ξανά μέτωπα από τα οποία είχε οπισθοχωρήσει, τα οποία είχαν κερδηθεί με αγώνες. Είναι και που το κεφάλαιο σήμερα διαμεσολαβεί όλο και περισσότερο τις καθημερινές μας σχέσεις και προσπαθεί να επεκτείνει την κερδοφορία του, πάντα σε βάρος του περιβάλλοντος, των κοινωνικών μας αναγκών, της ποιότητας της ζωής μας. Και είναι αυτός ο λόγος που όλοι αυτοί οι αγώνες, αυτόνομοι από κόμματα και αυτοοργανωμένοι στη βάση τους, τροφοδοτούνται συνεχώς με καινούργιο κόσμο, γιατί αφορούν τις ίδιες τις ζωές μας. Και η μοιρασιά αυτής της ιστορίας, των εμπειριών, των επιτυχημένων τακτικών και των λαθών, είναι ένα σημαντικό εργαλείο για την συνέχισή τους.

ΧΙΟΣ

Βουνά, όχι ορυχεία

Κάποιοι γράψανε ότι ανήκει στην «ομάδα των κρίσιμων και στρατηγικών πρώτων υλών». Για τον προϊστάμενο της Διεύθυνσης Ορυκτών Πόρων της ΕΑΓΜΕ, «η εξόρυξή του είναι αναγκαία για την εκπλήρωση των όρων της πράσινης συμφωνίας». Ο πρόεδρος του Συνδέσμου Μεταλλευτικών Επιχειρήσεων ισχυρίστηκε ότι «όσο πιθανό είναι να πέσει ένα αεροπλάνο στο κεφάλι σας, άλλο τόσο πιθανό είναι να είναι επικίνδυνη η εξόρυξη αντιμονίου». Για το ελληνικό κράτος η εξόρυξη αποκαλείται «ζήτημα εθνικής σημασίας» καθώς «θα μετατρέψει την Ελλάδα σε πρωταγωνίστρια στην ασφαλή τροφοδοσία της Ευρώπης». Με λίγα λόγια, η Ε.Ε. επιχειρεί να απεξαρτήσει τον εφοδιασμό της σε αντιμόνιο από την Κίνα η οποία κατέχει πάνω από το 48% της παγκόσμιας παραγωγής. Και τα ελληνικά αφεντικά είναι τα πρώτα που εμφανίστηκαν πρόθυμα να ανοίξουν το κεφάλαιο των εξορύξεων αυτής της πρώτης ύλης. Αυτό, ωστόσο, που όλοι αυτοί έχουν αναφέρει με λιγότερο πάθος είναι ότι το αντιμόνιο βρίσκεται

πολλές εφαρμογές πέρα από τις πράσινες τεχνολογίες και στην πολεμική βιομηχανία: στον εξοπλισμό επικοινωνίας, στα γυαλιά νυχτερινής όρασης, σε εκρηκτικά και πυρομαχικά, σε πυρηνικά όπλα, σε υποβρύχια, σε πολεμικά πλοία, σε λείζερ. Και αυτό έχει τη σημασία του σε μία Ευρώπη που προετοιμάζει τον πληθυσμό της για πόλεμο.

Όλοι αυτοί καλά τα λένε, από την μεριά της τάξης τους όμως. Οι άνθρωποι του νησιού έχουν διαφορετική άποψη για τις ζωές τους και τον τόπο τους. Το καλοκαίρι του 2024 κλιμάκιο του ΥΠΕΝ βρέθηκε στην Χίο με επικεφαλής την υφυπουργό Ενέργειας Α. Σδόουκου, και ανακοίνωσαν την έναρξη δημόσιας διαβούλευσης για την εκμετάλλευση του κοιτάσματος και την εξαγωγή 10.000 τόννων αντιμονίου κάθε χρόνο. Κάπως έτσι έγινε γνωστό ότι η εξόρυξη σχεδιάζεται σε μία έκταση 9 εκ. τ.μ. η οποία θα παραχωρηθεί σε ιδιώτη για 30 χρόνια, στην περιοχή Αμάνη στα βορειοδυτικά του νησιού. Μέσα σε αυτήν την έκταση συμπεριλαμβάνονται

και τέσσερα χωριά, τα Αγιάσματα, τα Αφροδίσια, η Κέραμος και η Χαλάνδρα. Οι επιπτώσεις στο περιβάλλον, στη δημόσια υγεία και στην κοινωνική ζωή των κατοίκων του νησιού θα είναι σοβαρές. Ένα κομμάτι της έκτασης όπου προβλέπεται να γίνει η εξόρυξη υπάγεται σε προστατευόμενη ζώνη Natura. Εκεί εκτείνεται και ένα δίκτυο μονοπατιών σε μία έκταση μικτού δάσους με πεύκα και όρους. Στα Αγιάσματα λειτουργεί ιαματική πηγή και υδροθεραπευτήριο. Η εξορυκτική διαδικασία δεν θα γίνεται μόνο υπόγεια αλλά και υπέργεια αφήνοντας τεράστια επιφανειακά αποτυπώματα. Η σκόνη από την εξόρυξη του αντιμονίου, ενός «δυσνητικά τοξικού μεταλλοειδούς» όπως χαρακτηρίζεται επιστημονικά, μπορεί να προκαλέσει βαριές δερματικές και αναπνευστικές ασθένειες, ενώ τα τοξικά του απόβλητά χρήζουν ειδικής διαχείρισης. Το αντιμόνιο έχει ήδη δημιουργήσει προβλήματα με επιμολύνσεις στο νερό, μέσω φυσικών διεργασιών στο υπέδαφος, χωρίς δηλαδή να έχει ξεκινήσει καν η εξόρυξη.

Το νησί βρίσκεται σε ξεσηκωμό εδώ και πολύ καιρό. Στα χωριά γίνονται λαϊκές συνελεύσεις που εκφράζουν την αντίθεσή τους στα σχέδια εξόρυξης. Συλλογικότητες

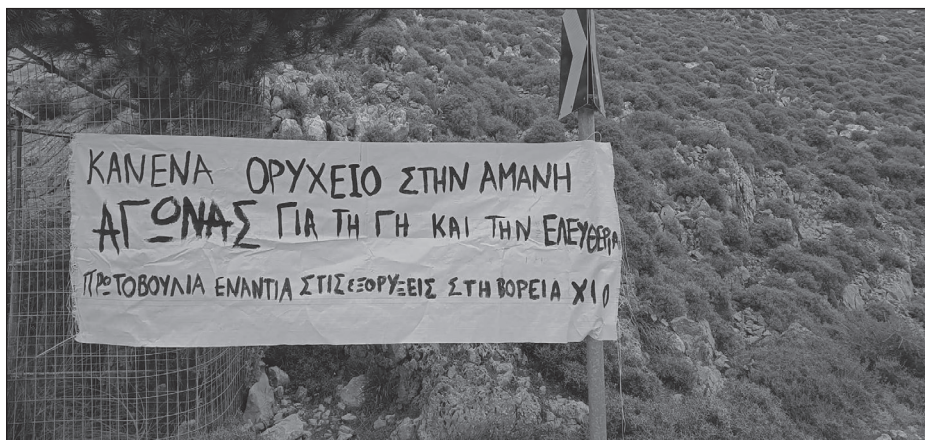
και πρωτοβουλίες οργανώνουν ενημερωτικές εκδηλώσεις, παρακολουθούν τις εξελίξεις και επιχειρούν με όλα τα μέσα να ακυρώσουν τα σχέδια. Ήδη οι αναφορές από το νησί μιλούν για κάποιες θεσμικές υποχωρήσεις ως προς την αρχική αποφασιστικότητα που είχε επιδείξει το ΥΠΕΝ. Τίποτα όμως δεν έχει τελειώσει μέχρι να ακυρωθεί το έργο. «Καλούμε όλες και όλους να αγωνιστούν για να διασφαλίσουμε ένα βιώσιμο μέλλον για το νησί. Οι εξορύξεις αντιμονίου δεν είναι η λύση. Το μέλλον της Χίου βρίσκεται στον πλούτο του φυσικού και πολιτιστικού της περιβάλλοντος, όχι στην καταστροφή του», αναφέρει μεταξύ άλλων σε ανακοίνωσή της η Πρωτοβουλία Ενάντια στις Εξορύξεις στην Βόρεια Χίο.

► ΚΛΙΚ

Πρωτοβουλία ενάντια στις εξορύξεις αντιμονίου στη Βόρεια Χίο, σελίδα facebook

Επιμελητήριο Περιβάλλοντος & Πολιτισμού Χίου, σελίδα facebook

ΠΙΝΔΟΣ

Ο Αώος στερεύει

Η έλλειψη οικολογικής παροχής απειλεί ένα από τελευταία ποτάμια ελεύθερης ροής στην Ευρώπη, τον Αώο, αναφέρει μελέτη των οργανώσεων RiverWatch και Μεσογειακού Ινστιτούτου για την Φύση και τον Άνθρωπο (MedINA). Ο Αώος (Vjosa), μήκους 260 χλμ. πηγάζει από την Ελλάδα και αφού διασχίσει ένα μέρος της Πίνδου συνεχίζει την ροή του σε αλβανικό έδαφος, για να εκβάλλει στην Αδριατική. Το 1987 η κατασκευή φράγματος και της τεχνητής λίμνης των Πηγών του Αώου προκάλεσε την διακοπή της τροφοδοσίας του ποταμού με νερό, με αποτέλεσμα μία σειρά συνεπειών στο οικοσύστημά του. Το νερό δεν ακολουθεί την φυσική του πορεία στο ποτάμι αλλά εκτρέπεται για να λειτουργήσει το υδρο-ηλεκτρικό εργοστάσιο της ΔΕΗ.

Η έκθεση αναφέρει πως «παρότι το φράγμα βρίσκεται μέσα σε μια περιοχή με υψηλή οικολογική αξία, κάτω από το φράγμα δεν αφήνεται καθόλου νερό να ρέει φυσικά — δεν υπάρχει δηλαδή οικολογική παροχή». Η οικολογική παροχή προβλέπεται από την Οδηγία-Πλαίσιο για τα Ύδατα της Ε.Ε. και υποτίθεται ότι διασφαλίζει μία επαρκή ροή νερού για τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας στο ποτάμι και τη διαφύλαξη των προστατευόμενων ειδών που ζουν σε αυτό. Αυτή η ροή επηρεάζει επίσης κρίσιμες λειτουργίες, όπως η ποιότητα του νερού, η μεταφορά θρεπτικών στοιχείων και η διαμόρφωση του ποτάμιου τοπίου, ενώ τα αυτόχθονα υδρόβια είδη προσαρμόζονται στη φυσική μεταβλητότητα αυτών των ροών σε διαφορετικές χρονικές κλίμακες.

Το τμήμα του Αώου κάτω από το φράγμα, λόγω της μηδενικής παροχής

νερού, έχει πλέον υποβαθμιστεί σε ρυάκι με πλάτος μόλις 1,3 μέτρα! Παράλληλα, έχουν προκληθεί σημαντικές υδρομορφολογικές αλλοιώσεις τόσο ως προς το βάθος όσο και το πλάτος του ποταμού, ενώ εξαιρετικά σημαντικές είναι και οι επιπτώσεις στην παρόχθια όμοή του. Η έλλειψη ροής έχει οδηγήσει σε μείωση των ειδών και του πληθυσμού ιχθυοπανίδας και δραματική απώλεια βιοτόπων, ειδικά για είδη όπως η βαλκανική πέστροφα που είναι προστατευόμενη. Τους χειμνούς μήνες, όταν η ροή του νερού είναι ούτως ή άλλως ελάχιστη, η κατάσταση στο οικοσύστημα του ποταμού είναι οριακή.

Και εάν αυτή είναι η κατάσταση με τον Αώο, μπορούμε ίσως να φανταστούμε τί συμβαίνει με την οικολογική παροχή που προβλέπεται σε όλα αυτά τα αθέατα μικρά υδροηλεκτρικά εργοστάσια που κατασκευάζονται μέσα σε ποταμούς και χειμάρρους ανά την επικράτεια. Το ότι έχει δημιουργηθεί και ένα θεσμικό κενό στην όλη ιστορία, προφανώς και επιτείνει την καχυποψία και την ανησυχία: στις αναθεωρήσεις των Σχεδίων Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών έχει παραληφθεί η οποιαδήποτε αναφορά στον καθορισμό οικολογικής παροχής για τα μικρά υδροηλεκτρικά, δημιουργώντας ένα (τεχνητό;) κενό το οποίο καλύπτεται μέσω μίας παρωχημένης, πρότερης, νομοθεσίας, η οποία προβλέπει πολύ λιγότερη οικολογική παροχή νερού και κάθε άλλο παρά εναρμονισμένη είναι με τις ευρωπαϊκές οδηγίες για τα ύδατα.

* Αναλυτικά την έκθεση μπορείτε να την διαβάσετε στο med-ina.org/el/o-aos-sterevei

ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΥ ΣΚΑΤΖΟΧΙΠΟΥ

Κι όμως δεν αυτοκτόνησα.
Είδατε ποτέ κανέναν έλατο να κατεβαίνει μοναχός
του στο πριονιστήριο;
Η θέση μας είναι μέσα δω σ' αυτό το δάσος
με τα κλαδιά κομμένα μισοκαμένους τους κορμούς
με τις ρίζες σφηνωμένες μες στις πέτρες.

Άρης Αλεξάνδρου, *Μέσα στις πέτρες*,
από τη συλλογή διηγημάτων
Ευθύτης οδών (1959)